

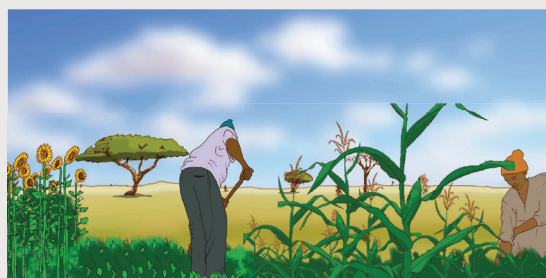
EAST AFRICAN
**CRUDE OIL
PIPELINE**

HUDUMA ZA KIJAMII NA UHAMISHAJI WATU NA MAKAZI KWA AJILI YA MKUZA WA BOMBA LA MAFUTA GHAFI LA AFRIKA MASHARIKI, SEHEMU YA TANZANIA

MPANGO KAZI WA UHAMISHAJI WATU NA MAKAZI
MKOA WA GEITA

TOTAL EAST AFRICA MIDSTREAM BV

OKTOBA 2020

Wakandarasi wa RAP

Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki

Huduma za Kijamii na Uhamishaji Watu na Makazi kwa Ajili ya Mkuza wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki, Sehemu ya Tanzania

Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi Katika Mkoa wa Geita

Total East Africa Midstream B.V.

Oktoba, 2020

Ripoti hii imetolewa kwa madhumuni maalum tu, hivyo sehemu yake au yote haiwezi kutumika kwa lengo tofauti bila ya idhini ya maandishi ya TEAM ya B.V.

Ripoti hii imeandaliwa na Muungano wa Makampuni ya Digby Wells.

Ripoti:	Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) Katika Mkoa wa Geita
Jina la Mradi:	Huduma za Kijamii na Uhamishaji Watu na Makazi kwa Ajili ya Mkuza wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki, Sehemu ya Tanzania
Msimbo wa Mradi:	TOT5212

Matoleo

Namba ya Toleo	Marekebisho	Tarehe ya Ripoti
V1	Rasimu ya Mwisho ya Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) kwa ajili ya Mkuza wa Bomba na miundombinu ya juu ya Ardhi katika Mkoa wa Geita iliyotolewa kwa Serikali ya Tanzania (GoT) kwa ajili ya kipindi cha maoni.	Februari, 2020
V2	Ripoti ya Mwisho Kutolewa ya Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) kwa ajili ya Mkuza wa Bomba na miundombinu ya juu ya Ardhi katika Mkoa wa Geita	Oktoba 2020

Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki

Huduma za Kijamii na Uhamishaji Watu na Makazi kwa Ajili ya Mkuza wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki, Sehemu ya Tanzania

Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi Katika Mkoa wa Geita

Total East Africa Midstream B.V.

Septemba, 2020

Ripoti hii imetolewa kwa madhumuni maalum tu, hivyo sehemu yake au yote haiwezi kutumika kwa lengo tofauti bila ya idhini ya maandishi ya TEAM ya B.V.

Utangulizi

1. UTANGULIZI

Sura ya utangulizi ya Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika Mkoa wa Geita inaelezea muktadha, eneo na lengo la nyaraka. Inabainisha wadau wa Mradi wa Bomba la Mafuta Ghafi wa Afrika Mashariki (EACOP), na timu inayohusika katika kupanga na kuandaa RAP ya Mkoa wa Geita. Orodha ya Sura hizi (List of chapters) imewekwa bayana ili kuwaogoa wasomaji katika usomaji wa nyaraka hii.

Mradi wa Mkuza wa Bomba la Mafuta Ghafi wa Afrika Mashariki (EACOP Project) unajumuisha ujenzi pamoja na uendeshaji wa bomba lililofukiwa chini ya ardhi ili kusafirisha mafuta ghafi kutoka eneo la ziwa Albert nchini Uganda hadi pwani ya Mashariki mwa Tanzania. Sehemu ya Mkuza wa bomba katika upande wa Tanzania ina urefu upatao kilomita 1,147 na kwamba mkuza huu utapita katika mikoa minane (8) ya Tanzania ikijumuisha pamoja na ardhi iliyo chini ya usimamizi wa Tawala za Halmashauri za Wilaya 27. Nyaraka hii ni Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) sehemu ya Mkuza wa bomba la mafuta lenye urefu wa kilomita zipatazo 169 linalopita kwenye maeneo ya Tawala za Wilaya za Chato, Geita, Bukombe na Mbogwe katika Mkoa wa Geita. Mpango kazi wa Uhamishaji watu na Makazi katika mkoa wa Geita ni mojawapo ya mpango kazi ya Mipango tisa (9) ya Mradi huu nchini Tanzania.

Wadau wakuu watatu katika mkondo wa juu wanayo maslahi ya leseni ya rasilimali ya petroli nchini Uganda. Hivyo, serikali ya Uganda (GoU) na Tanzania (GoT), pamoja na wadau wa mkondo wa juu, wanatarajia kutandaza bomba na miundombinu husika. Hatua za awali za maandalizi ya utekelezaji wa Mradi zitasimamiwa na kampuni ya kitanzania ya Total East Africa Midstream B.V. (TEAM B.V).

Mradi huu unatekelezwa kwa kuzingatia sheria za Jamhuri ya Muungano ya Tanzania, viwango vya Mradi kama vilivyoelekezwa kwenye Makubaliano ya Serikali Mbili na matakwa ya Mashirika ya Fedha ya Kimataifa (IFI). Kulingana na viwango hivi, Sera mama ya mfumo wa Uhamishaji wa Watu una Makazi (RPF) imeandaliwa kwa ajili ya Mradi kwa sehemu ya Tanzania, na RAP mahususi zitaandaliwa kwa mujibu wa kanuni zilizowekwa kwenye Sera mama ya mfumo wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RPF) kwa ajili ya Maeneo ya Awali (PAs) pamoja na Mipango Kazi ya Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) za mikoa minane (8) iliyopitiwa na Mkuza wa Bomba la Mafuta Ghafi.

Uwanda na Madhumuni ya RAP katika mkoa wa Geita

Mradi nchini Tanzania utahitaji ardhi zaidi ya ekari 9,884 (au hekari 4,000) ukijumuisha na sehemu ya ardhi ya Mkoa wa Geita. Takribani asilimia 90 ya ardhi itakayochukuliwa inajumuisha mkuza wa bomba na miundombinu ya juu ya ardhi. Katika Wilaya ya Mbogwe kuna Kituo cha Kusukuma Mafuta (PS-4) pamoja na njia za kukifikia eneo hilo, vyote vipo katika Kijiji cha Lubeho, Kata ya Nyakafulu. Pia, Kambi kuu 2 za makazi na kutunzia vifaa vya ujenzi (MCPY) zitajengwa katika Mkoa wa Geita wakati wa shughuli za awali kwa ajili ya maandalizi ya ujenzi wa bomba Ujenzi huu utajumuisha vituo vikuu vya makazi na maeneo ya kutunzia vifaa vya ujenzi: MCPY-07 katika Kijiji cha Mkungo, Kata ya Bukombe Wilayani Chato; na MCPY-08 katika Kijiji cha Bukombe, Kata ya Bukombe Wilayani Bukombe. Kituo cha kusukuma Mafuta (PS-4) ni sehemu ya Mpango huu wa Geita na miundombinu ya Kambi mbili za MCPY ni kati ya Mpango wa Uhamishaji watu na Makazi wa Eneo la Awali (PA).

Uchaguzi wa mkuza wa Mradi umezingatia kupunguza athari za kimazingira na kijamii, hata hivyo baadhi ya miundo mbinu iliyohamishwa (kupoteza makazi) na changamoto za kiuchumi (Kuharibikiwa kiasi au kwa ujumla kwa ustawi wa maisha) kwa jamii hakuwezi kuepukika. Watu binafsi na kaya wameguswa kwa viwango tofauti. Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi wa Mkoa wa Geita unaonyesha, jumla ya watu walioguswa na Mradi wapatao 1,419¹, makazi na taasisi zimebainishwa, ikiwemo wamiliki wa ardhi 1,256 wamiliki wa ardhi, wapangaji 124, watumiaji wasio rasmi 2, vijiji 32 na taasisi 5 za serikali.

Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi wa Mkoa wa Geita unaelezea sera, misingi, taratibu, majukumu na wajibu wa kusimamia athari za uhamajishaji zilizosababishwa na kutwaliwa kwa ardhi kwa matumizi ya Mradi katika Wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe katika mkoa wa Geita.

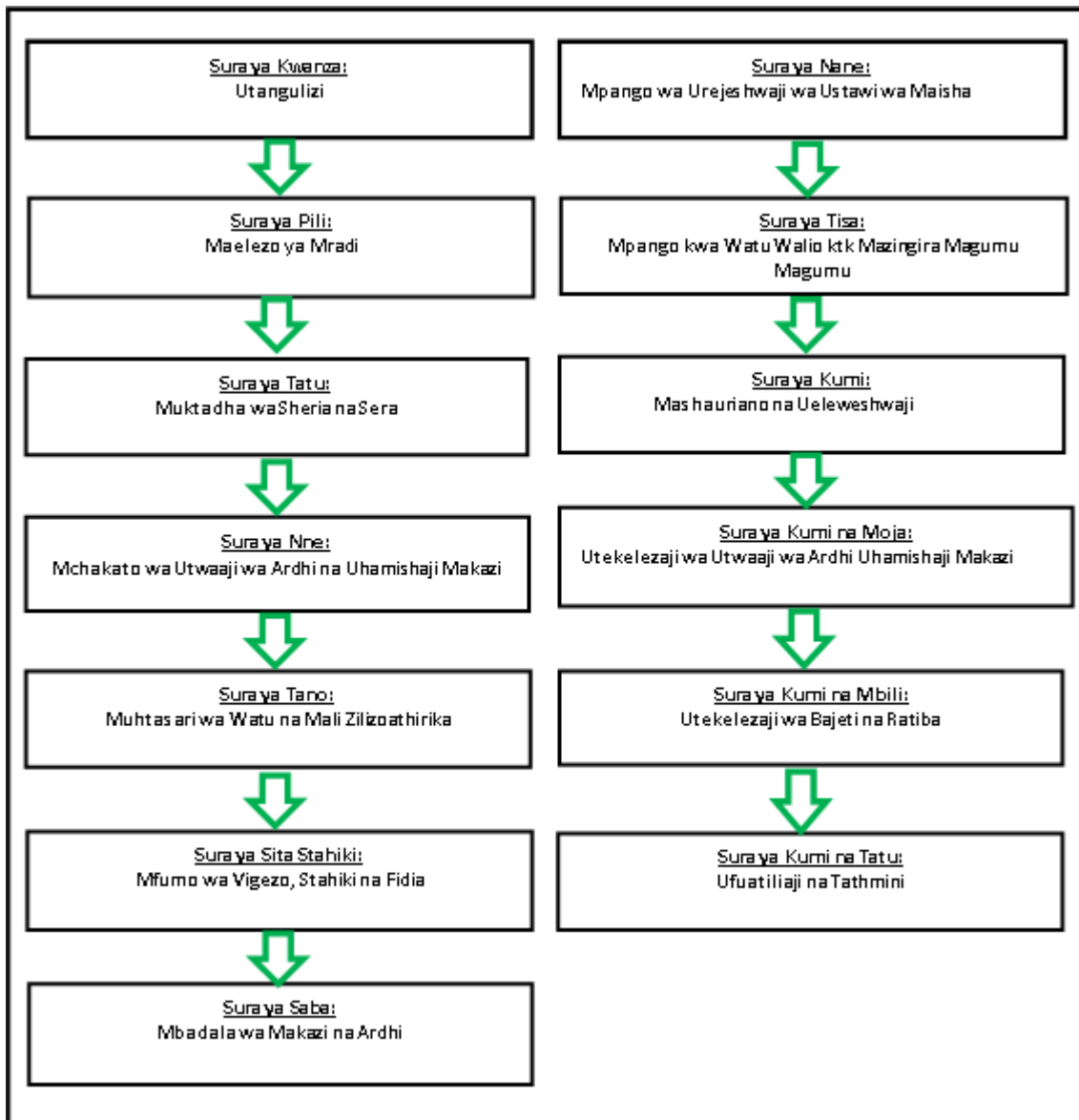
¹ Hii inajumuisha Waguswa wa Mradi 13 ambao wana vipande vya ardhi katika vijiji zaidi ya kimoja.

Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita unafafanua:

- Muhtasari wa mfumo wa sheria;
- Watu binafsi na kaya ambazo zitakumbwa na zoezi la uhamishaji wa watu na makazi na/au shughuli za kiuchumi, na jamii zitakazopata athari zinazohusiana na mchakato wa utwaaji wa ardhi kwa ajili ya Mradi;
- Namna ambavyo viwango vya fidia vilipangwa kwa ajili fidia ya mali zilizopotea vilivyoafikiwa;
- Vigezo na stahiki kwa watu binafsi, kaya, na taasisi zilizoguswa na Mradi (ikiwa ni pamoja na chaguzi za fidia ya vitu au fedha)
- Mchakato uliotumika kubaini watu na vikundi vilivyo katika mazingira magumu;
- Viwango vya usaidizi kwa kaya zilizoguswa na Mradi wakati wa uhamishaji watu na makazi (ikiwa ni pamoja na watu na vikundi vilivyo katika mazingira magumu);
- Jitihada za urejeshaji wa ustawi wa maisha ya watu na kaya zilizoguswa;
- Majukumu na wajibu wa utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP);
- Mwongozo wa Mradi wa ushirikishaji wa wadau na mashauriano na waguswa wa Mradi pamoja na wadau wengine muhimu, ikiwa ni pamoja na Utaratibu wakutatua Malalamiko yanayohusiana na Mradi; na
- Shughuli zinazopaswa kutekelezwa, na kusimamia utwaaji wa ardhi, uhakikishaji wa fidia na urejeshwaji wa ustawi wa maisha ya watu waliomo katika RAP.

Mpango kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi katika mkoa wa Geita umeandaliwa na Muungano wa Makampuni ya Digby Wells (DWC) kwa niaba na kwa msaada wa TEAM B.V. kwa ajili ya sehemu ya Tanzania katika Mradi wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki (EACOP). Muungano wa Makampuni haya unajumuisha Digby wells environmental (DWE) pamoja na makampuni ya kitanzania ambayo ni Whiteknights Real Estate Investment Analysts Co. Ltd. (WK), na PaulSam Geo-Engineering na Safety Training and Consulting Limited (STCL).

Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi wa Mkoa wa Geita ina jumla ya sura 13, ambapo kila moja ina sehemu muhimu ya mchakato wa Upangaji wa Uhamishaji Watu na Makazi. Mpangilio wa sura umeonyeshwa kwenye kielelezo ES 1-1;

Kielelezo namba ES 1-1: Sura za Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi – Geita.

2. MAELEZO YA MRADI

Sura ya 2 inaeleza juu ya Mradi wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki, lengo mahususi ni kutoa maelezo ya utekelezaji kwa sehemu ya Tanzania. Kwa lengo la Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi wa Mkoa wa Geita, Sura hii inafafanua vipengele vya Mradi na mahitaji yanayohusiana na ardhi katika Mkoa wa Geita na maeneo ya mamlaka za Wilaya za Chato, Geita, Mbogwe and Bukombe.

Mradi unajumuisha Mkuza wa urefu wa kilomita zipatazo 1,443 na miundombinu inayohusiana na kusafirisha mafuta ghafi kutoka Kituo cha kusukuma mafuta cha Kabaale kilichopo Wilaya ya Hoima nchini Uganda hadi kwenye miundombinu ya kusafirisha Mafuta ghafi kwenda nchi za nje kilichopo katika Mkoa wa Geita nchini Tanzania. Kiasi cha bomba la inchi 24 lililofunikwa ili kuweza kutunza joto na kuchimbiwa ardhini lenye urefu wa kilomita zipatazo 296 litakuwa nchini Uganda na kilomita 1,147 nchini Tanzania. Kwa ujumla Mradi utakuwa na miundombinu muhimu ambayo ni vituo sita (6) vya kusukuma mafuta (viwili (2) vitakuwa nchini Uganda na vingine vinne (4) nchini Tanzania), vituo viwili (2) vya kupunguza kasi ya mafuta vitakuwa nchini Tanzania na kituo cha kuhifadhi mafuta kilicho pembezoni mwa bahari (MST). Bomba litachimbiwa ardhini kwa kina cha mita 1.8 hadi mita 2.

Mkuza umesanifiwa ili kukidhi kusafirisha mapipa yapatayo 216,000 ya mafuta ghafi kwa siku moja (216 kbpd). Mafuta ghafi ya Uganda kwa asili ni kimiminika mnato. Ili mafuta yaweze kusafirishwa kwa ufanisi, joto la zaidi ya nyuzi joto 50⁰ linahitajika. Mfumo wa ufuatiliaji wa Joto la Umeme uliofungwa sambamba na bomba la mafuta ghafi utahakikisha kwamba joto linalotakiwa ni endelevu. Mfumo huu utapasha joto mafuta ghafi wakati bomba linafanya kazi na wakati wa vipindi vya kupungua kwa kasi ya mtiririko wa mafuta. Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika mashariki litakuwa bomba refu zaidi duniani linalopashwa joto kwa kutumia umeme.

Utandazaji wa bomba uliopendekezwa unaonyeshwa katika kielelezo cha pili cha ES1-2 pia Mikoa na Wilaya zilizoguswa zimeonyeshwa.

Mambo yanayohusu Mradi nchini Tanzania ni pamoja na miundombinu ya awali ambayo ni lazima itayarishwe kabla ya kuanza Mradi, na masuala yanayohusika na miundombinu ya Bomba lenyewe. Vipengele vya shughuli za awali vimetajwa katika Mpango Kazi wa

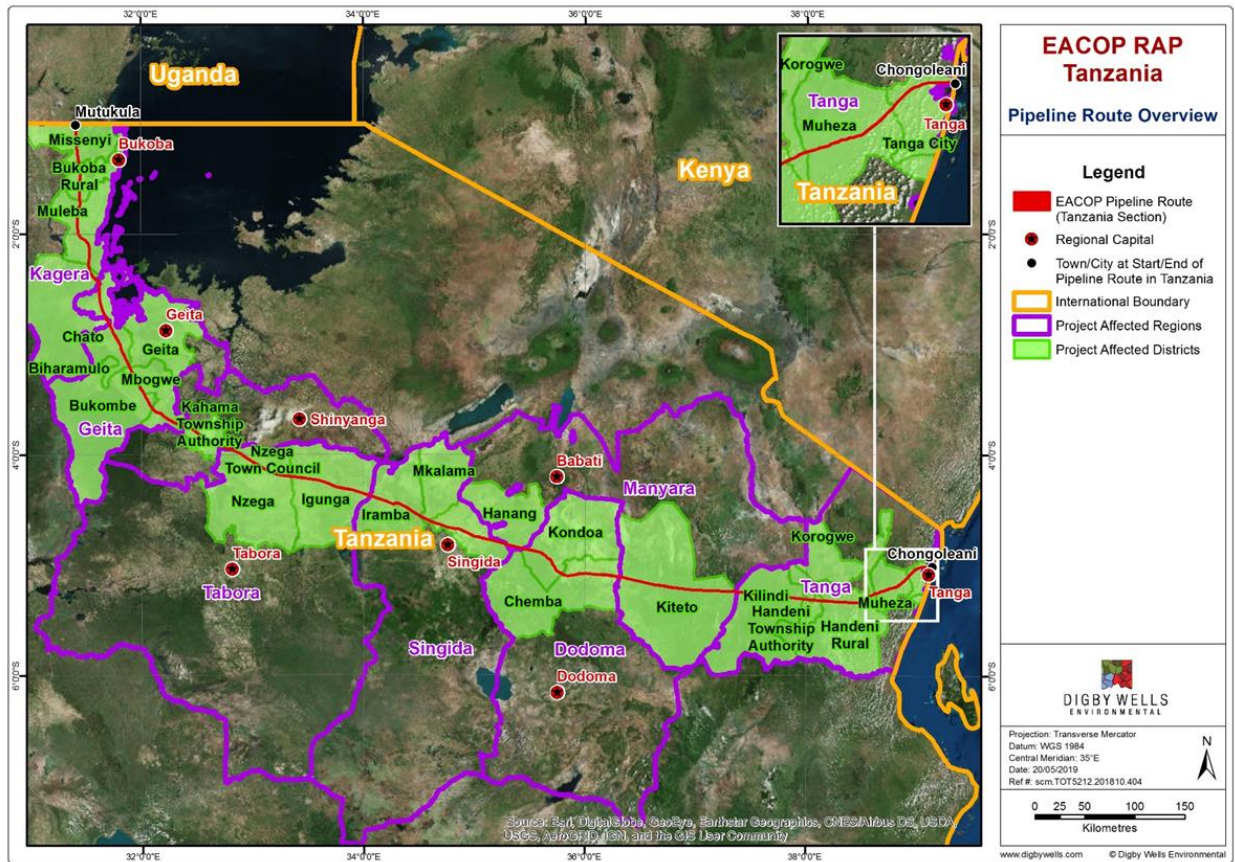
Uhamishaji Watu na Makazi katika maeneo ya vipaumbele, ambao umekamilika. Bomba na miundombinu yake inajumuisha:

- Upana wa mita 30 wa Ujenzi wa Mkuza wa Njia ya Bomba utatumika ambapo ndani yake, eneo la ukanda lenye upana wa mita 10 litahitajika moja kwa moja kwa ajili ya usalama wa shughuli na matengenezo ya Njia ya Bomba;
- Miundombinu ya Juu ya Ardhi nchini Tanzania, ikiwemo ujenzi wa vituo vinne (4) vya kusukuma mafuta na vituo viwili (2) vya kupunguzia kasi ya mtiririko wa mafuta;
- Kituo cha Kuhifadhia Mafuta kilicho pembezoni mwa Bahari (MST) na muundo mbinu wa Kupakia Mafuta (LOF) kwa ajili ya kuhamishia Mafuta Ghafi kwenda kwenye meli maalumu (tankers) na gati inayounganisha MST na LOF.

Mchakato wa utwaaji wa ardhi utakamilika kwa ajili ya miundombinu na maswala mengine ya Mradi umekua ni mada ya mjadala kati ya Mradi na Serikali ya Tanzania. Kufuatia majadiliano na Serikali na mapitio ya mkataba wa umiliki wa ardhi wa Tanzania na mfumo wa kisheria, mita 30 za mkuza wa njia ya bomba na Miundo Mbinu ya Juu ya Ardhi, itatwaliwa kwa kipindi cha kudumu. Inakusudiwa kwamba, ardhi yote inayohitajika na Mradi itahamishiwa kwenye Ardhi ya Jumla².

Ardhi inayohitajika ya mita 30 kwa ajili ya mkuza wa bomba na Miundo Mbinu ya Juu ya Ardhi itatwaliwa na Serikali ya Tanzania na baadaye kukodishwa kwa Kampuni ya Mradi.

² Isipokuwa ubadilishaji wa aina fulani ya miundombinu inayokatisha Mradi (kama hifadhi za barabara na njia za umeme). Matumizi ya ardhi ya eneo la mkuza inayokatiza miundombinu kama hiyo yataamuliwa na wakala husika na Serikali ya Tanzania.

Kielelezo ES 1–2: Mkuza wa Njia ya Bomba na Maeneo Yaliyoguswa

Vipengele vya Mradi na Mahitaji ya Ardhi Katika Mkoa wa Geita

Mpango kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi katika mkoa wa Geita umejikita katika mindombinu ya Mradi katika maeneo ya Wilaya za Chato, Geita, Bukombe na Mbogwe. Miundombinu hiyo itahitaji ardhi yenye eneo lenye takribani kilomita 1,333.59³ na takribani ekari 1,123.91 ambazo zitachukuliwa zitakazothaminiwa na kufidiwa kwenye ardhi ya Kijiji (isipokuwa ardhi iliyoathiriwa katika Hifadhi ya Wanyama pori ya Biharamulo (heka 96.73 zilizoathiriwa) na Hifadhi ya msitu ya Biharamulo (101.59 acres) ambao umefanyiwa uthamini wa pekee na Mradi.

³ Inajumuisha miundombinu inayokatiza katika mkuza na kipande kidogo kilichobaki katika ardhi iliyoguswa (ardhi yatima)

Vidokezo muhimu kabla ya jedwali:

- Athari za moja kwa moja katika kata 19 kati ya 91 katika mkoa wa Geita, pamoja na vijiji 35;
- Sehemu ya bomba katika Wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe, inapita kwa kiwango kikubwa katika ardhi ya Kijiji na ardhi ya akiba;
- Mradi unaathiri vipande 1,628 vya ardhi inayokidhi kulipiwa fidia, 108 kati ya hivyo vinatumwa na wapangaji;
- Sehemu ya Hifadhi ya Wanyama pori ya Biharamulo, na Hifadhi ya msitu ya Biharamulo yanapitiwa na bomba katika Mkoa wa Geita;
- Mkuza wa bomba utakatisha kwenye barabara 36, nguzo 14 za umeme, bomba moja (1) la maji katika mkuza wote kuanzia wilaya ya Chato, Geita, Mbogwe hadi Bukombe na
- Njia ya Bomba katika Mkoa wa Geita itakatisha takribani njia 96 za vijiji, njia 48 za ng'ombe, mikondo 12 ya maji, njia kadhaa zinazopitika kwa miguu na bonde moja (1).

Jedwali ES1-1: Kata na Makazi Kandokando ya Mkuza wa Bomba

Wilaya	Kata	Kizio cha Kilomita cha Karibu Zaidi		Urefu wa Bomba (km)	Ukubwa wa Eneo la Ardhi (Ekari) ⁴
		Kuanza	Kumaliza		
Geita	Chato	463	466.5	3.43	25.85
Kagera	Biharamulo	466.5	467.5	1	7.32
Geita	Chato	467.5	503	35.85	276.58
Kagera	Biharamulo	503	510	6.73	50.83
Geita	Chato	510	554	44.05	339.75
	Geita	554	557.5	3.36	25.73
	Mbogwe	557.5	584	26.87	204.79
	Bukombe	584	605	20.57	158.1
	Mbogwe	605	639.5	34.93	302.79
JUMLA: Mkoa wa Geita				169.06	1 333.59

3. MUKTADHA WA SHERIA NA SERA

Sura ya 3 inaelezea muktadha wa sheria na Sera ya Mradi. Sura inawasilisha kwa mapana sheria, sera, viwango na miongozo inayohusiana na RAP ya Mkoa wa Geita. Miongozo hiyo imetokana na Mfumo wa sheria za Tanzania, Viwango vya Washiriki vya Mradi pamoja na Viwango vya Uwezeshaji wa Kifedha vya Kimataifa vinavyohusiana na utwaaji wa ardhi, fidia na uhamishaji watu na makazi.

Mradi huu utapaswa kukidhi matakwa ya sheria ya Tanzania ya utwaaji wa ardhi, fidia na uhamishaji watu na makazi. Mradi umedhamiria kuzingatia Viwango vya fedha vya Kimataifa (IFS) vilivyopo katika kanuni za Ikweta Namba III na Viwango vya Utendaji (PS) vya Shirika la Fedha la Kimataifa (IFC).

⁴ Hii inajumuisha sehemu za ardhi zilizorekodiwa kama kipande kidogo kilichobaki katika ardhi iliyoguswa (ardhi yatima) wakati wa shughuli za uthamini, barabara na hifadhi za njia za umeme ambazo Mradi hautotwaa.

Mfumo wa Sheria ya Tanzania

Tanzania ina sheria anuai na sera zinazohusiana na aina za ardhi, umiliki wa ardhi, utwaaji wa ardhi, fidia na uhamishaji watu na makazi.

Kwa mujibu wa sheria za Tanzania, ardhi ipo katika aina zifuatazo:

- **Ardhi ya hifadhi:** Ardhi iliyotengwa kwa ajili ya wanyama pori, misitu, hifadhi za baharini, hifadhi za barabara na maeneo yanayofanana na hayo;
- **Ardhi ya Kijiji:** Ardhi ndani ya mipaka ya vijiji vilivyosajiliwa, ambapo Halmashauri za Vijiji na mkutano mkuu wa kijiji una mamlaka ya usimamizi wa ardhi; na
- **Ardhi ya Jumla:** Ardhi ambayo haijahifadhiwa wala sio Ardhi ya kijiji na kwa hiyo iko chini ya usimamizi wa Kamishna wa Ardhi.

Ardhi iliyoguswa kwa kiasi kikubwa katika Mkoa wa Geita ni Eneo la ardhi ya vijiji na ardhi ya hifadhi.

Sheria na sera zinazoongoza zoezi la utwaaji wa ardhi na taratibu za fidia nchini Tanzania zipo katika makundi makubwa matatu:

- **Sheria Mama na Miongozo:** inayojumuisha Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (1997), Sera ya Taifa ya Ardhi (1997, kama ilivyorekebishwa) na Sheria ya Petroli (Na .8 ya 2015);
- **Sheria ya Ardhi:** inayojumuisha sheria zinazohusiana na maswala ya ardhi, utwaaji wa ardhi, kanuni za ardhi, uondoaji na uhamishaji makaburi, mali kale, uthamini na wathamini, misitu, usimamizi wa barabara, mbuga za taifa na hifadhi bahari; na
- **Sera Husiani:** inayojumuisha sera zinazoelezea maendeleo ya makazi ya watu, misitu, kilimo, mifugo na maji.

Mazingira ya Ushirika, Viwango vya Kijamii na Kujitolea.

Washirika wa Mkondo wa juu, Total Exploration and Production (E&P) Uganda B.V. (TEPU), Tullow Uganda Operations Pty Ltd (TUOP) na China National Offshore Oil Corporation (CNOOC), Uganda Limited (CUL) wanazo sera za ushirika zinazohusu majukumu ya kijamii. Majukumu hayo ni pamoja na mambo yanayohusiana na mazingira, afya na usalama, maadili, ulinzi wa bioanuwai na shughuli katika mazingira nyeti.

Makubaliano baina ya Serikali Mbili (IGA) na Makubaliano ya Serikali Mwenyeji (HGA)

Mkataba wa Makubaliano baina ya Serikali mbili ulisainiwa na Serikali za Uganda na Tanzania mnamo tarehe 26 Mei, 2017. Ndani ya mkataba huu, Ibara ya 3 inaweka mfumo wa haki za ardhi katika Mradi.

Mikataba ya Serikali Mwenyeji baina ya wadau wa Mkondo wa juu na Serikali ya Uganda pamoja na Serikali ya Tanzania yatafuata baada ya Makubaliano baina ya Serikali mbili (IGA). Wakati mikataba ya Serikali Mwenyeji iko katika maandalizi na ikiwa bado haijasainiwa, RAP ya mkoa wa Geita ilitumia kanuni za mkataba wa makubaliano baina ya serikali mbili, kuhakikisha uzingatiaji wa michakato iliyotumika kuandaa RAP katika mkoa wa Geita. Michakato hii inajumuisha tafiti za kiuchumi-jamii na rasilimali, mbinu za uthamini na uamuzi wa fidia wa fedha na mali.

Mwongozo na Viwango vya Kimataifa.

Katika muktadha wa Viwango na Mwongozo wa Kimataifa, Mradi na RAP ya mkoa wa Geita vinazingatia masharti ya kanuni za Ikweta Namba III na Viwango vya Utendaji (PS) vya Shirika la Fedha la Kimataifa (IFC):

- Kanuni za Ikweta ni nyenzo iliyokubaliwa na taasisi mbalimbali za kifedha kwa ajili ya kutambua, kutathmini na kusimamia hatari zinazoweza kutokea katika mazingira na jamii. Kwa kuwa Mradi unaweza kuomba fedha kutoka katika Taasisi za kifedha zinazotumia misingi ya fedha ya Ikweta, misingi na miongozo ya Ikweta juu ya utwaaji wa ardhi, fidia na uhamishaji watu na makazi ni muhimu; na
- Viwango vya Utendaji Vya Shirika la Fedha la Kimataifa hutoa miongozo na viwango juu ya usimamizi wa miradi inayoendana katika masuala ya athari

zinazoweza kutokea katika jamii na mazingira na uboreshaji wa fursa za maendeleo.

Kati ya kanuni nane (8) za Viwango vya Utendaji cya Shirika la Fedha la Kimataifa, nne (4) kati ya hizo zinahusiana moja kwa moja na RAP ya mkoa wa Geita hasa zifuatazo:

- **Kiwango cha Utendaji PS1 Tathmini na Usimamizi wa hatari na athari za mazingira na Jamii:** Kiwango hushauri, pamoja na mambo mengine, juu ya usimamizi fanisi wa hatari ya athari za kijamii, hatari zingine na fursa;
- **Kiwango cha Utendaji PS5 Utwaajiwa Ardhi na kuhamishwa watu na makazi kwa lazima:** PS hutoa mwongozo hatua kwa hatua juu ya upangaji na utekelezaji wa shughuli ili kupunguza athari za uhamishaji watu na makazi na uhamaji ili kurejesha au kuboresha ustawi wa maisha na viwango vya kuishi;
- **Kiwango cha Utendaji PS7 Wazawa wa Asili:** PS inaelezea usimamizi wa athari za kijamii baina ya makundi yenye tamaduni tofauti zinazotokana na ardhi na maliasili zake pamoja na vitu vingine; na
- **Kiwango cha Utendaji PS8 Urithi Utamaduni:** PS hushauri juu ya uhifadhi wa urithi utamaduni ambao upo hatarini kupotea kutokana na athari za kijamii.

Kama sehemu ya mfumo wa Makubaliano baina ya serikali mbili, Mradi unaahidi kushughulikia Viwango vya Haki za Binadamu katika ngazi za kitaifa na kimataifa, ukiongozwa na matendo mema pamoja na kanuni na misingi ya Umoja wa Mataifa juu ya Biashara na Haki za Binadamu.

Uchambuzi wa Pengo

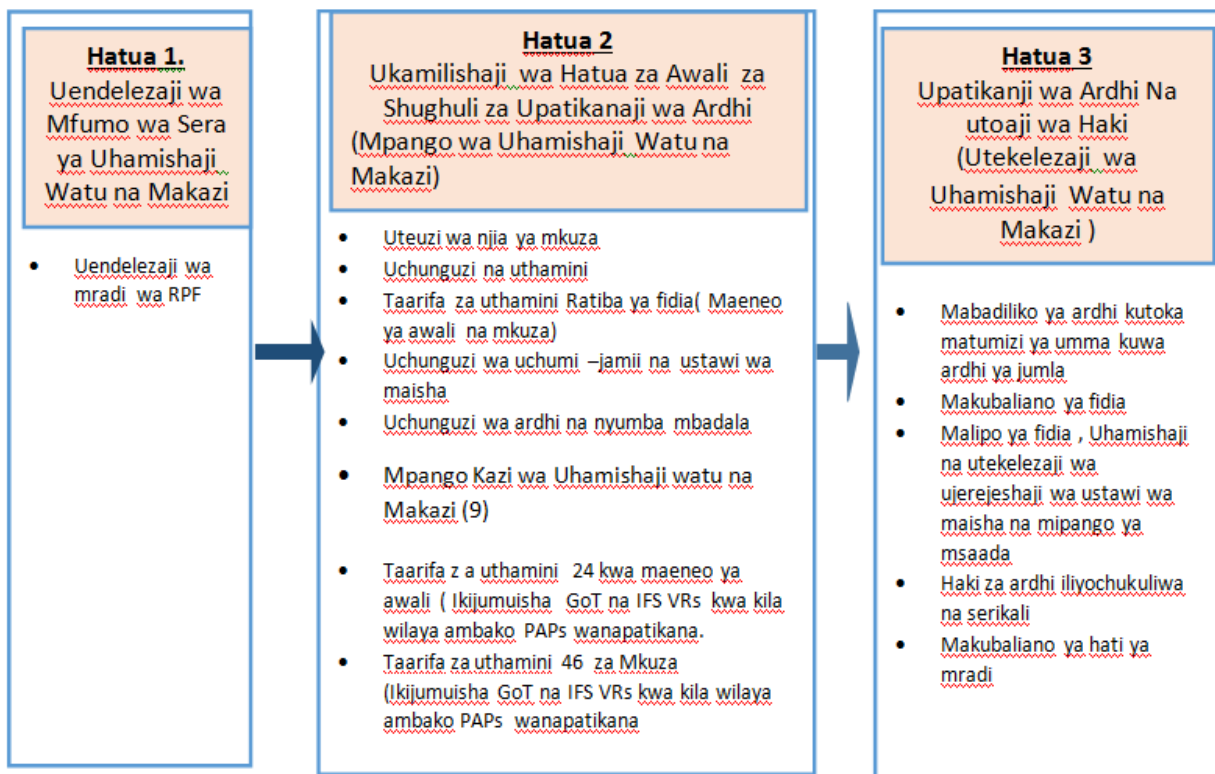
Uchambuzi wa pengo baina ya mahitaji ya kisheria ya Tanzania na viwango vya IFC umefanyika. Mapungufu yamebainishwa katika muktadha wa uthamini, tafiti za kiuchumi -jamii, stahiki na stahiki za tarehe ya katazo, fidia, msaada wa uhamishaji watu na makazi, watu walio katika mazingira magumu na muda wa malipo ya fidia. Pale ambapo mapungufu yamebainishwa, RAP ya mkoa wa Geita (na RAP nyingine zote za Mradi) zitatamia viwango vyenye nguvu zaidi kati ya hivi viwilii.

4. MUHTASARI WA MPANGO WA UHAMISHAJI WATU NA MAKAZI, KANUNI NA MICHAKATO

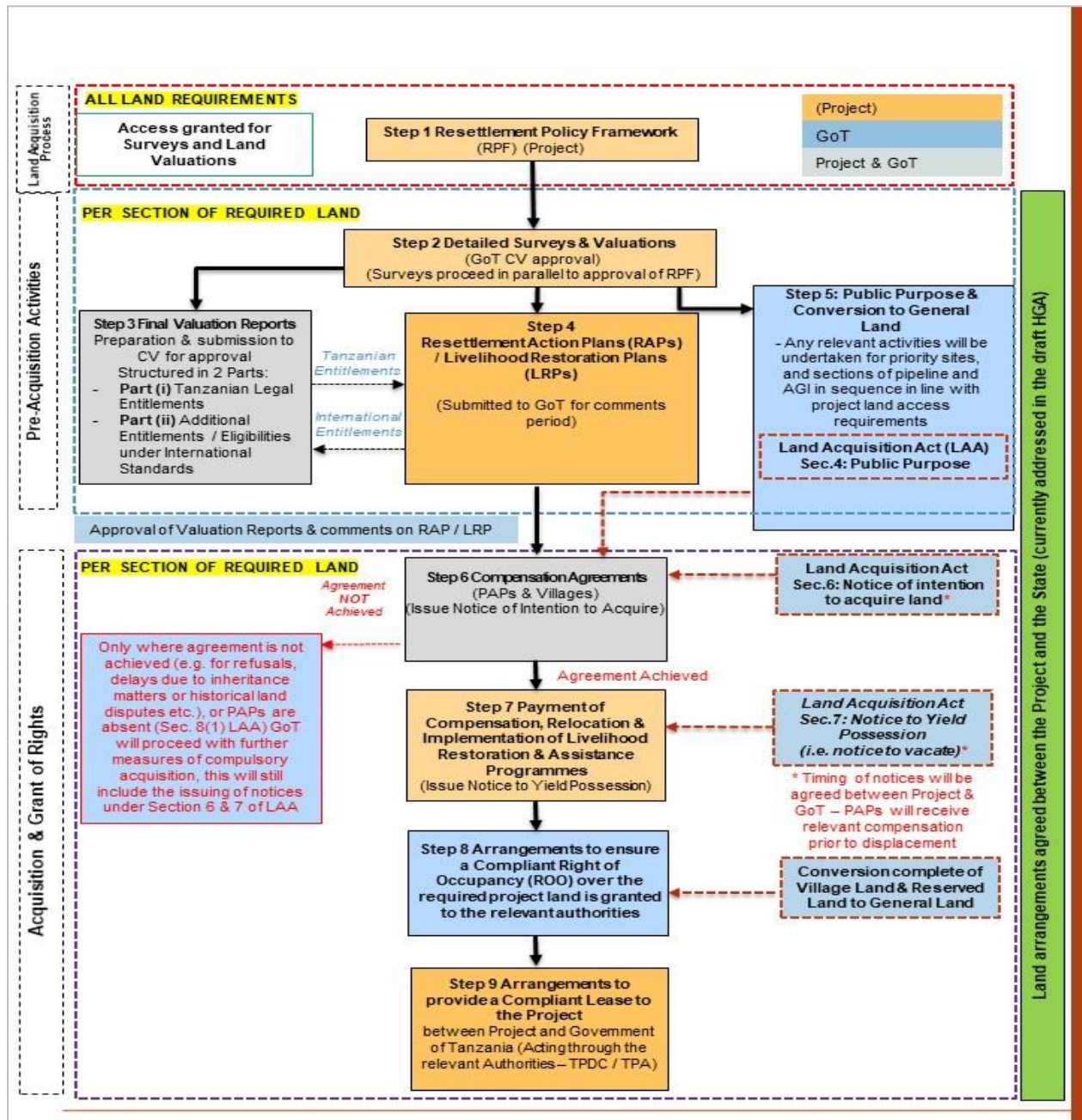
Sura ya 4 wa Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi katika mkoa wa Geita unaelezea kwa kina vipengele vikuu vya mchakato wa utwaaji wa ardhi na mchakato wa mpango wa uhamishaji wa watu na makazi. Mpango wa Uhamishaji wa watu na makazi na utekelezaji wake ni mgumu, unahitaji mchakato unaoeleweka na uliopangiliwa pamoja na shughuli na matokeo yake. Hatua za mchakato umefafanuliwa na kuelezewa, na mlolongo wa hatua zake kuelezewa.

Mchakato wa Utwaaji wa Ardhi na Uhamishaji Watu na Makazi

Mpango Kazi wa Uhamishaji watu na Makazi katika mkoa wa Geita utazingatia ipasavyo mchakato uliosanifiwa wa utwaaji wa ardhi na uhamishaji watu na makazi wenye hatua 3. Mchakato umeelezwa katika kielelezo ES1–3 na kufafanuliwa katika kielelezo ES1-4;

Kielelezo ES1-3: Muhtasari wa Mchakato wa Utwaaji wa Ardhi na Uhamishaji Watu na Makazi.

Kielelezo ES 1- 4: Mchakato wa Utwaaji wa Ardhi

Maudhui ya hatua hizi yamefafanuliwa hapo chini:**Hatua ya 1: Uendelezaji wa Mfumo wa Sera ya Uhamishaji Watu na Makazi**

Mfumo wa Sera ya Uhamishaji Watu na Makazi unaelezea kanuni kuu za utwaaji wa ardhi, fidia na mpango wa uhamishaji watu na makazi na kuhakikisha mwendelezo wa shughuli zote za Mpango wa Uhamishaji watu na makazi kwa kujumuisha jumla ya Mipango yote tisa ya Uhamishaji Watu na Makazi na Ripoti za Uthamini (VRs) zinazohusiana. Mfumo wa Sera ya Uhamishaji watu na Makazi umeandaliwa na kupitia Kipindi cha ukusanyaji maoni toka Serikali ya Tanzania, mchakato uliokamilika mnamo Septemba 2018 baada kupokea maoni ya Serikali ya Tanzania. Mfumo wa Sera ya Uhamishaji Watu na Makazi ulitolewa kwa umma mnamo Oktoba 2018.

Hatua ya 2: Kukamilika kwa Shughuli za Awali za Utwaaji wa Ardhi (Mpango wa Uhamishaji Watu na Makazi)

Jedwali hapo chini linaeleza muktadha na maudhui ya shughuli za Hatua ya 2 na hatua ya maendeleo yake (katika kipindi cha majumuisho ya Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi katika mkoa wa Geita).

Jedwali ES 1-2: Shughuli za Hatua ya 2

Shughuli za Hatua ya 2	Mkutadha na Maelezo
Uteuzi wa njia ya mkuza	Mkuza wa Bomba la Mafuta uliweka bayana na timu ya timu ya wahandisi wa Mradi wa EACOP inayofanya kazi na wataalamu wa taaluma zingine pamoja na wakandarasi. Vigezo vya uteuzi wa maeneo ya Mradi vilizingatia maswala ya kiufundi, kimazingira, na mambo muhimu ya kiuchumi - jamii na urithi wa kiutamaduni. Maeneo nyeti (kama vile hifadhi zilizotengwa za kimataifa), uhamishaji wa mali uliepukwa kadiri ilivyowekana.
Uchunguzi wa Kina na Uthamini	Upangaji na Maandalizi Mpango wa uchunguzi wa kina ulitumika katika kuelezea Ripoti za Uthamini na RAP. Upangaji na Maandalizi vilijumuisha uandaaji wa vifaa bora vya uchunguzi, mafunzo kwa timu za watafiti na upangiliaji

Shughuli za Hatua ya 2	Mkutadha na Maelezo
	<p>wa timu. Katika timu zote za uchunguzi walikuwemo pia Watanzania, wenye taaluma maalumu kulingana na lengo la kundi la uchunguzi (Mfano uhamasishaji wa jamii, uainishaji ardhi na uthamini wa mali)</p> <p>Uundaji wa Viwango</p> <p>Wathamini waliosajiliwa (RV) kwa ajili ya Mradi walifanya utafiti wa soko katika mkoa wa Geita ili kujua thamani na gharama ya fidia ya vitu mbadala. Ripoti ya viwango vya thamani iliandaliwa na kukabidhiwa kwa Mthamini Mkuu (CV) kwa ajili ya kupata idhini.</p> <p>Utekelezaji wa Uchunguzi</p> <p>Uchunguzi, kwa kiwango kikubwa ulifanywa kwa utaratibu ufuatao:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uhamasishaji wa Jamii, pamoja na majadiliano na viongozi wa serikali za mitaa, mikutano ya uhamasishaji jamii na kutangazwa kwa mwanzo wa tarehe za makatazo za uchunguzi wa kina na uthamini; • Utambuzi wa ardhi na uamuzi wa kesi za ardhi, ikiwa ni pamoja na kutunza taarifa za mipaka ya vipande vya ardhi, kupiga picha, na kutoa Fomu ya Ardhi Namba 69 itakayosainiwa na Afisa Ardhi wa Wilaya (DLO); • Uthamini wa mali, ikiwa ni pamoja na kutunza kumbukumbu kwa uangalifu wa taarifa za mali zilizoguswa na maeneo ya kiutamaduni, kufanya majumuisho ya orodha ya mali, kupiga picha na kurekodi maeneo na kuhakikisha nyaraka husika zimetwa saina na Mthamini aliyesajiliwa (RV), Watu Walioguswa na Mradi (PAPs) na wawakilishi wa serikali za mitaa; • Taarifa za kiuchumi - jamii, ikiwa ni pamoja na hali ya kiuchumi na kijamii za watu na kaya zilizoguswa na Mradi; na • Kutangaza orodha ya Mali

Shughuli za Hatua ya 2	Mkutadha na Maelezo
Taarifa ya Uthamini na Jedwali la fidia	<p>Uthibitishaji wa mali</p> <p>Kufuatia orodha ya taarifa ya mali iliyotangazwa, Watu Walioguswa na Mradi (PAPs) walipewa fursa ya kutoa maoni na matakwa yao juu ya utambuzi wa mali. Marekebisho yalifanyika pale ilipobidi, baada ya uthamini wa mali kufanyika na fidia kupangwa.</p>
	<p>Majumuisho ya Ripoti za Uthamini</p> <p>Baada ya mchakato wa uthibitishaji wa mali kukamilika, Wathamini waliosajiliwa walikamilisha nyaraka za taarifa ya uthamini na Fidia kwa Mkoa wa Geita kwa kila Wilaya. Kila taarifa ya Uthamini na jedwali la fidia vilitayarishwa kwa ajili ya kulipa fidia ya vitu kwa upande wa Tanzania na stahiki za nyongeza kwa kuzingatia matakwa ya Viwango vya fedha vya Kimataifa.</p>
	<p>Usambazaji taarifa za majedwali ya Fidia</p> <p>Sheria ya Tanzania inahimiza uwekaji wazi wa majedwali ya fidia na maelezo ya fidia kwa kwa waguswa wa Mradi. Kipindi cha siku (7) cha ukaguzi hujumuishwa katika mchakato wa utoaji taarifa. Katika mkoa wa Geita, hatua za usambazaji taarifa zifuatazo zilitumika:</p> <p>Kushirikiana na vyombo vya serikali kueleza mchakato wa kutoa taarifa kwa uwazi;</p> <p>Kukutana na vijiji pamoja na watu walioguswa na Mradi ili kuwasilisha matokeo ya uthamini. Katika mchakato huu iliamuliwa kuwa maelezo kamili ya majedwali ya Fidia yawekwe wazi kwa kila mguswa; na</p> <p>Kukamilisha shughuli zozote za uthamini ikiwa ni pamoja na kupitia madukuduku kama yalivyotolewa na watu walioguswa na Mradi. Shughuli za uthamini zilizofanywa wakati wa mchakato wa uwekaji wazi taarifa katika Mkoa wa Geita zilizingatia tarehe ya uthamini wa maslahi ya mali za mtu wa mwisho.</p>
	<p>Utiaji saini, Uwasilishaji na Uhakiki wa Ripoti za Uthamini</p>

Shughuli za Hatua ya 2	Mkutadha na Maelezo
	<p>Mara tu baada ya Ripoti za Uthamini (VRs) na majedwali ya Fidia kukamilika ikiwa ni pamoja na majibu ya mrejesho wa watu walioguswa na Mradi, orodha ya mwisho ya Fidia lazima iidhinishwe na Mthamini wa uwandani, Mthamini kiongozi, Afisa mtendaji wa Kijiji, Afisa Mtendaji wa Kata, Afisa Ardhi aliyeidhinishwa, mthamini aliyeidhinishwa na Mkuu wa Wilaya. Mthamini mkuu ndiye mwenye dhamana ya mwisho wa kuidhinisha, baada ya hapo fidia inaweza kulipwa.</p>
Uchunguzi wa Kichumi-jamii na Ustawi wa Maisha	<p>Upangaji na Maandalizi</p> <p>Uchunguzi wa Kiuchumi-jamii na ustawi wa maisha wa RAP katika mkoa wa Geita ulitoa taarifa zilizoweza uandaaji wa maswala mengi katika RAP, ikiwa ni pamoja na hali ya watu waishio katika mazingira magumu, namna ya kuzuia hatari na chaguzi za namna ya kurejesha wa ustawi wa maisha. Uandaaji wa kikosi cha uchunguzi wa kiuchumi-jamii na ustawi wa maisha ulihusisha utambuzi wa Mradi, mafunzo na uundaji wa zana za utafiti, na mafunzo katika eneo la Mradi.</p>
	<p>Utekelezaji wa Utafiti</p> <p>Shughuli za Uchunguzi wa Kiuchumi-jamii na ustawi wa maisha katika maeneo husika kwenye RAP ya mkoa wa Geita zilifanyika kati ya tarehe 28 Machi mpaka 23 Mei 2019.</p>
	<p>Mbinu za ushirikishi:</p> <p>Mbinu za ushirikishi wa Makundi Lengwa na Mahojiano na Watoa Taarifa Wakuu zilitumika. Mbinu ya awali ilitumika hasa katika muktadha wa jamii, na mbinu nyingine ilitumika kwa watu wenye ushawishi katika jamii na viongozi wa serikali za mitaa. Ufuatiliaji wa majadiliano katika vikundi vidogo ulitoa fursa ya washiriki katika Makundi Lengwa kufanya majadiliano bila hofu na katika mazingira rafiki.</p>

Shughuli za Hatua ya 2	Mkutadha na Maelezo
	<p>Matokeo na Utoaji Taarifa</p> <p>Matokeo ya Uchunguzi wa kiuchumi-jamii na ustawi wa maisha yaliongeza data za kiuchumi - jamii na hivyo kuchangia katika kuboresha maendeleo katika Mpango wa uboreshaji wa ustawi wa maisha, na Mpango kwa watu waishio katika mazingira magumu walioguswa na Mradi, na kutoa uelewa wa kimazingira kwa kabila zilizo katika mazingira hatarishi.</p>
<p>Uchunguzi wa Ardhi na Makazi Mbadala</p>	<p>Uchunguzi wa kina wa makazi mbadala umefanyika katika muktadha wa ujenzi kwenye maeneo ya kipaumbele (PA) yaliyoandaliwa kwa ajili ya RAP, kwa mtazamo wa kuongeza shughuli za uchunguzi kwenye maeneo yote yaliyoathiriwa na Mkuza. Vifuatayo ni vipengele muhimu vya uchunguzi:</p> <p>Timu inayojumuisha wasanifu majengo waliosajiliwa na wathamini majengo (Watanzania na wa Wakimataifa)</p> <p>Uhakiki wa miundombinu iliyoguswa katika maeneo ya Mradi pamoja na mambo mengine kama vile idadi ya miundombinu, ukubwa, mpangilio, vifaa, matumizi ya eneo, idadi ya wakazi na utwaaji wa huduma za jamii;</p> <p>Ziara kwa wasambazaji wa vifaa vya ujenzi;</p> <p>kuendeleza wazo la Usanifu; na</p> <p>Utayarishaji wa ubunifu wa wazo la usanifu kwa mikoa minane (8) iliyoathiriwa na Mkuza.</p>

Shughuli za Hatua ya 2	Mkutadha na Maelezo
Uaandaji wa RAP	Matokeo ya shughuli za awali za utwaaji wa ardhi (Hatua ya 2) yameandikwa katika RAP ya mkoa wa Geita. RAP Itawasilishwa katika Serikali ya Tanzania, baada ya kukamilika kwa rasimu ya mwisho itakayojumuisha maoni yote ya serikali ya Tanzania. Kutakuwa na aina ya RAP itakayotolewa na kupatikana kwa urahisi na waguswa wa Mradi na wadau wakuu wa Mradi. RAP Itawekwa wazi kwenye tovuti ya Mradi wa EACOP.

Hatua ya 3 ya (Utekelezaji wa Mpango kazi wa Uhamishaji wa watu na makazi (RAP), haujafanuliwa katika kipengele hiki hivyo rejea sehemu ya 11 ya Muhtasari huu kwa maelezo zaidi.

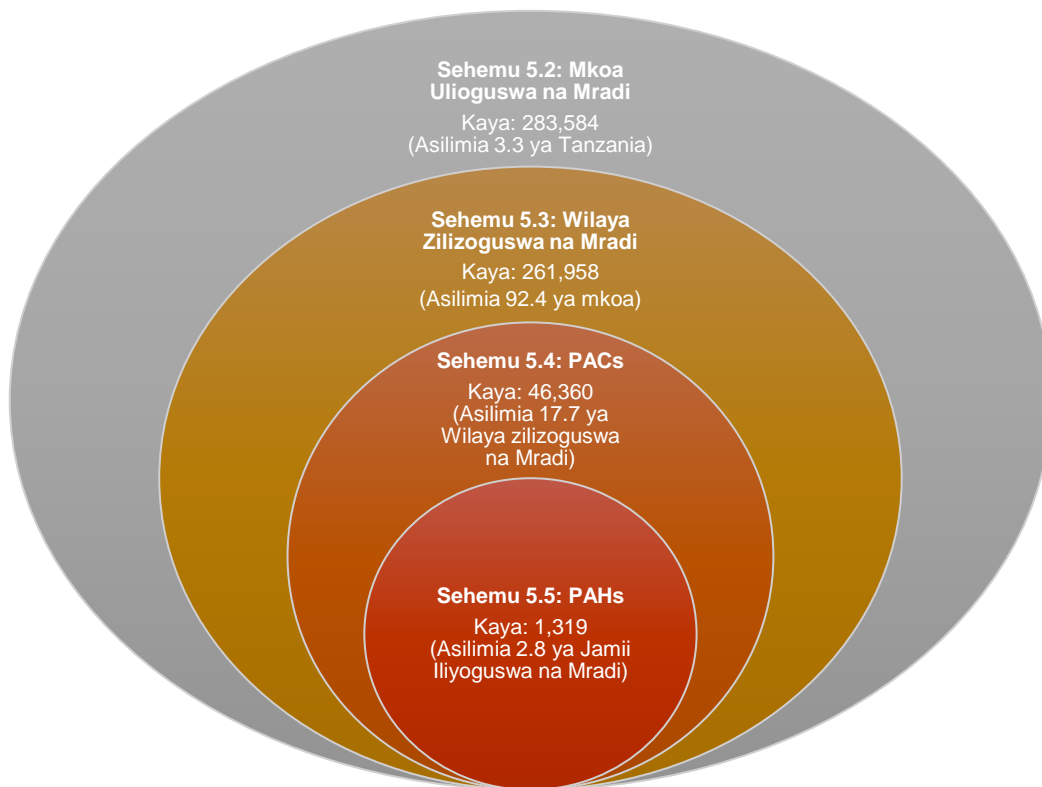
5. MUHTASARI WA WATU NA MALI ZILIZOGUSWA

Sura ya 5 inaelezea Maeneo, Makazi (Vijiji), Kaya na Watu Walioguswa na Mradi kwa kuzingatia athari za uhamaji zinazohusiana na Mradi. Shughuli zinazofafanuliwa katika Sura ya 5 ni muhimu katika muktadha wa vipengele vya RAP ya mkoa wa Geita, ikijumuisha matarajio ya stahiki na fidia, ubainishaji wa watu wanaoishi katika hali hatarishi, na kuweka vigezo vya ufuatiliaji na tathimini.

Sura ya 5 ni muhtasari wa mali na watu walioguswa na Mradi katika Mkoa wa Geita. Sura hii inatoa muhtasari wa:

- Mkoa wa Geita;
- Wilaya zilizoguswa na Mradi (Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe);
- Jamii zilizoguswa na Mradi; na
- Kaya zilizoguswa na Mradi.

Muundo uliotumiwa katika mwongozo wa Kiuchumi – jamii katika taarifa za awali kwenye sura ya 5 umeonyeshwa kwenye kielelezo kifuatacho:

Kielezo ES - 5: Maeneo Yaliyoguswa na Mradi

Ni muhtasari wa kundi la pili pekee ambao umefafanuliwa katika muhtasari huu. Athari kuu za uhamaji (zilizotengwa kikata) zimeonyeshwa katika jedwali Na. ES – 3.

District	Ward	Pipeline Length (km)	Land Parcels (No.)	Land Area (acres)	PAPs (No.)	PAHs (No.)	Vulnerable PAHs (No.)	Vulnerable Ethnic Group PAHs (No.)	PAHs Losing Dwellings	Buildings and Structures Affected (No.)			Crops Affected			Economic Trees and Other Trees (No.)	Graves
										Residential Dwellings	Other Structures	Incomplete Structures	Crops Acres	Intercropping Acre	Crops Stems		
Chato	Nyamirembe	2.35	41	17.90	47	46	11	0	0	0	0	0	11.66	0	115	0	0
	Ichwankima	5.28	42	39.67	33	32	14	0	1	1	2	0	21.92	2.46	313	82	9
	Ilemela	7.61	47	57.42	47	47	16	0	0	0	1	0	10.21	0	406	54	1
	Katende	11.21	100	88.37	112	104	25	0	3	3	7	1	24.67	8.56	373	433	1
	Bukome	5.86	52	45.20	56	52	15	0	0	0	1	0	9.68	2.60	212	243	6
	Makurugusi	12.31	156	93.20	136	130	43	0	3	3	4	0	25.35	6.18	723	465	3
	Bwanga	7.30	96	57.03	89	83	24	0	2	2	1	0	27.65	4.42	170	1166	0
	Iparamasa	5.21	54	40.13	42	38	14	0	3	5	10	1	2.70	1.03	853	655	2
Geita	Magenge	3.36	29	25.59	24	22	11	0	1	1	1	0	7.43	0	226	138	3
Mbogwe	Lulembela	7.39	82	55.02	75	70	27	0	1	2	9	0	6.99	2.52	179	573	1
	Ikunguigazi	4.75	69	36.35	58	53	11	0	6	8	7	4	3.79	0.88	310	555	10
	Ikobe	14.73	153	110.49	134	126	53	0	2	4	6	0	8.06	2.22	835	1310	5
	Nyakafulu	14.17	281	144.98	224	200	48	1	9	10	31	14	2.66	0.44	1193	2944	13
	Bukandwe	13.40	157	100.74	120	110	43	0	2	2	6	1	2.14	0.10	739	1019	4
	Nhomolwa	7.36	109	54.86	88	83	37	0	2	2	4	0	0	0	84	196	4
Bukombe	Lyambangong	5.75	45	43.09	42	41	13	0	0	0	0	0	0	0	21	58	0
	Bukombe	14.82	115	113.88	92	82	30	0	1	1	2	1	3.57	0	1420	630	9
GEITA REGION TOTALS:		142.86	1628	1123.94	1419	1319	425	1	36	44	92	22	168.48	31.41	8172	10521	71

Maelezo ya Jumla ya Kaya Zilizoguswa na Mradi

Maelezo ya jumla ya idadi na sifa za Kaya zilizoguswa na Mradi (PAH's) katika Kata zote zilizoguswa (katika kila wilaya) zimeonyeshwa kwenye jedwali ES 1-4 lifuatalo:

Jedwali ES 1-4: Muhtasari wa Kaya Zilizoguswa na Mradi kwa kila Kata

Wilaya	Kata	Idadi ya Kaya zilizoguswa na Mradi	Idadi ya Watu walioguswa na Mradi	Wastani wa kiwango cha Kaya zilizoguswa	Uwiano (%) wa Kaya zilizoguswa kwa PAC	Mkuu wa Kaya (%)		Asilimia (%) ya wanaoishi katika eneo kwa
						Me	Ke	
Chato	Nyamirembe	46	47	9	1.9	78	22	99
	Ichwankima	32	33	12	2.8	81	19	99
	Ilemela	47	47	11	3.9	81	19	100
	Katende	104	112	9	19.1	82	18	99
	Bukome	52	56	10	2.0	85	15	99
	Makurugusi	130	136	10	2.8	88	12	99
	Bwanga	83	89	9	1.3	84	16	100
	Iparamasa	38	42	10	0.8	71	29	100
Geita	Magenge	22	24	13	0.6	91	9	99
Mbogwe	Lulembela	70	75	8	2.3	76	24	100
	Ikunguigazi	53	58	9	4.5	91	9	100
	Ikobe	126	134	9	8.6	82	18	100
	Nyakafulu	200	224	8	4.7	87	13	99
	Bukandwe	110	120	9	6.9	85	15	99
	Nhomolwa	83	88	8	8.5	76	24	100
Bukombe	Lyambangongo	41	42	10	4.7	85	15	100
	Bukombe	82	92	11	4.8	83	17	100
Jumla		1 319	1 419	9.7	2.8	83	17	99.5

Kati ya Waguswa wa Mradi wapatao 1,419⁵, 1,256 ni wamiiliki wa ardhi na 124 ni wapangaji na watumiaji wawili (2) wa ardhi wasio rasmi. Idadi ya waguswa 37 ni pamoja na taasisi za serikali na vijiji. Kuna kaya 1,319 zinazoguswa na Mradi– asilimia kubwa

⁵ Kuna waguswa 1,406 ambao kati yao waguswa 13 wana vipande vya ardhi katika Kijiji zaidi ya kimoja. Hapa wamahesabiwa mara mbili ili jumla iendane na jumla ya idadi ya waguswa kwa kila Kijiji.

inapatikana Wilaya ya Mbogwe (642), ikifuatiwa na Wilaya ya Chato (532) na Wilaya ya Bukombe (123). Wilaya ya Geita ina kaya 22 zinazoguswa na Mradi. Kati ya Kaya hizi, moja (1) ni ya jamii ya Wabarbaig na hujitambua kama Wazawa wa asili. Ona Kipengele cha 5.7 kwa taarifa zaidi juu ya makabila yaliyo katika hali hatarishi.

Sehemu kubwa ya matumizi ya ardhi kati ya vipande vya ardhi vilivyopimwa ni kilimo (1,441 or 81%). Ikifuatiwa na ardhi ya jamii 184 /kijiji(10%) na vipande 132 vya makazi (7%). Asilimia mbili (2%) zinazobakia ni ardhi ya huduma zingine/taasisi na ya kuchungia mifugo. Uchimbaji mdogomdoto wa madini umeripotwa kufanyika kata ya Ilemela (Kijiji cha Ilemela), Kata ya Makurugusi (Vijiji vya Musasa na Kasala) na Kata ya Iparamasa (Kijiji cha Ilemela). Maeneo haya ya uchimbaji yako ndani ya kilometa moja (1 km) ya mkuza wa bomba.

Shughuli za msingi za kujipatia kipato katika kaya zilizoguswa na Mradi ni uuzaji wa mazao (66%), ikifuatiwa na kaya kujishughulisha katika kilimo cha kujikimu (23%). Shughuli zingine za msingi zinazofanywa na kaya zilizoguswa na Mradi katika kiwango cha chini ni biashara ndogondoto, uchimbaji mdoto wa madini, ajira zenye ujira na mauzo ya bidhaa za mifugo. Utegemezi wa hali ya juu katika shughuli za kujipatia kapato zinazotegemea ardhi umepelekea kaya zilizoguswa na Mradi kuwa katika hatari ya kukosa chakula kutokana na mwenendo wa hali ha hewa. Shughuli zingine za kujipatia kipato kati ya wakazi walio katika kaya zinazoguswa na Mradi zinadhihirisha kwa kiwango fulani mseto wa kiuchumi ikiwa ni pamoja na uuzaji wa bidhaa za kilimo (38%), ikifuatiwa na uuzaji wa mazao (23%), waliojajiri (5%), biashara ndogondoto (4%), kilimo cha kujikimu (3%), shughuli za uchimbaji (2%) na shughuli zingine (25%). Mazao ya msingi yaliyobainishwa na Kaya zilizoguswa na Mradi ni Mahindi (35% ya kaya), ikifuatiwa na mchele (27%). Mazao mengine yanayolimwa ni muhogo (14%), cotton (9%) na karanga (8%)

Kaya zilizoguswa na Mradi zinafikia huduma za kijamii aidha katika kata zao au katika kata za jirani. Idadi kubwa ya kaya zilizoguswa na Mradi zinatimia vifaa vinavyotumia betri ili kupata mwanga. Kaya nyingi zilizoguswa na Mradi zinatimia kuni kwa ajili ya kupika. Maji huchotwa kutoka katika maeneo mbalimbali yaliyo na yasiyosalama. Pia, katika kipindi kirefu cha ukame, vyanzo vya maji hukauka (mfano visima vya jamii katika kata ya Ikobe, Wilaya ya Mbogwe), hadi kuacha kaya zinazoguswa na Mradi bila namna nyingine ila kuchota maji kutoka kwenye vyanzo visivyo salama kama vile madimbwi ya kujichimbia, madimbwi, mito na mikondo ya msimu. Idadi kubwa ya kaya zilizoguswa na Mradi katika Wilaya zote (4) zinatimia vyoo vya shimo.

Msaada wa Maendeleo

Kaya zilizoguswa na Mradi zilibainisha upatikanaji wa pembejeo za kutosha kama sababu kubwa inayopelekea upatikanaji wa chakula na maendeleo ya uchumi. Kaya nyingi zilizoguswa hazina njia za kupata mbegu zilizoboreshwa, madawa na mbolea. Kuhusu vifaa, nusu ya kaya zinazoguswa zilibainisha kuwa zinatumia plau za kukodisha na theluthi moja inatumia jembe la mkono. Kaya chache sana zilizoguswa na Mradi zinatumia trekta. Wafugaji walibainisha ukosefu wa manywesheo ya n'gombe, upatikanaji wa chanjo na dawa, madaktari wa mifugo na ukosefu wa ardhi ya kuchungia ng'ombe kama changamoto kubwa.

Kwa ujumla, changamoto zilizotajwa ni pamoja na ukosefu wa maji na umbali wa vyanzo vya maji kwa ajili ya matumizi ya majumbani na kilimo vilibainishwa kama changamoto. Uwezekano wa umwagiliaji vimetambuliwa kama hitaji kuu katika maendeleo. Ilikezwa kuwa Mradi unaweza kuchangia kuongeza changamoto ya ufikiaji wa vyanzo vya maji.

Idadi kubwa ya kaya zilizoguswa na Mradi zilibainisha kuwa barabara zilizoboreshwa ni kipaumbele cha muhimu katika maendeleo. Miundombinu mibovu ya barabara iliripotiwa kuwa changamoto katika kufikia masoko, shule na miundombinu ya afya hivyo kuwa na athari katika afya, elimu na kipato cha kaya.

Kabila zilizo katika hali hatarishi

Makabila yaliyo katika hali hatarishi, ambayo baadhi yake yanaweza kujitambulisha kama wazawa wa asili, hubainishwa kama kikundi cha watu wazawa wa asili wa eneo fulani na ambao wana tabia tofauti za kijamii na kitamaduni na kundi lingine. Tamaduni za makabila yaliyo katika hali hatarishi zina uhusiano mkubwa na mazingira na maliasili zake. Kimsingi, shughuli za kimila, uchumi, kijamii na kisiasa katika makabila haya zinatofautiana na jamii nyingine.

Katika muktadha wa Tanzania, makabila manne (4) yaliyo katika mazingira magumu yanatambuliwa kimataifa na Tume ya Afrika juu ya Haki za Binadamu na Watu kama wazawa wa asili. Makabila haya ni Wahadzabe, Wamasai, Wabarabaig na Waakie. Ijapokuwa Wasandawe pamoja na Wahadzabe walichukuliwa kuwa ni vikundi vya wawindaji nchini Tanzania, kwa sasa Wasandawe wameacha shughuli za uwindaji na wameanza kuendesha maisha yao kwa kilimo. Kwa sasa Wahadzabe wanatambulika kimataifa kama wazawa asilia, wakati Wasandawe sio⁶. Mpango huu una msimamo wa kihafidhina juu ya Wasandawe kwa kuendelea kuwajumuisha kwenye kundi la makabila yaliyo katika mazingira magumu.

⁶ http://www.africa.kyoto-u.ac.jp/kiroku/asm_normal/abstracts/pdf/36-1/yatsuka.pdf

Takwimu zilizotokana na uchunguzi wa kiuchumi-jamii zinaonyesha kuna kaya moja tu (1) katika Mkoa wa Geita inayojitambulisha kuwa wa asili ya wabarbaig. Kaya hii ipo kijiji cha Shinyanga A (Kata ya Nyakafulu, Wilaya ya Mbogwe). Kaya hii inamiliki kipande kimoja (1) cha ardhi. Mradi utalipa fidia ya heka 0.089 za ardhi kwa Kaya iliyoguswa na Mradi, miche minne (4) ya mazao na miti saba (7) ya miti ya kibiashara. Ardhi inamilikiwa kimila (haijasajiliwa) na inatumika kwa kilimo. Kaya haitohamishwa katika makazi yake, ila mkuza wa bomba utaathiri moja (1) ya jengo lisilo la makazi.

Kaya Zilizo katika Mazingira Magumu

Watu na kaya zilizo katika hali hatarishi wanaweza kuguswa na shughuli za Mradi, ambazo ni pamoja na hizi zifuatazo: uhaba wa chakula na fedha kutokana na ardhi iliyochukuliwa na Mradi, hasa kwa kaya zilizokuwa na ardhi duni kabla ya kuwasili kwa Mradi; watoto na jamaa kufanya maamuzi ya makazi au kukubaliana fidia kwa niaba ya wazee walioguswa na Mradi bila idhini yao; na wanawake na watoto walioachwa bila makazi ambapo mkuu wa kaya hutoroka na fidia. Katika Mkoa wa Geita Jumla ya kaya 425 (sawa na asilimia 32 ya kaya zote) zipo katika mazingira hatarishi.

Athari za Uhamaji

Jedwali ES 1-5 linaonyesha kwa muhtasari athari za uhamaji wa muda mfupi na wa kudumu. Athari za muda mfupi zinatarajiwa kuwa za kipindi kifupi (kwa kawaida kipindi hiki hudumu tu kwa muda wa awamu ya kwanza ya ujenzi) na zinaweza kutatulika. Athari za kudumu zinatarajiwa kuwa za kipindi kirefu na zinaweza kudumu kwa kipindi chote cha Mradi. Baadhi ya athari za kudumu haziwezi kuepukika na kwa hivyo kaya zitakazoguswa na Mradi na kupata athari za kudumu zitalipwa fidia kulingana na sheria za Tanzania na sheria za kimataifa za matendo mazuri (international good practices).

Jedwali ES 1-5: Muhtasari wa Athari

Athari	Vitendo vya Usimamizi
Athari za muda mfupi	
Kuharibika kwa Njia za Waenda kwa Miguu na Magari	<p>Mkandarasi ahakikishe anafahamu maeneo yote ya njia za waenda kwa miguu na nyingine zilizoathiriwa.</p> <p>Mkandarasi atawajibika kuwasiliana na Jamii iliyoguswa na Mradi kwa wakati unaofaa kuhusu kufungwa kwa njia yoyote (miguu) na vivuko na kuwapatia watu njia mbadala, inapobidi.</p>
Usumbufu katika Shughuli za Kilimo	<p>Kuhakikisha kuwa mzunguko wa uzalishaji katika kilimo hauvurugiki kwa kiasi kikubwa, kwa namna iwezekanavyo Mradi utekeleze na kusimamia yafuatayo wakati wa ujenzi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ulipaji wa fidia kwa kaya zilizoguswa na Mradi ufanyike mapema iwezekanavyo ili waguswa wawe na muda wa kutosha wa kununua ardhi nyingine; • Kaya zilizoguswa na Mradi ziruhusiwe kadri inavyowekezekana kuvuna mazao yao; • Kusaidia Kaya zilizoguswa na Mradi kupata ardhi mbadala, pale inapobidi; • Kusaidia Kaya zilizoguswa na Mradi kusafisha na kuandaa ardhi mbadala kwa ajili ya shughuli za kilimo, pale inapobidi; • kutoa msaada wa chakula katika kipindi cha mpito.
Ulanguzi wa Ardhi	<p>Kuanzisha dawati mahususi la msaada kwa kushirikiana na Ofisi ya Ardhi lenye jukumu la kushughulika na kaya zilizoguswa na Mradi wanaotafuta na kununua ardhi; dawati la msaada pia linaweza kujumuisha kanzidata ya watu walio tayari kuuza ardhi kwa Kaya Zilizoguswa na Mradi (PAH) kwa viwango vya bei ya ardhi vya serikali.</p> <p>Kuzingatia matokeo ya utafiti wa EACOP juu ya mchanganuo wa Hali ya Uhamaji uliosababishwa na Mradi Julai 2019.</p>
Athari za PAC Katika Jamii	Rejea hatua za kupunguza madhara zilivyobainishwa katika ESIA na Tathmini ya Athari za Haki za Binadamu za Mradi
Kukosekana kwa Upatikanaji wa Maliasili	<ul style="list-style-type: none"> • Ikiwa ujenzi wa sehemu ya bomba utachukua muda mrefu zaidi ya mwezi katika hifadhi ya misitu, Mradi utaruhusu wanajamii kuvuna rasilimali asili

Athari	Vitendo vya Usimamizi
	<p>kwa masaa machache kwa wiki (kwa kutumia vibali/vizuizi vya kisheria).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hakikisha kuwa watu wanaendelea kupata huduma ya sehemu ya msitu ambayo haijaathiriwa kwa kuanzisha njia za waenda kwa miguu mbali na eneo la ujenzi. • Kutumia hatua za kupunguza athari zilizobainishwa katika ripoti ESIA. • Kuhakikisha kuwa wakandarasi wote wanafuata masharti yaliyowekwa katika Mipango ya Usimamizi wa Wakandarasi wa Mradi wa EACOP .
Athari za Kudumu	
Kupoteza ardhi	Kufidiwa.
Kupoteza Majengo (makazi na yasiyo ya makazi)	Kufidiwa.
Kupoteza Mazao na Miti ya Kibiashara na mingine	Kufidiwa.
Usumbufu wa Makaburi	Kuhamishwa.

6. MFUMO WA STAHIKI, HAKI NA FIDIA

Sura ya 6 Inaelezea Mfumo wa Stahiki, Haki na Fidia. Sura hii inaelezea vigezo vya stahiki kwa Watu Walioguswa na Mradi namna ya kupata fidia na msaada wa wakati wa zoezi la uhamishaji watu na makazi, kubainisha stahiki zilizopendekezwa kwa kila aina ya athari ya uhamaji inayosababishwa na utekelezaji wa Mradi, na kuonyesha viwango na thamani ya fidia inayotumika.

Sura hii inajadili mambo yafuatayo:

- **Stahiki:** Inatambua na kueleza “nani” anayestahiki kupata fidia na msaada wa Uhamishaji watu na makazi;
- **Haki:** Kipengele hiki kinafafanua “fidia gani na msaada gani” ambao kila mtu aliyeguswa na Mradi anastahili kupata, na msaada wa urejeshaji wa ustawi wa maisha na stahiki za watu walio katika mazingira magumu, vyote viwili vikiwa ni matakwa ya Viwango vya Fedha vya Kimataifa IFC. Kipengele hiki kinaeleza kwa kina mfumo wa haki, na:
- **Uthamini na Fidia:** Sehemu hii inafafanua “namna” ambavyo mali mbalimbali zilizoguswa zimethaminihwa pamoja kubainisha viwango na aina ya fidia watakayopata watu walioguswa na Mradi.

Stahiki

Vigezo vya stahiki viliamuliwa mwanzoni mwa Mradi, kama ilivyoainishwa katika Sera ya Mfumo wa Uhamishaji Watu na Makazi (RPF). Vigezo hivyo vimetolewa kwa kuzingatia mahitaji ya PS5 IFC na sheria za Nchi. Kategoria za stahiki zinazohusiana na Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita zimebainishwa na kufupishwa katika makundi kama ilivyo hapo chini (Sura ya 6 ya Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita inatoa maelezo haya kwa undani zaidi):

- Watu ambao wanamiliki ardhi kisheria au umiliki wa kimila,

- Mtu ambaye anamiliki majengo na miundombinu iliyoguswa na Mradi kama makazi, majengo mengine ya nyumbani kama vile vyoo, jiko n.k.;
- Mali iliyoguswa na njia ya bomba ikiwa ni pamoja na vipande vya ardhi vinavyosimamiwa na Halmashauri za Vijiji;
- Taasisi ambazo zinamiliki ardhi na/au majengo na/au miundombinu ya umma pamoja na Mashirika ya Kidini na Mamlaka za Serikali;
- Wamiliki wa mazao ya kudumu, ya mwaka na ya msimu (yanayopandwa na kuvunwa kila msimu);
- Wamiliki wa miti ya biashara iliyo katika maeneo yaliyoguswa, iwe kwenye ardhi yao au kwenye ardhi ya wengine;
- Wamiliki au wasimamizi wa mali ya urithi utamaduni kama vile makaburi;
- Wapangaji ardhi – watu ambao, japokuwa hawamiliki ardhi, wanamakubaliano na wamiliki wa ardhi kutumia ardhi hiyo;
- Watumiaji wa ardhi wasio rasmi - kwa mfano, watu wanaojipatia kuni, dawa za asili, wawindaji na wale wanaovuna maliasili zingine;
- Biashara zisizo rasmi na wachuuzi kama vile maduka, maduka ya nyama, pembejeo za kilimo (kama vile mashine za kusagia na nafaka), migahawa, wasusi, watengenezaji wa nguo, watengenezaji wa samani, vioski n.k;
- Wafugaji wanaotumia ardhi kwa ajili ya kulishia mifugo; na
- Watu waishio katika mazingira magumu yaani watu ambao upoteaji wa mali na rasilimali na/au kuvurugika kwa mifumo ya upatikanaji wa mali au raslimali, unaweza kusababisha mvurugiko mkubwa katika ustawi wa maisha na athari zaidi kutokana na mazingira yao magumu na/au utegemezi shughuli zao katika ustawi wa maisha.

Tarehe ya Katazo

Tarehe ya Katazo hutegemea na kuanza kwa uchunguzi wa uthamini wa mali. Watu wanaokaa au kuhamia eneo la Mradi baada ya tarehe ya katazo hawastahiki fidia na/au usaidizi wa Uhamishaji Watu na Makazi. Tarehe ya Katazo imepangwa kwa kila kijiji kilichoguswa na mkuza wa njia ya bomba. Taarifa ya tarehe hizi zilitolewa kwa waguswa wa Mradi katika kila kijiji na zimewasilishwa katika sura ya 4.

Uhalali wa Uthamini

Kwa mujibu wa kifungu cha 52 (3) cha Sheria ya Bunge ya Usajili wa Uthamini na Wathamini, Ripoti za uthamini lazima ziidhinishwe na Mthamini Mkuu wa Serikali (CV)

ndani ya miezi sita (6) tangu tarehe ya "...uthamini kwa kuzingatia maslahi ya mtu wa mwisho". Ripoti za uthamini zitakuwa halali kwa kipindi cha miaka miwili tangu tarehe ya kuidhinishwa na Mthamini Mkuu. Tarehe ya uthamini kwa "kuzingatia maslahi ya mtu wa mwisho" kwa Chato ilikua ni tarehe 30th Septemba 2020, Geita 17 Oktoba 2019, Mbogwe 26 Oktoba 2019 na Bukombe 23 Oktoba 2019.

Haki

Matokeo ya uchunguzi wa Kiuchumi - jamii na uthamini wa mali pamoja na vigezo vya stahiki vimetumika kutayarisha mfumo wa haki. Mfumo huo unafafanua kanuni na mbinu za fidia kwa kushirikisha stahiki za fidia kwa kutegemea aina na kiwango cha mtu aliyeguswa. Fursa za uchaguzi wa aina ya fidia au msaada stahiki zimewasilishwa kupitia vikao vya wadau.

Sura ya 6 inaeleza mfumo wa stahiki katika Mkoa wa Geita (Njia ya Bomba na Miundombinu ya juu). Jedwali ES 1-6 linaonyesha kwa muhtasari muundo na maudhui ya jumla ya mfumo wa stahiki katika mkoa wa Geita;

Jedwali ES 1-6 : Maudhui ya Jumla ya Mfumo wa Haki katika Mkoa wa Geita

Athari	Madhara	Haki ya Mtu	Haki ⁷	
			Fedha na/au Vitu	Ureshaji wa Ustawi wa Maisha
Ardhi				
Kategoria saba za upotezaji wa Ardhi zimezingatiwa (Makazi na Kilimo).	Upotevu wa Kudumu	Wamiliki wa Kisheria na Kimila, wamiliki wa kitaasisi na watumiaji wengine wanaotambulika.	Hatua mchanganyiko wa fidia za vitu mbadala na fedha. Mchanganyiko huu hutofautina kutegemea ukubwa wa athari	Machaguo mchanganyiko katika urejeshaji wa ustawi wa maisha (pamoja na mipango ya mtu mmoja au makundi). Mchanganyiko huu hutofautina kutegemea ukubwa wa athari
Upotevu wa Makazi kwa Mmiliki				
Unabainishwa kama upoteaji wa makazi na	Upotevu wa kudumu (vyote au baadhi).	wamiliki (miundombinu na majengo, makazi	Hatua mchanganyiko wa	Hatua mchanganyiko za fidia na viwango vya

⁷ Stahiki zimefafanuliwa kwa kina. Kwa sababu za kisheria na za kiutendaji, ushauri wa kina wa jumla kamili ya stahikiki unapaswa kutafutwa.

Athari	Madhara	Haki ya Mtu	Haki ⁷	
			Fedha na/au Vitu	Ureshaji wa Ustawi wa Maisha
miundombinu mingine (kama makazi, choo, jiko n.k).		na isiyo makazi), na vyombo vya serikali.	fidia za vitu mbadala na fedha.	fedha. Mchanganyiko hutegemea na aina ya fidia.
Upotevu wa Raslimali Fedha au Vitu Vinavyoongeza Kipato				
Upotevu wa rasilimali zinazopatikana katika jamii kama vile misitu, ardhi oevu na miti isiyo ya biashara.	Upotevu wa kudumu na wa muda mfupi (katika baadhi ya raslimali za jamii).	Watumiaji wa Raslimali au watu wanaopoteza mnyororo wa mapato.	Hatua mchanganyiko za kumiliki na msaada. Hatua za kifedha za Upotevu wa ardhi na mali ya jumuiya	-
Upotevu wa Miundombinu Inayomilikiwa Kitaasisi au Kijumuiya				
Kategoria tano (5) za upotevu (ikiwa ni pamoja na ardhi ya machungio, barabara, njia mifereji na Gridi za umeme)	Upotevu wa kudumu na wa muda mfupi.	Wanakijiji wamiliki, taasisi (kama vile mashirika ya kidini), wilaya na serikali za mitaa, makampuni ya huduma.	Hatua mchanganyiko za kumiliki na msaada. Muunganiko unatofautiana kulingana na kategoria	-
Miti na Mazao				
Kategoria saba (7) za upotevu (ikiwa ni pamoja na upotevu wa mazao, miti na mali za kilimo)	Upotevu wa kudumu, au upotevu/kuzuiliwa kwa upatikanaji.	Ardhi na mazao/ wamiliki wa miti, watumiaji wa miti, Wakulima wapangaji ardhi, wanakijiji wamiliki na wamiliki wasio rasmi.	Hatua mchanganyiko za fidia ya fedha, posho na msaada. Muunganiko unatofautiana kulingana na kategoria	Hatua mchanganyiko za urejeshaji wa ustawi wa maisha, kwa watu walioguswa na Mradi kwa kuhamishwa kwa vitu na kuyumbishwa kichumi.
Mali za Kitamaduni				
Makaburi	Upotevu wa kudumu.	Mtu binafsi au vikundi wanaowasilisha malalamiko kuhusu makaburi.	Uondoaji rasmi na mchakato wa uhamishaji makaburi. Fidia ya fedha kulingana na matakwa ya kisheria	Hakuna.

Uthamini na Fidia

Mradi unalazimika kukidhi mahitaji ya sheria ya Tanzania ya utwaaji wa ardhi, fidia na uhamishaji watu na makazi kama ilivyo katika viwango vya IFC pamoja na PS5, utwaaji na Uhamishaji Watu na Makazi usio wa hiari. Ili kutimiza mahitaji haya, mchakato wa uthamini umekamilika kwa vipengele vitatu (kama ilivyofupishwa hapo chini):

- **Viwango vya Ripoti:** Chini ya Vifungu vya Kanuni ya Uthamini na Wathamini (jumla) ya Mwaka 2018, Mthamini aliyesajiliwa kwa ajili ya Mradi alifanya utafiti wa bei ya soko katika mkoa wa Geita. Utafiti ulilenga kuainisha thamani ya masoko inayowiana na gharama za malipo mbadala zilizopo katika soko kwa vitu vinavyofidiwa.
- **Ripoti ya Uthamini na Jedwali la Fidia chini ya Sheria za Tanzania.** Ripoti hii ya uthamini (pamoja na jedwali la Fidia) inahusisha vitu vinavyofidiwa vilivyoorodheshwa chini ya mfumo wa sheria ya nchi. Ripoti imewasilishwa kama fidia ya fedha taslimu; na itapelekwa kwa Mthamini Mkuu kwa ajili ya kuidhinishwa. Vipengele vyote vya mchakato huu wa uthamini vimeelezwa kwa kina katika sura ya 6 ya Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita. Utiaji saini na uidhinishwaji wa Ripoti za Uthamini na majedwali ya fidia utazingatia Sheria ya Tanzania ya Uthamini na Usajili wa Wathamini (jumla) ya mwaka 2018.
- **Uthamini wa Fidia kwa Stahiki za Ziada chini ya IFC.** Ripoti ya Tathamini na jedwali la Fidia linashughulikia stahiki za ziada chini ya IFC ili kukidhi gharama zote za vitu mbadala na stahiki ya fidia ya vitu kama vile ardhi mbadala, nyumba mbadala, urejeshaji wa ustawi wa maisha na msaada kwa watu walio katika mazingira magumu. Sheria hizi zinahitajika ili kuhakikisha kuwa fidia ya Mradi inakidhi mahitaji na majukumu ya IFC vya ziada. Wakati mambo haya yote yanapozingatiwa na mthamini mkuu, haikusudiwi kwamba yote yataidhinishwa na mthamini mkuu kwa kuwa yanajumuisha stahiki mahususi za ziada za Mradi na maamuzi ya aina ya fidia, kulingana na matakwa ya viwango vya fedha vya Washirika (IFC).

Stahiki za watu walioguswa na Mradi katika mkoa wote wa Geita zimeorodheshwa na kuwekwa katika majedwali. Maelezo ya kina yameonyeshwa katika sura ya sita.

7. MBADALA WA MAKAZI NA ARDHI

Sura ya 7 ya Mpango wa Uhamishaji Watu na Makazi katika mkoa wa Geita inaonyesha mkakati wa nyumba na ardhi mbadala ambao utatumika kwa Watu na Kaya zilizoguswa na Mradi ambazo zinazostahili. Hatua zinazoongoza mkakati huu zimefafanuliwa (pamoja na dhana ya uchunguzi sanifu) na utaratibu utakaotumika kwa usanifu wa nyumba mbadala na ardhi mbadala zimeelezwa kwa kina.

Miundo Mbinu Iliyopo

Uchunguzi⁸ sanifu ulifanyika ili kusaidia kutambua aina za nyumba zilizopo sasa iliziweze kutumika kama msingi wa usanifu kwa ajili ya nyumba mbadala. Uchunguzi ulihusisha mapitio ya ripoti za awali, taarifa za usuli na takwimu za kiuchumi na kijamii kabla ya eneo lengwa kufikiwa na timu ya wasanifu inayojumuisha wasanifu na wathamini majengo. Matokeo ya uchunguzi na taarifa za usuli wa utafiti zimetumika kwa ajili ya usanifu hasa kubaini sura na ukubwa wa jengo kulingana na vifaa vinavyopatikana katika eneo husika. Miundo mbinu mingi iliyoguswa katika Mkoa wa Geita ni nyumba za jadi zilizojengwa kwa vifaa vinavyopatikana katika jamii husika.

Katika Mkoa wa Geita, kaya 36 (zinazomiliki miundo mbinu ya makazi 44) zitahamishwa makazi. Kati ya nyumba za makazi 44 kuna kesi tano (5) ambapo kaya husika zinamiliki miundombinu miwili (2) inayojumuisha eneo la ukubwa usiozidi mita za mraba 25 (25m²). Katika kesi hizi, waguswa wa Mradi wanastahili tu fidia ya nyumba mbadala moja (25m²) na watalipwa fidia ya fedha kwa ajili nyumba nyingine iliyo ndogo zaidi.

⁸ Dhana ya Ripoti ya Usanifu wa Makazi Mbadala: Mkuza (2019) (Digby Wells Consortium).

Sehemu ya eneo la nyumba iliyopo sasa itaonyesha sifa stahiki zitakazotumika kusanifu nyumba mbadala. Idadi ya mwisho ya majengo mbadala yatakayojengwa itategemea idadi ya waguswa wa Mradi ambao watachagua nyumba mbadala badala ya fidia ya fedha taslimu.

Kuhusu makabila yaliyo katika hali hatarishi, taarifa kutoka kwenye tafiti za kijamii-kiuchumi zinaonyesha kuna nyumba moja (1) tu katika Mkoa wa Geita zinazojitambulisha kama kabila la wabargaig. Kaya hii haitohamishwa ila inamiliki ardhi iliyoathiriwa pamoja na mazao.

Majengo mengi yaliyoathiriwa mkoani Geita ni nyumba za kienyeji zilizojengwa kutokana na vifaa vinavyopatikana katika maeneo husika.

Misingi ya Usanifu

Usanifu majengo wa ndani ulitumika kusanifu makazi mbadala ya watu katika mkoa wa Geita. Mikakati ya usanifu ilizingatia ufanano wa nafasi ya sakafu/hatua za miguu; shughuli na mpangilio wa eneo; uimara na usahili wa ujenzi; nafasi ya sakafu inayotoshea utulivu; afya; usalama; mahitaji ya kijamii na kitamaduni.

Usanifu wa Nyumba mbadala na Miundombinu Saidizi

Usanifu wa nyumba 8 mbadala umetekelezwa na Mradi. Nyumba hizo zina ukubwa kati ya mita za mraba 25 (25m²) (Aina A) na mita za mraba 145 (145m²) (Aina H). Miundo mbinu mingi (asilimia 75) inayostahili mbadala wa nyumba katika mkoa wa Geita ni chini ya mita za mraba 25 (25m²) na zipo katika stahiki ya aina ya nyumba A.

Jedwali ES 1-7: Aina za Nyumba na Makazi Stahiki katika Mkoa wa Geita

Nyumba	Makazi Stahiki Mkoa wa Geita	Eneo la Sakafu	Aina	Idadi ya Vyumba
Nyumba kategoria A	30	25 m ²	A1	2
			A2	3
			A3	3
Nyumba kategoria B	5	33 m ²	B1	3
			B2	4
Nyumba kategoria C	1	39 m ²	C1	3
			C2	4
Nyumba kategoria D	2	47 m ²	D1	4
			D2	5
Nyumba kategoria E	1	58 m ²	E	5
Nyumba kategoria F	0	75 m ²	F	5
Nyumba kategoria G	0	105 m ²	G	6
Nyumba kategoria H	0	145 m ²	H	8

Maelezo zaidi yametolewa katika Sura ya 7 na Kiambatisho D ambacho kinajumuisha usanifu wa nyumba zote za Mradi (kategoria A hadi H).

Miundombinu Saidizi

Katika kuboresha hali ya maisha kwa kila nyumba mbadala, Waguswa wa Mradi watajengewa jiko na choo kimoja cha kisasa cha shimo. Pale ambapo waguswa wa Mradi wanastahili zaidi ya nyumba mbadala moja (1), wanaweza kuchagua:

- Choo cha kisasa (chenye ukuta wa faragha mahali pa kuingilia) na jiko moja kwa kila nyumba mbadala; au
- Choo kimoja cha kisasa pamoja na bafu, jiko na stoo kwa kila nyumba.

Usanifu wa miundombinu saidizi umeonyeshwa katika Sura ya 7 na kiambatisho D. Kwa kifupi kuna vyoo viwili/mabafu mawili na majiko mawili:

- Aina ya vyoo vya kisasa / bafu: Aina A – choo kimoja cha kisasa, kategoria B – choo cha kisasa na bafu kwa pamoja; na
- Aina ya Jiko: Aina A - Jiko, kategoria B – Jiko pamoja na stoo.

Ardhi Mbadala

Waguswa wa Mradi ambao wanastahili ardhi mbadala watapewa nafasi ya kuchagua kati ya Ardhi au fedha taslimu (au vyote kwa pamoja). Kanuni hiyo hiyo itatumika pia katika suala la uhamishwaji makazi. Waguswa wa Mradi wanaostahili watapewa fursa ya kuchagua kati ya fidia ya fedha taslimu na ardhi/makazi mbadala wakati wa muhtasari wa utekelezaji wa Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP). Mahitaji ya awali ya ardhi mbadala yatazingatia matarajio ya Mradi kwamba Waguswa wa Mradi wanaostahili ardhi mbadala na/au makazi watachagua kulipwa fidia ya vitu kuliko fedha taslimu.

Mbadala wa Ardhi kwa Ardhi

IFC PS5 vinabainisha kwamba pale maisha ya watu yanategemea ardhi, inafaa kwamba ardhi mbadala angalau iwe ni sawa na ardhi iliyopotea kwa maana ya uwezo wa uzalishaji na mahali ardhi ilipo. Upatikanaji wa ardhi inayofaa kwa matumizi ya kilimo ni mdogo katika Mkoa wa Geita (9% mpaka 15%). Hivyo, kwa kuzingatia hayo, ni vyema kuhakikisha kwamba mkakati sahihi wa mbadala wa “ardhi kwa ardhi” unatumika.

Rasimu ya Kitabu cha Matendo Mazuri cha IFC⁹ inapendekeza kwamba mbadala wa "ardhi kwa ardhi" unaweza kufanyika pale ambapo kaya zinatafuta ardhi mbadala zenyewe (kwa kusaidiwa na Mradi na/au mamlaka za eneo husika), au pale ambapo Mradi unapata ardhi kwa ajili ya mgao. Baadhi ya waguswa wa Mradi wanaweza kuwa na ardhi katika eneo moja, na wangependelea ujenzi wa nyumba zao ufanyike hapo. Hata hivyo, uchunguzi wa kuona ufaafu wa eneo hilo utafanyika.

Utekelezaji wa Nyumba na Ardhi Mbadala

Uamuzi sahihi zaidi wa ardhi na nyumba mbadala zinazohitajika utafanywa mara tu waguswa wa Mradi watakapofanya uamuzi wa aina gani ya fidia wangependelea kufidiwa na kisha kutia saini makubaliano ya fidia. Mradi utahakikisha kuwa waguswa wa Mradi waliohamishwa wamehamia moja kwa moja kwenye sehemu zao za ardhi mbadala, bila kuruhusu hitaji la malazi ya muda. Pale ambapo changamoto za utekelezaji zitajitokeza,

⁹ Rasimu ya Kitabu cha Matendo Mazuri cha IFC: Utwaaji wa Ardhi na Uhamishaji wa Watu na Makazi (2019).

Mradi utashirikiana na waguswa wa Mradi pamoja na mamlaka husika kutoa msaada katika kipindi hiki cha mpito.

Kadri inavyowezekana, Lengo la Mradi ni kutoa ardhi mbadala katika kijiji au kata hiyohiyo kwenye maeneo ya awali mahali ilipokuwa ardhi inayomilikiwa na waguswa wa Mradi. Viwanja mbadala mara nyingi vitakuwa ni ardhi ya kijiji iliyo chini ya mamlaka ya kijiji hicho. Mradi utasaidia mchakato wa kupata hati kwa waguswa wa Mradi ili kujihakikishia usalama wa umiliki wa ardhi hiyo.

8. MPANGO WA UREJESHAJI WA USTAWI WA MAISHA

Sura ya 8 ya Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita inaeleza mbinu za Mradi katika urejeshaji wa ustawi wa maisha. Shughuli hizi zinafanyika katika muktadha wa Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP). Mpango huu unazingatia stahiki ya urejeshaji wa ustawi wa maisha, muktadha wa mikakati ya mkoa ya ustawi wa maisha, programu zilizopo zinazohusiana na ustawi wa maisha, stahiki ya msaada wa ustawi wa maisha na fursa zinazotolewa.

Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha unalenga urejeshaji na uboreshaji wa ustawi wa maisha ya kaya zilizoguswa na Mradi. Mpango huu utatumika pale ambapo fidia pekee haitahakikisha uwezekano wa urejeshaji wa ustawi wa maisha ya kaya zilizohamishwa.

Lengo kuu la Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP) ni kuhakikisha kuwa jamii inapata mabadiliko makubwa katika maisha na ustawi wa maisha ya kaya stahiki zilizoguswa na Mradi. Lengo hili linajumuisha:

- Utoaji wa mambo yote endelevu ya ustawi wa maisha ambayo yanamwezesha mtu na kaya zilizoguswa na Mradi kuondokana utegemezi;
- Utoaji wa mbinu za kukuza fursa zaidi kwa wale wanaopokea fidia ya fedha;
- Kutumia ujuzi na maslahi yaliyopo wakati huohuo katika kipindi cha kuweka mazingira kwa ajili ya maendeleo na uwezeshaji wa ujuzi mpya; na
- Ukuzaji na uwezeshaji wa kujitegemea kiuchumi na kijamii.

Kanuni zinazohimiza Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP) zinaenda sambamba na mahitaji pamoja na mbinu zilizowekwa kwenye sheria za nchi zinazotumika pamoja na viwango vya IFC. Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha unajumuisha fursa za jumla ambazo zitatolewa kwa watu na kaya zilizoguswa na Mradi. Viwango vya msaada vitazingatia viwango vya madhara katika kaya na mazingira yao magumu. Kaya zilizotambuliwa kuwa zinaishi katika mazingira magumu Sana zitashirikishwa, na kupewa msaada muhimu wa ziada.

Awamu za Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha

LRP utafanyika katika awamu mbili:

- Awamu ya Kwanza - urejeshaji wa Ustawi wa Maisha na msaada wa haraka. Lengo likiwa ni urejeshaji wa ustawi wa maisha yaliyoguswa moja kwa moja, na uboreshaji wa usalama wa chakula.
- Awamu ya Pili – Uboreshaji wa ustawi wa maisha wa ziada. Mipango mingine muhimu ya ziada inayolenga kuboresha ustawi wa maisha.

Muktadha na Mikakati ya Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha katika Mkoa wa Geita

Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP) unatambua na kuzingatia muktadha ambao jitihada za urejeshaji hupangwa na kutekelezwa. Masuala ya muhimu ya kimuktadha ni haya yafuatayo:

- Tabia nchi
- Sifa za kitamaduni
- Desturi za ustawi wa maisha
- Upatikanaji wa masoko
- Tabia nchi, na hali ya mavuno isiyotabirika

Tathmini ya Athari za Ustawi wa Maisha

Athari za ustawi wa maisha zimetathiminiwa katika muktadha endelevu wa Mfumo wa Ustawi wa Maisha wa Idara ya Maendeleo ya Kimataifa (DFID). Kwa kutumia Mfumo wa Idara ya Maendeleo ya Kimataifa (DFID), athari kuu za ustawi wa maisha ambazo zimebainishwa katika Mkoa wa Geita ni:

- Za kiasili – upoteaji wa ardhi, miti na mazao;
- Kimaumbile – upoteaji wa makazi, na rasilimali za kijiji;
- Kijamii – Athari ya maliasili za kitamaduni na miundombinu ya kitaasisi;
- Kibinadamu – Athari za watu na makundi yaliyo katika mazingira magumu; na

- Kifedha – Athari za fedha kwa mtu binafsi na kaya.

Mpango wa uboreshaji wa Maisha unaeleza kwa muhtasari aina mbali mbali za taratibu za uhamaji na athari zake katika mipango ya ustawi wa maisha ya Watu na kaya zilizoguswa na Mradi katika Mkoa wa Geita.

Stahiki ya Msaada wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha

Mradi utatoa usaidizi wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kulingana na ukubwa wa athari za ustawi wa jamii ya Watu na kaya zilizoguswa na Mradi, na uhimilivu wao pamoja na uwezo wa kuboresha ustawi wa maisha. Kutokana na mapitio ya athari yaliyofanyika kuhusu mikakati ya ustawi wa maisha, vigezo vya kuamua aina ya msaada wa ustawi wa maisha vimepangwa.

Uboreshaji wa ustawi wa maisha umeandaliwa kimakundi kwa kuzingatia ukubwa wa athari kwa Watu walioguswa na Mradi. Aidha, baadhi ya Watu walioguswa na Mradi wanahitaji kupata msaada wa kuboresha ustawi wa maisha katika ngazi ya mtu mmoja mmoja. Kwa mfano, kuhamishwa kwa Watu walioguswa na Mradi na wenye mazingira magumu, kwa kuwa hawawezi kurejesha ustawi wao wa maisha kulingana na kiwango cha athari cha Mradi na/au ukosefu wa uhimilivu au hali yao katika jamii. Hatua zote za urejeshaji wa ustawi wa maisha zinazozingatia msingi wa ardhi zimejumuishwa katika Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP).

Mipango ya Sasa ya Uboreshaji wa Ustawi wa Maisha

Mradi utahamasisha na kuwekeza kwenye mpango wa uboreshaji wa ustawi wa maisha unaotekelezwa katika eneo husika kadri inavyowezekana. Ustawi wa maisha na jitihada zake zilizobainishwa katika Mkoa wa Geita ni:

- Programu katika Mikoa Iliyoguswa na Mradi Itaongozwa na Asasi Zisizo za Kiserikali na Asasi Zinazoendesha Shughuli zake bila Faida. Hii ni pamoja na uhamasishaji wa ujasiriamali, msaada wa kilimo, elimu ya fedha, kujenga uelewa kuhusu usalama wa chakula, usimamizi wa mali asili na usambazaji wa mbegu bora.
- Mkakati wa Maendeleo ya Sekta ya Kilimo Tanzania. Mkakati huu kabambe unalenga kuchangia katika Dira ya Maendeleo ya Tanzania ya mwaka 2025, ambao unakusudia kuinua viwango vya maisha kwa nchi za kipato cha kati ifikapo mwaka 2025; na

- Miradi ya maendeleo inayofanywa na Serikali ya Tanzania (GoT), au Serikali ya Tanzania kwa kushirikiana na wadau wengine. Idara na vyombo vya serikali, ikiwa ni pamoja na wadau wa sekta ya mazingira, misitu, afya, elimu, uchumi, maendeleo ya kiuchumi, maendeleo ya jamii, na maji vinashiriki kikamilifu katika Mradi. Miradi ya miundombinu (maji, shule, na huduma za afya) ni ya kawaida, lakini pia kuna mambo mengine yanayoshughulikiwa na Mradi, kama vile viwanda, maendeleo ya masoko, kujenga uwezo kwa wafugaji na kukuza uchumi.

Mpango wa Urejeshwaji wa Ustawi wa Maisha

Chaguo za Urejeshwaji wa Ustawi wa Maisha zilizopo katika Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP) katika mkoa wa Geita ni:

- LRA 1 – Utayarishaji wa ardhi mbadala na upandaji wa mazao ya kilimo;
- LRA 2 – Mpango wa uboreshaji mahindi;
- LRA 3 – Mpango wa mazao mseto;
- LRA 4 – Mpango bora wa ufugaji wa kuku;
- LRA 5 – Mpango bora wa ufugaji wa mifugo;
- LRA 6 – Mipango bora wa ufugaji nyuki;
- LRA 7 – Maendeleo ya biashara; na
- LRA 8 – Kupanga bajeti ya kaya.

LRA 2 na LRA 3 zinahusiana na mkoa wa Geita, LRA2 inatumika kuimarisha na kusaidia mbinu za ustawi wa maisha, na LRA3 inatumika katika kuboresha mesto wa kilimo kwa kuhimili ukame na mabadiliko ya tabia nchi. LRA 1 ni muhimu ambapo ardhi imebadilishwa, LRA 7 na LRA 8 ni muhimu katika kujenga uwezo na kujitegemea. LRA 6 ni muhimu katika ufugaji nyuki kama chaguo la namna ya kujipatia kipato ambayo tayari inafanyika katika mkoa (haswa katika maeneo yenye misitu).

Wabia katika Utekelezaji

Mradi unaweza kusimamia utekelezaji wa mipango ya urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kusaidiana na wadau mbalimbali kama vile Azaki, watoaji wa huduma, na makundi ya kijamii), idara za serikali na halmashauri za mitaa. Baadhi ya washirika muhimu

wamebainishwa, ikiwa ni pamoja na Azaki za ndani na nje (za nje zinazofanya kazi Tanzania).

Msaada wa Mpito na wa Muda Mfupi

Msaada wa mpito utatolewa kwa Watu na kaya zilizoguswa na Mradi kwa kuhamishwa makazi na kuyumbishwa kiuchumi ili kukamilisha malipo ya fidia na kuhakikisha kuwa kaya zinaweza kukidhi mahitaji yao ya msingi na kudumisha hali yao ya maisha mara tu baada ya kupoteza ardhi na hadi watakapopata nafasi ya kurejesha ustawi wa maisha yao katika ngazi za awali za Mradi. Vipengele hivi vya msaada vya awali ni pamoja na:

- Msaada wa mpito wa chakula (au mfumo wa vocha) na masharti mengine ili kuhakikisha kaya zinapata chakula wakati wa kipindi cha mpito;
- Mafunzo ya usimamizi wa fedha kwa ajili ya kaya zote zinazopokea fidia ya fedha ili kuwapatia wana kaya mbinu za kutumia vizuri fedha walizopokea; na

Kaya zinazoishi katika mazingira magumu na zilizoguswa na Mradi zitafuatiwa kwa ukaribu ili kuhakikisha kama msaada uliotolewa unatosha na kuzingatia marekebisho yoyote pale inapobidi. Kaya zitapimwa ili kubaini kama zinastahili kuendelea kubakia kwenye Mpango wa Msaada wa Mpito. Tathimini itafanyika kwa muda wa miezi sita (6) hadi miezi ishirini na nne (2)4 kama itahitajika.

9. MPANGO WA WAWAGUSWA WALIO KATIKA HALI HATARISHI

Sura ya 9 inafafanua Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha (LRP) watu wenye hali hatarishi ambao unawapa kipaumbele watu wasiojiweza au walio katika hali hatarishi katika mkutadha wa mchakato wa uhamishaji watu na makazi katika mkoa wa Geita. Mpango huu unaeleza hali hatarishi na aina za hali hatarishi, Unaonesha idadi ya kaya kwa kila kategoria, kudokeza kwa muhtasari mikakati inayoweza kutumika katika kuboresha ustawi wa maisha kwa watu walio katika hali hatarishi na kueleza njia ya ushirikishaji wa makundi yaliyo katika hali hatarishi.

Mpango kwa waguswa walio kwenye hali hatarishi unalenga kuthibitisha Waguswa wa Mradi (PAPs) wanaoweza kuwa katika hali hatarishi kama inavyobainishwa wakati wa mchakato wa uchunguzi, na kushughulikia hali hatarishi iliyotambuliwa. Hii ni pamoja na kuhakikisha kuwa watu walioguswa na Mradi wanapata taarifa kuhusu shughuli za Mradi na kusaidiwa kwa usahihi kushughulikia hali hatarishi yoyote zaidi yanayotokana na shughuli za Mradi.

Malengo ya Mpango wa watu waliokatika hali hatarishi ni:

- Kuhakikisha kuwa watu na kaya zinazoweza kuwa katika hali hatarishi zaidi zinatambuliwa na kufuatiliwa wakati na baada ya mchakato wa uhamishaji watu na makazi;
- Kutoa msaada stahiki wa kuboresha ustawi wa maisha kwa kaya zinazotambulika kuwa ziko katika hali hatarishi;
- Kubaini fidia na mahitaji ya urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa watu walio katika hali hatarishi ikiwa ni pamoja na aina mbalimbali ya misaada;
- Kuwasaidia watu waliotambuliwa kuwa katika hali hatarishi ili waweze kuelewa na kuamua aina za fidia za uhamishaji watu na makazi;

- Kuzingatia kwa makini mitandao ya kijamii inayohusiana na muundo wa familia na jamii (kabila) na jinsi inavyoweza kuundwa upya wakati wa uhamishaji wa watu na makazi; na
- Kubaini hatua zaidi za kusaidia watu walio katika hali hatarishi kuweza kukabiliana na athari zilizosababishwa na Mradi wakati kuhama makazi.

Maana na Aina za Hali Hatarishi

Dhana ya hali hatarishi ni changamani na yenye sura nyingi. Ili kueleza kwa ufasaha masuala yote kwa pamoja ya hali hatarishi, Mradi umeandaa vigezo vitakavyotumika kubaini watu au kaya zilizo katika hali hatarishi kwa kuzingatia sababu ambazo zinaweza kupunguza ustahimilivu wa kaya kupata ardhi na mistuko na athari zinazosababishwa na Uhamishaji watu na makazi.

Vigezo hivyo ni kama vile umri wa mkuu wa kaya na jinsia, kiwango cha elimu ya mkuu wa kaya, Uwepo wa walememavu wa akili na maumbile katika kaya, wategemezi na kiasi cha rasilimali za msaada zilizopo, na watoto wasiosoma shule. Kwa kuzingatia muunganiko wa aina mbalimbali za hali hatarishi katika kaya, aina tatu za hali hatarishi zimepitishwa katika mpango wa Uhamishaji watu na makazi katika mkoa wa Geita

- **Aina ya 1: (Hali Hatarishi)**, Kaya zitawekwa kwenye orodha ya walio katika Hali Hatarishi mara tu zitakapobainishwa na kukidhi vigezo vya kupewa msaada wa vitu na kwa ajili ya ustawi wa maisha kwa mtu mmojammoja.
- **Aina ya 2 (Uwezekano wa Hali Hatarishi)**, kaya zitastahili msaada wa vitu na msaada wa kuboresha ustawi wa maisha lakini zitahitaji uthibitisho zaidi kabla ya kuwekwa kwenye orodha ya walio katika hali hatarishi.
- **Aina ya 3 (katika Hatari)**, kaya hizi zitawekwa kwenye orodha ya uangalizi na lazima ziingizwe kwenye kila tathimini au uchunguzi ili kufuatilia watu walioathitika na Mradi.

Muhtasari wa Kaya Zilizoguswa na Mradi kwa kila kata umewekwa katika jedwali ES1-8, ikumbukwe kuwa, sura ya 9 ya Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika Mkoa wa Geita inatoa taarifa kwa kina za kata na vijiji.

Jedwali ES1 8 : Muhtasari wa Kaya Kulingana na Aina ya Hali Hatarishi kwa Kata

Wilaya	Kata	Aina ya 1	Aina ya 2	Aina ya 3
Chato	Nyamirembe	2	9	10
	Ichwankima	4	10	8
	Ilemela	3	13	13
	Katende	8	17	14
	Bukome	6	9	8
	Makurugusi	17	26	24
	Bwanga	11	13	20
	Iparamasa	7	7	5
Geita	Magenge	3	8	7
Mbogwe	Lulembela	12	15	16
	Ikunguigazi	5	6	15
	Ikobe	23	30	27
	Nyakafulu	15	33	43
	Bukandwe	8	25	30
	Nhomolwa	21	16	18
Bukombe	Lyambamgongo	8	5	14
	Bukombe	12	18	25
JUMLA		165	260	297

Asili na kiwango cha hali hatarishi yatatofautiana kutoka kaya moja (1) hadi nyingine, na misaada itatolewa kulingana na tatizo lilivyo.

Hali Hatarishi Mahususi

Kama sehemu ya Mpango wa watu walio katika hali hatarishi mahususi (VPP), ya wanawake, kaya za wazee, kaya zenye wanafamilia walemavu na makabila yaliyo katika hali hatarishi yalichunguzwa. Jedwali ES 1-9 linadokeza muhtasari wa matokeo.

Jedwali ES 1-9 : Upimaji wa Hali Hatarishi Mahususi

Hali Hatarishi	Mawanda ya Hali Hatarishi Mahususi
Wanawake	<ul style="list-style-type: none"> Ni rasilimali watu yenye majukumu yasiyolipwa ambayo ni pamoja na utunzaji wa watoto, kuandaa chakula na kuchota maji na kuni. Pale wanawake wanapokuwa wakuu wa kaya majukumu huongezeka. Hata hivyo, kwa kawaida wanawake hawashirikishwi katika maamuzi na hivyo kutengwa katika mchakato wa utoaji maamuzi ya kijiji. Hali Hatarishi nyingine zinayoweza kuongeza ugumu wa maisha ya wanawake walio wakuu wa kaya, ni kama vile kuwepo kwa wanafamilia walemavu na upatikanaji hafifu/finyu wa ardhi).
Kaya za Wazee	<ul style="list-style-type: none"> Umasikini au ukosefu wa mapato Kifedha Maswala ya kiafya yanayoleteleza ugumu wa kujikimu na kujikinga Kiwango kidogo cha uchangamano wa kijamii na kutegemea zaidi msaada wa watoto, ndugu na majirani Changamoto za kujongea na kufikia maeneo yanayotoa ustawi wa maisha na huduma za kijamii
Kaya zenye Wanafamilia Walemavu	<ul style="list-style-type: none"> Kupungua kwa Ulinzi wa ustawi wa maisha, mjongeo na mapato ya kaya Kuongezeka kwa matumizi ya huduma ya afya
Makundi ya Kikabila yaliyo katika Mazingira Magumu	<ul style="list-style-type: none"> Haki ambazo hazitambuliki kila wakati na serikali. Athari kwa shughuli za ustawi ya wafugaji kutokana na kuhamishwa. Kuingiliwa kwa ardhi ya jadi na Miradi ya kibiashara na hifadhi za wanyamapori. Ushahidi kwamba mahudhurio ya shule miongoni mwa kabila zilizo katika hali hatarishi ni wa chini na viwango vya utoro na kuacha shule ni vya juu zaidi kuliko watanzania wengine.

Mikakati ya Ustawi wa Maisha kwa Kaya zilizo katika Hali Hatarishi

Kaya nyingi zilizoathiriwa na ukanda wa mkuza katika Mkoa wa gEITA hutegemea ardhi kwa ajili ya kujikimu na kupata kipato. Kaya zilizo katika hali hatarishi zitaguswa hasa kwa kupoteza ardhi. Mpango wa kushughulikia hali hii kwa mtu mmoja mmoja utajumuisha:

- Mipango ya uboreshaji wa mazao;
- Mipango ya uboreshaji wa ufugaji wanyama na kuku, hasa kuku wanaoweza kufugwa kwa wingi katika eneo dogo na kuzalisha faida kubwa zaidi, na
- Mipango isiyohitaji ardhi kama biashara na ukuzaji ujuzi.

Inawezekana ustawi wa maisha ukaguswa baada ya kuhamishwa, kwa mfano mazao kuharibika kutokana na sababu za tabia ya nchi. Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita umebaini hatua za kuzuia hatari zilizopo kwa watu walio katika hali hatarishi wanaoguswa na Mradi kama ifuatavyo:

- Kutoa msaada na kujenga uwezo wa kuendeleza ardhi na uzalishaji;
- Kutoa mafunzo ya kusaidia watu walioguswa na Mradi kusimamia fedha zao zilizopatikana wakati wa fidia;
- Ufuatiliaji wa kaya zilizoguswa na Mradi baada ya kuhamishwa, na;
- Msaada kwa kaya zilizo katika mazingira magumu zilizoguswa na Mradi ili kuweza kuendeleza upya mashamba kwa sababu ya uhaba wa wafanyakazi.

Mchakato wa Ushirikishwaji wa Makundi yaliyo katika Hali Hatarishi

Jambo la msingi la kusaidia makundi yaliyo katika Hali Hatarishi ni kuhakikisha kuwa wanapata fursa katika mchakato wa ushirikishwaji na hivyo; kupewa taarifa ya kutosha kuhusu Mradi, pamoja na athari na fursa wanazoweza kupata; wanaweza kuitikia na kutoa mrejesho ili kusaidia kuboresha michakato na shughuli ambazo wanashiriki na mchakato wa maendeleo unaolinda kwa ukamilifu haki za binadamu, utu, matamano, utamaduni, na ustawi wa maisha utokanao na maliasili

Katika muktadha wa jumla wa ushirikishwaji wa kaya zilizoguswa na Mradi, Mradi umekuwa makini sana kuhakikisha upatikanaji wa habari na ushirikishwaji wa wanawake na wenzi wao, pia kutekeleza hatua zilizolengwa za kuhakikisha uwezekano wa uwepo wa ushirikishwaji wa kutosha wa kiutamaduni wa kabila zilizo katika hali hatarishi (ambao

wanaweza kuwa katika hali hatarishi kutoka na athari za uhamishwaji zinazotokana na Mradi.)

Utekelezaji wa Msaada kwa Makundi Yaliyo katika Hali Hatarishi

Watu na Kaya mbalimbali zitahitaji viwango mbalimbali vya msaada na usaidizi wakati wa utekelezaji wa uhamishaji watu na makazi kwa kutegemea hali hatarishi mahususi ya mazingira yao. Mipango mahususi ya kulinda na kusaidia makundi yaliyo katika hali hatarishi itazingatiwa wakati wa utekelezaji.

Mpango wa kusaidia waguswa walio katika hali hatarishi (VPP) unaenda sambamba na utekelezaji wa Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) na utahitimishwa pale tu ambapo ustawi wa maisha wa watu walio katika hali hatarishi utaboreshwa angalau kwa viwango kama ilivyokuwa kabla ya Mradi. Mpango wa urejeshaji wa maisha kwa watu waliokatika hali hatarishi (Vulnerable People Plan) unaweza kuboreshwa wakati wa utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP)

10 MASHAURIANO NA UWAZI

Sura ya 10 Inaeleza Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) katika Mkoa wa Geita kwa kufafanua namna majadiliano na wadau yalivyofanyika. Inaelezea utambuzi wa wadau, muundo na mbinu za ushirikishwaji wadau na mashauriano yaliyofanyika.

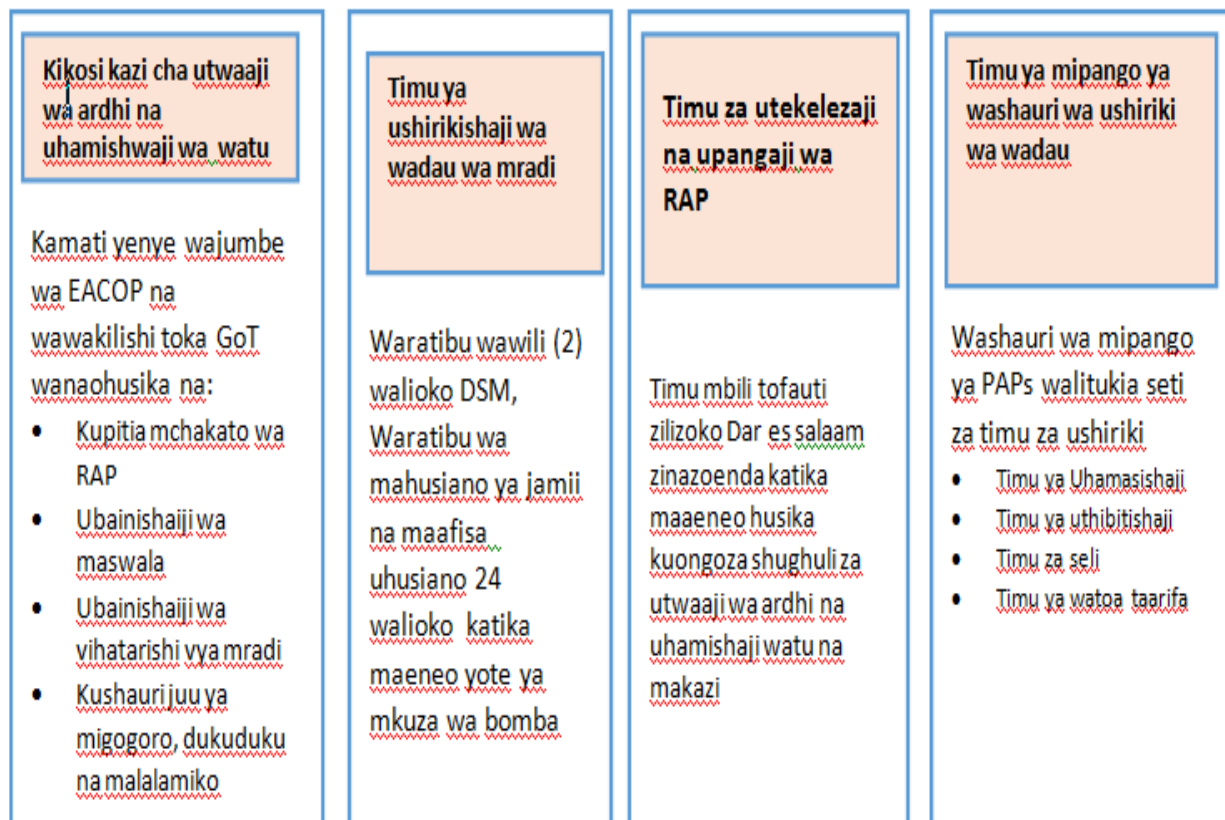
Mradi umezingatia ushirikishaji wenye tija kwa wadau wote kwa kuzingatia kanuni za uwazi na ushiriki, kusikilizana na majadiliano, uwezeshaji kupitia ushiriki, utoaji taarifa unaozingatia muda muafaka, ushirikishaji usio danganyifu wala usiotumia nguvu ya kulazimisha wadau, matumizi ya zana bora za ushirikishaji, kuheshimu haki za binadamu, jinsia na utamaduni wa watu.

Utambuzi wa Wadau

Wadau wanufaika na walioguswa na wanaohusika katika Mpango kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) ya mkoa wa Geita wametambuliwa na wako katika aina zifuatazo: Wadau wanaoguswa moja kwa moja ikiwa ni pamoja na waguswa, kaya na jamii zinazohusika; Wadau wengine wanufaika ni pamoja na Serikali ya Tanzania na Mashirika ya Fedha ya Kimataifa, Asasi za Kiraia ikiwemo Mashirika yasiyo ya Kiserikali (NGOs) na Mashirika ya Kijamii (CBOs).

Miundo ya Ushirikishwaji katika Mradi

Miundo kadhaa inahusika katika uandaaji wa mipango ya Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) ya mkoa wa Geita. Miundo hii imeonyeshwa katika **kielelezo** Error! Reference source not found. kifuatacho hapo chini

Kielelezo ES 1-6 : Timu ya Mradi ya Kupanga na Kutekeleza RAP

Mashauriano Wakati wa awamu ya Utekelezaji wa Uhamishaji Watu na Makazi

Ushirikishwaji ulijikita katika mahitaji ya vikundi mbalimbali vya wadau kwa kuzingatia hali ya utwaaji wa ardhi na awamu za uhamishaji watu na makazi. Aina za mikutano ni pamoja na:

- Mikutano ya Kikundi Kazi Cha Utwaaji Ardhi na Uhamishaji Watu na Makazi (LARWG), Mikutano na idara maalum za serikali, Serikali ya Mkoa na Mashirika yasiyo ya Kiserikali (NGOs);
- Mikutano ya Wilaya, Mabaraza ya Kata (WDC), Mabaraza Vijiji (VDC) na Mikutano Mkuu ya Vijiji;
- Majadiliano ya Vikundi Lengwa (FGDs) na vikundi vya Wachache/vikundi maalum vya wadau kama vile makabila yaliyo katika hali hatarishi, wanaume, wanawake na Watu/Kaya Zilizoguswa na Mradi; na
- Majadiliano ya ana kwa ana yaliyo rasmi na yasiyokuwa rasmi na Kaya/Watu Walioguswa na Mradi pamoja na makabila yaliyo katika hali hatarishi.

Mara nyingi mikutano ya Wadau iliendeshwa kwa Kiingereza na Kiswahili. Tafsihi kwa lugha zingine kama vile Kimasai zilifanyika ikiwa tu pale ambapo wadau walionekana kukosa ufahamu na/au wameshindwa kuzungumza Kiswahili.

Jedwali ES1–10 Linaonyesha idadi ya mikutano rasmi ya Awamu za vikao vya Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) vilivyofanyika (hadi kipindi cha kuandaa RAP) na wadau waliohudhuria (ukiondoa timu ya watu kutoka kwenye Mradi na Washauri wa Mradi kwenye maswala ya RAP).

Jedwali ES 1-10: Idadi ya Mikutano na Mahudhurio

Aina ya Mikutano	Mikutano ya uhamishaji	Mikutano ya Uthibitishaji	Mikutano na idara ya Misitu	Mikutano ya makazi	Mikutano ya SELI	Mikutano ya Utoaji Taarifa	JUMLA
Mikutano ya Ngazi ya Mkoa	1	3	haihusiki	haihusiki	haihusiki	1	6
Mikutano ya Ngazi ya Wilaya	7	7	2	4	28	4	52
Mikutano ya Ngazi ya Kata	16	17	haihusiki	haihusiki	15	11	59

Mikutano ya Ngazi ya Kijiji	56	31	haihusiki	haihusiki	92	49	228
JUMLA	80	58	2	4	135	66	345
Mahudhurio Ngazi ya Mkoa	45	179	haihusiki	haihusiki	0	93	317
Mahudhurio Ngazi ya Wilaya	19	23	6	9	70	17	144
Mahudhurio Ngazi ya Kata	271	261	haihusiki	haihusiki	221	177	930
Mahudhurio Ngazi ya Kijiji	639	423	hakuna	haihusiki	1 466	380	2 908
Mahudhurio ya mkutano wa kijiji	3 093	haku na	haihusiki	haihusiki	haihusiki	1 119	4 212
JUMLA	4 067	886	6	9	1 757	1 786	8 511

Masuala na Malalamiko

Rejista ya masuala na malalamiko imejumuishwa katika sura hii. Idadi ya maswali na masuala yanayohusiana na ardhi na uhamishaji watu na makazi ilipungua kwa kiasi kikubwa wakati wa mikutano ya uhamasishaji, uthibitishaji na SELI. Hili linathibitisha kwamba, kwa sehemu kubwa, uwazi katika mchakato wa utoaji habari wakati wa uhamasishaji ilitoa ufafanuzi wa kina na wa kueleweka juu ya ardhi na uhamishaji watu na makazi.

Utaratibu wa Usimamizi wa Malalamiko na nyaraka zinazohusika zimeandaliwa na kufanyiwa kazi katika ngazi ya Mradi. Jumla ya malalamiko 12 yanayohusiana na utwaaji wa ardhi na uhamishaji watu na makazi yalipokelewa na mtaalamu wa RAP katika Mkoa wa Geita.

11. UTEKELEZAJI WA UTWAAJI WA ARDHI NA UHAMISHAJI WATU NA MAKAZI

Sura ya 11 Inatoa muhtasari wa shughuli muhimu na michakato inayohitajika katika utekelezaji wa RAP katika mkoa wa Geita na ukamilishaji wa utwaaaji wa ardhi pamoja na utoaji wa hati. Hii ni pamoja na majukumu ya msingi ya wadau muhimu, na Kampuni ya Mradi na Serikali ya Tanzania.

Utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita utafanyika kwa awamu tatu (kama zilivyoonyeshwa hapo chini). Mbinu ya kutumia awamu itawezesha uandaaji wa bajeti na ratiba kufanyika kwa usahihi, pamoja na ushirikishwaji wa wadau unaowahusisha wadau na vilevile kuhakikisha shughuli na michakato muhimu inafanyika kwa ukamilifu katika mtiririko na mantiki sahihi.

Awamu tatu za utekelezaji zinaelezwa kwa kifupi hapa chini (baadhi ya shughuli zinafanyika sambamba na nyingine kwa mfuatano):

- **Upangaji wa Utekelezaji wa RAP.** Katika awamu hii kazi zitajikita katika mahitaji ya kisheria ya utwaaaji na ubadilishaji wa ardhi. Ushiriki wa mwisho utazingatiwa wakati wa uamuzi wa utoaji stahiki na vigezo vya fidia.
- **Utekelezaji.** Awamu hii itashughulikia uandaaji na utiaji saini wa makubaliano ya fidia ya kaya na utekelezwaji wa matakwa ikiwa ni pamoja na malipo ya fidia, ujenzi au makazi mbadala, uhamishwaji na msaada katika kipindi cha mpito; na

- **Shughuli za msaada za Mradi.** Hii itajumuisha shughuli za uanzishaji na uendelezaji wa uboreshaji wa shughuli mbalimbali za urejeshaji wa ustawi wa maisha (kama ilivyoielezwa katika Sura ya 8), hali kadhalika utekelezaji wa programu ya ufuatiliaji na tathmini (kama ilivyoielezwa katika Sura ya 13).

Ushirikishwaji wa wadau na usimamizi wa malalamiko utaendelea kipindi chote cha Mradi.

Wajibu na Majukumu ya Utekelezaji

Ili kuhakikisha kuwa Mradi unazingatia umiliki na uwajibikaji katika mchakato mzima, shughuli za utekelezaji wa RAP kwa mujibu wa mchakato wa utwaaji wa ardhi (taz. ES1-5 na Sura ya 4) zitasimamiwa na Timu ya Mradi wa EACOP na Serikali ya Tanzania. Majukumu na wajibu katika awamu ya utekelezaji wa RAP katika mkoa wa Geita yameandikwa kwa kifupi katika jedwali hapo chini.

Jedwali ES 1- 11: Majukumu na wajibu katika awamu ya utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita.

Shughuli	Majukumu ya Kampuni ya Mradi / PPT	Majukumu ya Serikali ya Tanzania
[Hatua ya 5] Kuchapisha Rasmi katika Gazeti la Serikali, na Ubadilishaji Ardhi kuwa Ardhi ya jumla]	<p>Kutoa ramani na taarifa (inayojumuisha orodha ya vijiji vilivyoguswa) ya mahitaji ya ardhi ya Mradi kwa kila kipengele</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kupitia sehemu za gazeti rasmi na maagizo yoyote na/au notisi kabla ya kuchapishwa kwenye gazeti. • Kutoa muda kwa Serikali na mchango wa notisi ya maneno kwa nia ya kutwaa ardhi ikiwa inawezekana. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kuandaa, kutoa na kuchapisha maagizo na/au notisi katika gazeti rasmi la Serikali kwa mujibu wa sheria ya utwaaji ardhi (LAA) • Kuchukua hatua na vitendo stahiki ili kukidhi masharti ya sheria ya utwaaji ardhi (LAA), ikiwa ni pamoja na uchapishaji katika gazeti rasmi la serikali na utwaaji wa ardhi, na ubadilishaji wa ardhi (kwa wakati uliokubaliwa na Mradi) kuwa ardhi ya jumla kama ilivyokubaliwa na Mradi¹⁰

¹⁰ Hii itajumuisha, bila kufungwa na: idhini zote zinazohitajika kutoka katika mamlaka za Vijiji, Kata, Wilaya, Mkoa na mamlaka za Serikali: azimio la mambo yote yanayohusiana na mipango; uchunguzi muhimu na ripoti; na notisi kama ilivyoelekezwa chini ya mfumo

Shughuli	Majukumu ya Kampuni ya Mradi / PPT	Majukumu ya Serikali ya Tanzania
[Hatua ya 6] Makubaliano ya Fidia		
Maelezo Mafupi ya Stahiki na Fidia.	<ul style="list-style-type: none"> Toa maelezo mafupi ya ziada juu ya stahiki katika ngazi ya kijiji kueleza na kujadili stahiki kwa Watu Walioguswa na Mradi 	<ul style="list-style-type: none"> Msaada wa ziada unaotolewa na Serikali ya Tanzania kwa mamlaka za Wilaya, Kata na Vijiji.
Kuandaa na Kusaini Makubaliano ya Fidia	<ul style="list-style-type: none"> Kuongoza ushiriki wa Watu Walioguswa na Mradi (PAP) na jamii ili kufikia makubaliano ya fidia. Watia saini katika makubaliano ya fidia chini ya majadiliano na Serikali ya Tanzania. Kutambua visa vitakavyohitaji ushirikishwaji wa mamlaka ya serikali ya Tanzania katika utwaaji wa ardhi wa lazima na uwezesaji wa mchakato kadri inavyowezekana. 	<ul style="list-style-type: none"> Watia saini katika makubaliano ya fidia chini ya majadiliano na serikali ya Tanzania. Kutoa msaada ikiwa mchakato wa ushiriki utashindwa kufikia makubaliano juu ya fidia
[Hatua ya 7] Malipo ya Fidia, Uhamishaji na Utekelezaji wa Programu za Urejeshaji ustawi wa Maisha na Utoaji msaada		
Malipo ya Fidia	<ul style="list-style-type: none"> Malipo ya fidia (Utararishaji wa malipo stahiki kwa mujibu wa sheria za Tanzania ni suala la majadiliano kati ya Serikali ya Tanzania na Mradi) 	<ul style="list-style-type: none"> Mamlaka ya Utwaaji wa ardhi (Utararishaji wa malipo stahiki kwa mujibu wa sheria za Tanzania ni suala la majadiliano kati ya Serikali ya Tanzania na Mradi) Usimamizi wa fidia na utaratibu wa uhamishaji.
Ujenzi wa Nyumba Mbadala.	<ul style="list-style-type: none"> Maandalizi ya viwanja mbadala kwa ajili ya ujenzi wa nyumba mbadala. Kuwezesha usajili wa ardhi mbadala na malipo ya gharama zote yatakayotokana na mchakato wa kupata ardhi na ujenzi wa nyumba mbadala. 	<ul style="list-style-type: none"> Utwaaji rasmi wa ardhi, uhamishaji na usajili utazingatiwa kama ilivyo katika sheria za Tanzania.

wa sheria na uchapishaji wa haya, kama inavyotakiwa katika gazeti la serikali. Tangazo la ardhi kwa ajili ya matumizi ya umma na ubadilishaji ardhi ya Kijiji na ya hifadhi kuwa ardhi ya jumla itafanyika wakati huo huo.

Shughuli	Majukumu ya Kampuni ya Mradi / PPT	Majukumu ya Serikali ya Tanzania
Uhamishaji na Msaada katika kipindi cha mpito.	<ul style="list-style-type: none"> Kutoa muda na makubaliano ya namna ya kuwapa Watu Walioguswa na Mradi notisi ya kuhama. Kutoa msaada wa kipindi cha mpito (pale inapobidi). 	<ul style="list-style-type: none"> Kwa makubaliano na kampuni ya Mradi/PPT, andaa mambo kwa wakati unaotakiwa na kampuni ya Mradi / PPT na uchapishe notisi ya kupata umiliki ardhi kisheria (kuondoka) kwa PAP (na Vijiji vilivyoguswaa na Mradi, kwa mujibu wa LAA)¹¹.
Utekelezaji wa Programu za Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha na Utoaji Msaada.	<ul style="list-style-type: none"> Uendelezaji wa Programu za Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha na Utoaji msaada kwa Watu Walioguswa na Mradi. Majadiliano kwa kushirikiana na wataalamu katika ngazi ya Mkoa, Wilaya, na AZAKI. Kutathmini watoa huduma wa ndani wenye uwezo wa kutoa msaada wa mafunzo wakati wa utekelezaji wa programu na baada ya utekelezaji. Uhamasishaji wa rasilimali watu, fedha na vifaa vingine vitakavyohitajika 	<ul style="list-style-type: none"> Msaada na ushirikiano na Ofisi ya Kilimo ya Wilaya. Mradi kuwa na mawasiliano na wataalamu katika ngazi ya Mkoa na Wilaya.
[Hatua ya 8] Utoaji wa Haki na [Hatua ya 9] Hati ya Ardhi.		<ul style="list-style-type: none"> Serikali ya Tanzania itachukua hatua zote muhimu kutoa kwa mamlaka husika Haki ya Kutoa ardhi inayohitajika kwa kuzingatia kanuni zilizowekwa na IGA. Mamlaka inayohusika itoe hati kwa Mradi kwa muda unaohitajika ambao unatoa haki ya ardhi kwa Mradi kwa kufuata kanuni zilizowekwa katika IGA (na makubaliano mengine yanayohusika kwa wakati huo kati ya Nchi na PPT).

Ushiriki wa Wadau wakati wa Utekelezaji wa RAP katika Mkoa wa Geita

Ushiriki wa wadau katika hatua zote za upangaji na utekelezaji wa uhamishaji watu na makazi ni muhimu. Jedwali ES 1–12 linaonyesha mpango kazi wa ushiriki wa wadau

¹¹ Utaratibu huu uliongozwa na matakwa ya Sheria ya Bunge ya Usajili wa Uthamini na Wathamini ya mwaka, 2016.

katika utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika Mkoa wa Geita.

Jedwali ES 1- 12: Mpango Kazi wa Ushiriki wa Wadau katika Utekelezaji wa RAP katika Mkoa wa Geita

Kundi la Wadau	Maelezo ya shughuli	Matokeo
Ushirikiano na Mamlaka za Mkoa na Wilaya.	<p>Mrejesho wa mara kwa mara na mikutano ya ushauri na mamlaka za mkoa na wilaya kwa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kutoa taarifa za maendeleo ya shughuli zilizokamilika; • Kujadili kuhusu shughuli zitakazofuata; • Kutafuta mwongozo juu ya mahitaji ya kisheria; • Kutoa mrejesho juu ya malalamiko yaliyopokelewa na kutatuliwa; na • Kupata mrejesho na kuhusisha kwenye mipango ya Mradi ipasavyo. 	<p>Muhtasari wa vikao. Mahudhurio. Mialiko ya vikao.</p>
Ushiriki wa Kikundi Kazi cha Utwaaji Ardhi na Uhamishaji Watu na Makazi LARWG.	<p>Mrejesho wa mara kwa mara na mikutano ya ushauri na LARWG kwa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kutoa taarifa za maendeleo ya shughuli zilizokamilika; • Kujadili kuhusu shughuli zitakazofuata; • Kutafuta mwongozo juu ya mahitaji ya kisheria; • Kutoa mrejesho juu ya malalamiko yaliyopokelewa na kutatuliwa; na • Kupata mrejesho na kuhusisha kwenye mipango 	<p>Muhtasari wa vikao. Mahudhurio. Mialiko ya vikao.</p>
Ushiriki wa PAP (pamoja na kaya na jamii zilizoguswa na Mradi - PAHs and PACs).	<p>Ushiriki utajumuisha:</p> <p>Kuonyesha taarifa za makubaliano ya uhamishaji watu na makazi na taarifa kwa Watu Walioguswa wa Mradi (PAP) na kaya husika kuhusu fursa ya kuchagua fidia stahiki ya uhamishwaji watu na makazi;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mikutano ya mara kwa mara ya jamii husika ili kuweka wazi taarifa muhimu na kutoa ushauri kwa waguswa juu ya fursa za uhamishaji watu na makazi na pia kutoa taarifa ya kinachoendelea juu ya maendeleo ya mchakato wa uhamishaji watu na makazi; • Rekodi ya chaguzi/ mapendekezo ya Watu/Kaya Zilizoguswa na Mradi; • Taarifa kwa waguswa juu ya shughuli muhimu zinazohusiana na malipo ya fidia na kuanza kwa ujenzi wa nyumba mbadala; • Kuambatana na Watu Walioguswa na Mradi kwenda katika (ma) eneo ambapo nyumba mbadala zinajengwa (kulingana na jedwali ya ziara); 	<p>Nukuu / Muda wa majadiliano/ mikutano. Mialiko ya vikao. Makubaliano yaliyosainiwa.</p>

Kundi la Wadau	Maelezo ya shughuli	Matokeo
	<ul style="list-style-type: none"> • Ushirikiano wa ana kwa ana na Watu Walioguswa na Mradi ili kusaidia uelewa wa makubaliano juu ya fidia /msaada; • Usimamizi wa mchakato wa madukuduku na malalamiko; • Ufuatiliaji wa mara kwa mara na tathmini kuhusiana na ushiriki wa waguswa, washirika wa utekelezaji wa RAP na wadau wengine wanaohusika; na • Majadiliano na shughuli zinazohusiana na urejeshaji wa ustawi wa maisha. 	

12. UTEKELEZAJI WA BAJETI NA RATIBA

Utekelezaji wa bajeti na ratiba ya Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita umeelezwa katika **Sura ya 12**. Vipengele vyote vilivyozingatiwa katika utayarishaji wa bajeti vimeelezewa na uzingatiaji wa ratiba umewasilishwa.

Makisio ya bajeti ya utekelezaji wa RAP yameandaliwa kwa kuzingatia uzito wa taarifa ya uhamaji iliyotolewa katika Sura ya 6. Fidia zote za fedha zilizomo kwenye taarifa ya watu walio katika mazingira magumu na jedwali la fidia vimejuimuishwa kwenye bajeti. Fidia zilizo katika mfumo wa vitu mbadala na stahiki zingine zitathaminishwa katika fedha kwa ajili ya uandaji wa bajeti. Makadirio ya bajeti katika hatua hii ni elekezi na yatahitaji uboreshaji zaidi. Vipengele vikuu vya bajeti ni kama vifuatavyo:

- Gharama ya **ardhi** ni thamani ya eneo la ardhi litakalochukuliwa na Mradi.
- Wamiiliki wa **nyumba na makazi kamili yaliyoguswa** kwa kuchukuliwa na Mradi watachagua kati ya fidia ya fedha na mbadala wa miundombinu;
- Fidia ya fedha kwa **mazao na miti ya biashara** imejumuishwa kwenye bajeti, kwa kuzingatia viwango vya uthamini vilivyoamuliwa wakati wa uchunguzi wa uthamini;
- **Posho za kujikimu** zimekadiriwa ikiwa ni pamoja na posho ya usumbufu, uhamishaji wa vitu na uchumi kwa kaya zilizohamishwa na posho ya usafiri kwa watu waliohamishwa;
- Fidia ya **kuhamisha makaburi**;
- Bajeti ya hatua za **urejeshaji wa ustawi wa maisha** inajumuisha mambo makuu matatu, gharama inayohusiana na, msaada katika kipindi cha mpito; gharama zinazohusiana na mtu binafsi; na kiwango cha kaya cha urejeshaji wa ustawi wa maisha na gharama zinazohusiana na hatua za urejeshaji ustawi wa maisha katika kiwango cha Jamii au Kijiji;
- Msaada wa ziada unahitajika kwa **watu au kaya zilizo katika hali hatarishi**. Posho itawekwa katika bajeti ya utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) kwa msaada na itafuatiliwa kwa ukaribu zaidi; na
- Bajeti kwa ajili ya rasilimali zinazohitajika katika **utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP)**.

Jedwali la Mwongozo wa Utekelezaji

Mpango Kazi wa Uhamisahaji wa Watu na Makazi (RAP) una ratiba ya mwongozo wa utekelezaji. Inatarajiwa kwamba kukamilika kwa shughuli muhimu za utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamisahaji wa Watu na Makazi (RAP) katika Mkoa wa Geita utachukua takribani miezi 21 kutoka Uamuzi wa Mwisho wa Uwekezaji ulipofanyika.

Pamoja na shughuli muhimu za utekelezaji wa Mpango Kazi wa Uhamisahaji wa Watu na Makazi (RAP) kuna jitihada kadhaa ambazo zitaendelea hata baada ya kipindi cha miezi 21. Hizi ni pamoja na ushirikishwaji wa wadau, urejeshaji wa ustawi wa maisha na mipango ya usaidizi na upimaji na tathimini.

13. UFUATILIAJI NA TATHMINI

Sura ya 13 Inaelezea mfumo wa ufuatiliaji na tathmini na mfumo utakaotumika katika RAP ya mkoa wa Geita. Sura hii inafafanua malengo ya ufuatiliaji na tathmini, inaelezea asili, malengo na kusudi la aina mbalimbali za ufuatiliaji na tathmini na pia inaonyesha mahitaji ya taarifa zilizounganishwa na ufuatiliaji na tathmini.

Mfumo wa Ufuatiliaji na Tathmini wa Mradi utajumuisha michakato ya ndani, na nje ya ufuatiliaji shirikishi na utoaji taarifa ili kuhakikisha kuwa taarifa kamili na lengwa inatolewa.

Viashiria vitachaguliwa kupima kazi, matokeo, na athari kwa ajili ya shughuli za uhamishaji watu na makazi na vitalenga kutoa mrejesho kwa Mradi na vile vile kwa wadau wanaohusika na utekelezaji wa mchakato wa RAP katika mkoa wa Geita. Mchakato wote wa Ufuatiliaji na Tathmini utaunganishwa na uchunguzi wa kiwango cha Kaya cha kiuchumi-jamii na mali unaofanyika kwa maendeleo ya Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP) katika mkoa wa Geita.

Mchakato huu pia utathibitisha viwango vya mafanikio ya hatua za urejeshaji wa ustawi wa maisha na kwa sababu hiyo Ufuatiliaji na Tathmini za athari za uhamishaji watu na makazi utaendelea kwa kipindi kinachofaa baada ya shughuli zote za uhamishaji watu na makazi kukamilika.

Aina kuu nne za ufuatiliaji na Tathmini zitafanyika:

- **Ufuatiliaji wa Machakato:** hii ni shughuli ya ufuatiliaji wa ndani ambao unafuatilia athari za mchakato wa utekelezaji wa RAP, kwa watu, kaya na jamii husika zilizoguswa na Mradi. Taarifa ya robo mwaka itaandaliwa na jopo la utekelezaji wa RAP ya Geita
- **Ufuatiliaji wa Uhakiki vigezo:** Aina hii ya ufuatiliaji itahakikisha kama utekelezaji wa RAP unakidhi malengo yaliyoelezewa kwenye RAP ya mkoa wa Geita. Ufuatiliaji wa uhakiki vigezo unapaswa kuafanyika kila baada ya robo ya mwaka wakati wa utekelezaji na kwa miaka miwili inayofuata RAP, baada ya hapo utafanyika kila mwishoni mwa miaka miwili.
- **Kumalizika kwa ukaguzi:** Kukamilika kwa ukaguzi kutafanywa na chombo huru ili kuhakikisha kwamba utekelezaji wa RAP ya mkoa wa Kagera unakidhi viwango muhimu, unarudisha na kuboresha Maisha ya PAPs. Muda wa kumalizika kwa ukaguzi utachochewa na vitu vingi vya utekelezaji ila inakisiwa kuwa mizunguko

mitatu baada ya uanzishaji wa mfumo wa sera ya urejeshaji wa ustawi wa maisha LRP.

- **Tathmini baada ya kukamilika kwa Mradi:** Tathmini ya baada ya kukamilika kwa Mradi itafanywa na chombo huru chenye sifa ya kutathmini kwa wakati uliopangwa na baada ya ukaguzi wa kukamilika kwa Mradi.

***Huduma za Kijamii na Uhamishaji Watu na Makazi kwa Ajili ya Mkuza
wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki, Sehemu ya Tanzania***

Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi Katika Mkoa wa Geita

Sura ya 6

Utangulizi

6.1 Utangulizi

Mfumo wa Stahiki, Haki na Fidia unaelezea vigezo vya stahiki kwa Watu Walioguswa na Mradi ili kupatiwa msaada wa fidia na uhamishaji watu na makazi, unaeleza kwa ufupi stahiki zilizopendekezwa kwa kila aina ya athari ya uhamishwaji inayotokana na Mradi, na unaamua viwango na thamani ya fidia inayotumika.

Sura hii inajadili mambo ya yafuatayo:

- **Stahiki:** Inafafanua na kueleza “mtu” anayestahiki kupata fidia na msaada wa uhamishaji watu na makazi;
- **Haki:** Inaeleza aina ya fidia na msaada ambao kila kategoria ya walioguswa na Mradi wanastahiki kupata, ikiwa ni pamoja na msaada wa urejeshaji wa ustawi wa maisha na stahiki za watu walio katika mazingira magumu, yote mawili yanatokana na matakwa ya viwango vya kimataifa vya fedha. Kipengele hiki kinaeleza kwa kina mfumo wa haki; na
- **Uthamini na fidia:** unafafanua “namna” ambayo mali mbalimbali zilizoguswa zimethaminihwa pamoja na viwango na aina ya fidia zitakazotolewa kwa watu walioguswa na Mradi. Hii inajumuisha a) Mbinu zilizotumika katika kuamua tathmini na fidia chini ya Kanuni zote mbili za Tanzania na b) Mahitaji ya Viwango vya Fedha vya Kimataifa kuthamini hasara katika hali ya kukosekana kwa miongozo iliyowekwa au fidia iliyoamriwa. Kama ilivyotajwa hapo awali, stahiki za Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha pamoja na stahiki kwa watu waishio katika mazingira magumu ni hitaji maalumu la IFC, na kwa hiyo haki hizi zimejumuishwa katika sehemu hii.

6.2 Stahiki

Kulingana na maelezo ya Shirika la Fedha la Kimataifa (IFC), Stahiki ni “... Haki ya fidia na msaada uliotolewa kwa watu, vikundi vya watu, familia, au taasisi kwa sababu ya uhamishwaji kutokana na utwaaji wa ardhi, uondoaji wa haki, na/au kutaifishwa mali kwa ajili ya Mradi.

Matakwa ya msingi ya stahiki ni kwamba watu na mali zilizoguswa na Mradi zimetajwa wakati wa mchakato wa uthamini wa mali na uhamishaji watu na makazi. Kwa maneno mengine, stahiki zinatambulika tu kwa fidia ya ardhi na mali zilizokuwepo kabla ya tarehe ya mwisho (Tazama kifungu 6.2.2). Uandaaji na usambazaji wa awali wa vigezo vya stahiki, pamoja na utekelezaji wa Tarehe ya Katazo, vinasaidia katika kudhibiti madai ya watu wasiostahili fursa husika na makazi.

Vigezo vya stahiki vinavyotumika katika Mpango Kazi wa Uhamishaji wa Watu na Makazi (RAP) viliamriwa mwanzoni mwa Mradi, kama ilivyoainishwa katika Mfumo wa Sera ya Uhamishaji Watu na Makazi (RPF), na vinazingatia matakwa ya viwango vya utendaji namba 5 (PS5) vya IFC na sheria za Nchi. Viwango Stahiki vya PS5 vya IFC vinafafanua aina tatu ya watu ambao wanastahili fidia:

- Watu waliohamishwa ambao wana haki rasmi kisheria ya umiliki wa ardhi na/au mali. Hii ni pamoja na watu walio na mali ambazo zimesajiliwa rasmi katika rejista ya ramani ya umiliki wa ardhi;
- Wale ambao hawana haki za kisheria za kumiliki ardhi lakini wana madai ya ardhi yanayotaambulika chini ya sheria ya nchi. Kundi hili linajumuisha watu wenye umiliki kimila/hati za umiliki wa ardhi: kama ilivyoainishwa katika kifungu cha 3(1)(g) cha sheria ya Bunge ya Ardhi na kifungu cha 3(1)(h) cha Sheria ya Bunge ya Ardhi ya Kijiji, watu walio na Hati za Kisheria za Ardhi ni pamoja na wale wenye “hati ya umiliki au kutambuliwa makazi ya muda mrefu au matumizi ya kimila ya ardhi na kanuni za Ardhi ya Kijiji zinasema kwamba mwanakijiji yeyote anayeishi kwenye ardhi iliyoguswa chini ya haki ya kimila ya kumiliki, pamoja na haki isiyoandikwa, anastahiki ya kupewa fidia; na
- Wale ambao hawana haki ya kisheria inayotambulika au wanadai ardhi na/au mali wanazomiliki au kutumia. Kundi hili linajumuisha watu waliojenga majengo au wamelima mazao kwenye ardhi inayomilikwa na wengine, bila ya idhini na/au kumfahamisha mmiliki wa ardhi. Hii inajumuisha pia watumiaji wasio rasmi kwenye ardhi iliyohifadhiwa au ardhi ya jumla. Watu kama hao wanaweza wasiwe na stahiki ya kulipwa fidia ya ardhi, kwani hawana haki rasmi ya kumiliki ardhi; hata hivyo, wanaweza kuwa na stahiki ya kulipwa fidia ya mali wanazomiliki - kwa mfano, thamani ya uhamishwaji wa majengo, miundombinu, mazao, na miti ya biashara. Stahiki ya fidia haitengenezwi au kutoa haki ambapo hapakuwa na kitu chochote kinachostahili fidia hapo mwanzo – yaani haihalalishi umiliki haramu wa ardhi. Lengo la kutoa fidia ni kuhakikisha kwamba watu walioguswa na Mradi hawaishi katika umasikini kwa sababu ya uhamishwaji.

6.2.1 Kategoria za Stahiki

Kategoria za stahiki zilizoordheshwa hapo chini zinarejea aina ya wadau na Watu walioguswa na Mradi wenye uwezekano wa kukumbwa na aina mbalimbali za hasara zilizosababishwa na uhamishwaji au kuongezeka kwa hali hatarishi kutokana na uhamaji na/au uyumbishwaji wa kiuchumi unaotokana na uchukuliwaji wa ardhi inayohitajiwa na Mradi kwa ajili ya Mkuza wa Bomba na utandazaji wa bomba, katika Mkoa wa Geita.

Aina za stahiki zinazohusiana na Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi ni kama zifuatazo:

- Watu wanaomiliki ardhi kisheria au umiliki wa kimila;
- Watu wanaomiliki majengo yaliyoguswa kama vile makazi, majengo mengine saidizi ya nyumbani kama vile vyoo, miundombinu ya kilimo, nk;
- Mali zilizoguswa na mkuza wa bomba ikiwa ni pamoja na mali zinazosimamiwa na Halmashauri za Kijiji /Mtaa;
- Taasisi ambazo zinamiliki ardhi na/au majengo, na miundombinu ya umma (mali zinazomilikiwa na taasisi hizo ni pamoja na shule, vituo vya afya, barabara, ardhi iliyohifadhiwa, maeneo tengefu, nk) taasisi hizo ni kama vile mashirika ya kidini na mamlaka za serikali
- Wamiliki wa mazao ya kudumu na mazao ya kilimo ya mwaka mzima;
- Wamiliki wa mazao ya msimu (yanayopandwa na kuvunwa kila msimu);
- Wamiliki wa miti ya biashara iliyo katika maeneo yaliyoguswa, iwe kwenye ardhi yao au kwenye ardhi ya wengine;
- Wamiliki au wasimamizi wa mali ya urithi utamaduni kama vile makaburi, eneo la makaburi, nk;
- Wapangaji wa ardhi, ina maanisha, watu ambao, ijapokuwa hawamiliki ardhi, lakini wanamakubaliano na wamiliki kutumia ardhi hiyo;
- Watumiaji wa ardhi wasio rasmi – kwa mfano, watu ambao wanakusanya kuni, dawa za asili, wawindaji na wanaovuna mali asili zingine;
- Biashara zisizo rasmi/wachuuzi kama vile maduka, maduka ya nyama, pembejeo za kilimo (kama vile, mashine za kusagia nafaka) migahawa, wasusi, watengezaji wa nguo, watengezaji wa samani, vibanda vya kuuzia bidhaa, nk;
- Wafugaji wanaotumia ardhi kwa ajili ya kulishia mifugo; na
- Watu waishio katika hali hatarishi – yaani watu ambao upoteaji wa mali au rasilimali, na/au kuvurugika kwa mifumo ya utwaaji mali na rasilimali, kunaweza kuwasababishia kupata athari kubwa zaidi, kutokana na mazingira yao magumu na/au utegemezi wa ustawi wa maisha katika shughuli hizo.

Inafahamika kuwa Mtu aliyeguswa na Mradi anaweza kuangukia katika aina za stahiki zaidi ya moja (kwa mfano, ardhi, miundombinu na/au mazao). Tathmini ya kiuchumi - jamii na mali vikioanishwa na Taarifa za Uthamini ndizo hutumika kuamua aina za stahiki, na haki, ambazo zinatumiwa kwa kila Mtu Aliyeguswa na Mradi. Aidha, kuna Taasisi, Halmashauri za Vijiji (ambazo zinasimamia mali na ardhi ya jamii) na vyombo vingine vya serikali vyenye mali zilizoguswa na Mradi.

6.2.2 Tarehe ya Katazo

Tarehe ya Katazo ni kipengele muhimu wakati wa kueleza stahiki na haki. Tarehe ya Katazo inategemea mwanzo wa uthamini wa mali. Watu wanaokaa au kuhamia eneo la Mradi baada ya tarehe ya katazo hawastahiki fidia, au msaada wa uhamishaji watu na makazi. Vivyo hivyo, mali zisizohamishika (kama vile miundombinu, mazao na miti) zilizoendelezwa baada ya tarehe ya katazo hazitafidiwa.

Tarehe ya katazo si muhimu tu kwa usimamizi wa uharibifu na kudhibiti utwaaji wa makazi usio halali, bali pia ni muhimu katika kuandaa idadi kamili ya watu walioguswa na Mradi ilikusaidia upangaji na kuandaa bajeti kwa ajili ya utekelezaji wa uhamishaji watu na makazi.

Katika Mkoa wa Geita, tarehe ya katazo¹² iliamuliwa kutokana na mwanzo wa uthamini wa mali kama ilivvoelekezwa chini ya Sheria ya Bunge ya Usajili ya Uthamini na Wathamini ya mwaka 2016.

Aidha, tarehe ya katazo imepangwa kwa kila Kijiji kilichoguswa na mkuza wa bomba. Taarifa za tarehe hizi kama zinavyoonyeshwa katika sura ya 4, na taarifa ya uthamini ziliwekwa wazi kwa Watu Walioguswa na Mradi katika kila Kijiji na Mtaa husika.

¹² Utaratibu huu uliongozwa na matakwa ya Sheria ya Bunge ya Usajili wa Uthamini na Wathamini ya mwaka, 2016.

6.2.3 Uhalali wa Uthamini

Tarehe ya Katazo inaonyesha “taswira” ya muda ambao uthamini wa mali ulifanyika. Ni wazi kuwa mabadiliko ya ‘kawaida’ yanayotokana na maendeleo jinsi muda unavyosonga ikiwa yamepangwa au hayakupangwa, yataendelea hata baada ya tarehe ya katazo.

Inatambulika kuwa Watu walioguswa na Mradi hawategemewi kusitisha mipango ya Maisha na maendeleo yao kwa kipindi kirefu kisichotambulika, na kwa hivyo ni muhimu kuweka kipindi maalum cha tarehe ya katazo. Hii pia imetamkwa katika mfumo wa sheria za Tanzania.

Kwa mujibu wa kifungu cha 52 sehemu ya 3 cha Sheria ya Usajili ya Uthamini na Wathamini, Ripoti za Uthamini lazima ziidhinishwe na Mthamini Mkuu ndani ya miezi (6) toka tarehe ya katazo “...uthamini utafanyika kwa kuzingatia maslahi ya mtu wa mwisho”.

Ripoti za Uthamini zitakuwa halali kwa kipindi cha miaka miwili zaidi baada ya tarehe ya kuidhinishwa na Mthamini Mkuu wa Serkali.

Tarehe ya uthamini kwa kuzingatia “maslahi ya mtu wa mwisho” katika wilaya husika za Mkoa wa Geita ilikua kama ifuatavyo:

- Chato: Tarehe 30 Septemba 2020;
- Geita: Tarehe 17 Oktoba 2019;
- Mbogwe: Tarehe 26 Oktoba 2019; na
- Bukombe: Tarehe 23 Oktoba 2019.

6.3 Haki

Matokeo ya uchunguzi wa kiuchumi - jamii na uthamini wa mali pamoja na vigezo vya stahiki vimetumika kutayarisha Mfumo wa Haki (Jedwali namba 6-1). Mfumo unafafanua kanuni na mbinu za fidia kwa kushirikisha haki za fidia kutegemea aina na kiwango cha mtu aliyeguswa.

Fursa zote za haki zimewasilishwa kupitia vikao vya wadau kama ilivyoelezwa kwa kina katika Sura ya 10, kipengele cha 10.6. Malengo ya mfumo wa haki yamebainishwa kama ifuatavyo;

- Aina zote za watu walioguswa, ikiwa ni pamoja na wamiliki wa mali na wamiliki halali wa ardhi, watumiaji wasio halali, wakulima wa mazao wapangaji ambao hutoa sehemu ya mavuno kama kodi, wachungaji, wachungaji wa kuhama hama

na watumiaji wengine wa maliasili, wauza duka, wafanyabiashara na watoa huduma wengine, jamii na makundi ya watu waishio katika mazingira magumu;

- Aina zote za hasara zinazohusiana na kila kundi, ikiwa ni pamoja na upotevu wa vitu; ukosefu wa kufikia vitu, hasara ya posho, kukosa kodi au mauzo, hasara ya miundombinu, na upotevu wa mambo ya kiutamaduni; na
- Aina zote za fidia na msaada inayostahili kwa kila kategoria, ikiwa ni pamoja na fidia au mbadala wa ardhi na maliasili; miundombinu, kipato kinachotokana na tozo, nk; msaada endelevu na msaada wa urejeshaji wa ustawi wa maisha baada ya uhamishaji watu na makazi.

Mfumo wa Haki, ulionyeshwa katika Jedwali la 6-1 umejikita katika ufafanuzi wa mfumo wa haki ulioasisiwa kama sehemu ya Mfumo wa Sera ya Uhamishaji Watu na Makazi. Kwa kuwa asili na kiwango cha athari kinatofautiana katika kila mkoa, mfumo huu wa haki unajumuisha haki za athari za utwaaji wa ardhi katika njia bomba na miundombinu ya juu zilizobainishwa katika mkoa wa Geita¹³. Upangiliaji wa kategoria za stahiki uliainishwa katika mfumo wa Sera za Uhamishaji Watu na Makazi (RPF) kwa ajili ya madhumuni endelevu.

¹³ Ikiwa athari za ziada za uhamaji, ambazo hazikushughulikiwa katika mfumo wa haki wa Mpango Kazi wa Uhamishaji Watu na Makazi (RAP), utainishwa wakati wa maendeleo ya Mradi kwa hiyo idadi ya haki (matrix) iliyojumuishwa kwenye Sera ya Mfumo wa Uhamishaji Watu na Makazi (RPF) zitarejewa katika stahiki na haki.

Jedwali la 6-1: Mpango wa Stahiki – Mkoa wa Kagera (Njia ya Bomba na Miundombinu ya Juu ya Ardhi)

Athari	Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki		
			Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵	
ARDHI					
A1	Upoteaji wa ardhi yenye makazi-kiwanja chote kilichopatikana (kwa sababu chote ¹⁶ kipo katika sehemu ya Mradi au ardhi iliyobakia imetengwa kama ardhi isiyo na mmiliki na athari za umiliki wa ardhi yote ya mguswa zinaweza kuathiri ustawi wa maisha).	Utwaaji (Upotevu wa ardhi wa kudumu).	Mmiliki wa kisheria wa ardhi. Mmiliki wa kimila wa ardhi. wamiliki wa kitaasisi.	<p>Fursa ya uchaguzi wa vitu mbadala namba 1:</p> <ul style="list-style-type: none"> Uhamishwaji wa ardhi yenye ukubwa sawa na ardhi iliyopotea (ardhi iliyotolewa inapatikana katika kata) yenye hati ya umiliki kulingana IFC PS 5 Malipo ya gharama zote ya fedha¹⁷ Posho ya usumbufu;¹⁸ na Posho zingine kama zinavyoohusika. <p>Fursa ya uchaguzi wa vitu mbadala namba 2:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mbadala wa ardhi ya kiwanja cha makazi (kwa watu wachache) katika sehemu sahihi chenye umiliki halali kulingana na IFC PS5 kwa ajili ya ujenzi wa makazi mbadala (kama vinastaki chini ya B1/B2 na fursa ya chaguo la nyumba mbadala lililoteuliwa). 	<p>G1</p> <ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi kwa msingi unaozingatia ardhi na usiozingatia ardhi; na Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha wa mtu mmoja mmoja. <p>Ambapo mbadala wa ardhi ya kilimo hauhusiki kwenye kata fursa ya kuchagua mpango mwingine wa ustawi wa maisha utatolewa kwa waguswa.</p>
A2	Upotevu wa ardhi yenye makazi – sehemu ya kiwanja iliyotwaliwa (sehemu iliyobakia inafaa kwa matumizi ya kiuchumi)				

¹⁴ Tazama Jedwali 6-6 kwa maelezo zaidi.

¹⁵ Urejeshaji wa ustawi wa maisha umeunganishwa na mguswa na utakuwa na thamani ya jumla ya waguswa walio na ardhi na au mali zaidi ya moja zilizoguswa na Mradi.

¹⁶ Miundombinu ya makazi ambayo ipo katika ardhi iliyoguswa katika eneo la Mradi au kwenye ardhi iliyobainika kutoguswa na Mradi. Waguswa wanaweza kuwa na shamba la ziada/ardhi nyingine nje ya eneo la Mradi ambayo bado inachukuliwa kuwa yenye faida.

¹⁷ Kwa ununuzi au gharama za usajili takwimu halisi zitaasisiwa na serikali za mitaa.

¹⁸ Tazama kipengele 6.4.1

Athari		Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki	
				Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵
				<ul style="list-style-type: none"> Fidia ya fedha kwa ardhi iliyoguswa na haikutolewa mbadala (kama inastahiki); Mradi kusaidia utwaaji wa ardhi mbadala; Posho ya usumbufu; na Posho zingine kama inavyostahili Au Chaguzi ya fedha: <ul style="list-style-type: none"> Fidia (kama inastahili) kwa ardhi iliyopotea kabisa katika viwango vya masoko kama ilivyoelezwa na Mthamini Aliyesajiriwa pamoja na asilimia 10 kwa ajili ya gharama za uhamishaji fedha;¹⁹ ²⁰na Posho kama ilivyoonyeshwa hapo juu 	
A3 & A4	Upotevu wa kudumu wa ardhi ya kilimo (mazao) ambapo kiwanja chote kimeguswa au kiwanja kilichobakia hakifai (ardhi yatima)	Utwaaji wa ardhi (Upotevu wa kudumu)	Mmiliki wa kisheria wa ardhi. Mmiliki wa kimila, (mtu aliyeguswa na mradi atapoteza ekari sawa <AE au AFS) ²²	<ul style="list-style-type: none"> Fidia ya fedha (kama inastahili) kwa ardhi iliyopotea kabisa kwa kuzingatia viwango vya soko kama itakavyovyoelezwa na Mthamini aliyesajiriwa pamoja na asilimia 10 	G4 Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi kwa msingi unaozingatia ardhi na usiozingatia ardhi;

¹⁹ Pale inapowezekana, dhamana italipwa kutoka kwenye malipo ya fidia kwenda kwa taasisi ya kukopesha. Kanuni hii inatumika kwa mali yote ambayo imejumuishwa na dhamana.

²⁰ Viwango vya soko la ardhi vilivyofafanuliwa na Mthamini aliyesajiriwa vinawasilishwa kwa Mthamini Mkuu Ili kupata idhini. Viwango tu vya ardhi vilivyoidhinishwa hutumiwa kwenye uthamini.

²² Uwiano sawa na Ekari (AE): kipimo cha uzalishaji ulio sawa na ardhi yenye rutuba katika wilaya iliyoguswa na Mradi. Ni uwiano wa nambari mbili: (a) idadi ya ekari ya ardhi ambayo kaya katika wilaya inahitaji kwa ajili ya kujikimu (kwa kuzingatia mazao makuu na kiwango cha upatikanaji katika katika wilaya hiyo, pamoja na wastani maalum wa mavuno ya mazao ya wilaya na wastani saizi ya kaya); na (b) idadi ya wastani wa ekari za ardhi kwa kila kaya kwa wilaya zote zilizoguswa za Mradi (kama ilivyoripotiwa kwenye Takwimu ya Sensa ya Kilimo ya

Athari		Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki	
				Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵
<p>na athari kwa waguswa kwa kupoteza ardhi huathiri ustawi wa maisha</p> <p>AU</p> <p>Upotevu wa kudumu ardhi ya kilimo (mazao) ambapo sehemu ya ardhi iliyotwaliwa na iliyobaki au (iliyobaki kwenye milki ya mguswa) bado inaweza kusaidia shughuli za ustawi maisha²¹ au ambapo matumizi ya awali ya ardhi yanaweza kuendelea hata baada ya ujenzi</p>				<p>kwa ajili ya gharama za uhamishaji fedha..</p>	<p>Kama mguswa atakuwa katika mazingira magumu, atapeewa stahiki za ziada</p> <p>G2</p> <ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa mtu binafsi, kulingana na sababu za mazingira magumu ya mguswa wa mradi - PAP.
		<p>Mmiliki wa kisheria wa ardhi. Mmiliki wa kimila wa ardhi (mtu aliyeguswa na mradi atapoteza >AE LAKINI<AFS)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Fidia (kama unastahili) kwa ardhi iliyopotea kabisa kwa viwango vya soko kama ilivyoelezwa na Mthamini Aliyesajiriwa pamoja na asilimia 10 kwa ajili ya gharama za uhamishaji fedha 	<p>G4</p> <ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi kwa msingi unaozingatia ardhi na usiozingatia ardhi; 	
		<p>Mmiliki wa kisheria wa ardhi. Mmiliki wa kimila wa ardhi (mguswa atapoteza >ES LAKINI <AFS) na wapo katika hali hatari</p>	<p>Fursa ya kuchangua vitu:</p> <ul style="list-style-type: none"> Mbadala wa ardhi iliyopotea yenye ukubwa sawa (ilimradi tu ardhi ipo katika kata) yenye kumilikiwa halali kulingana na PS5 vya Malipo yote ya gharama zote za manunuzi²³; Posho ya usumbufu;²⁴ na Posho zingine zinazostahili <p>AU</p> <p>Fursa ya kuchagua fedha:</p>	<p>G3</p> <ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi kwa msingi unaozingatia ardhi na usiozingatia ardhi; Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha mtu binafsi, kulingana na sababu za hali hatari ya mguswa Pale ambapo mbadala wa ardhi ya kilimo haupatikani katika kata, Mpango 	

Mwaka 2007/2008). Wastani wa Ukubwa wa Shamba (AFS): Kiwango cha wastani cha kilimo (mazao) cha ardhi kwa kila kaya katika wilaya, kama ilivyoripotiwa Sensa ya kilimo ya 2007/2008

²¹ Matarajio ya Kuwepo kwa Mradi wa Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha

²³ Kwa ajili ya gharama za manunuzi au usajili, hesabu halisi zitatolewa na serikali za mitaa.

²⁴ Tazama sehemu ya 6.4.1.

Athari		Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki	
				Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵
				<ul style="list-style-type: none"> Fidia (kama inastahiki) kwa ardhi iliyopotea kabisa katika viwango vya masoko kama ilivyoielezwa na Mthamini Aliyesajiliwa pamoja na asilimia 10 kwa ajili ya gharama ya manunuzi;^{25 26}na Posho kama ilivyoonyeshwa hapo juu. 	<p>wa ziada wa ustawi wa maisha utatolewa kwa mguswa</p>
A5	Upotevu wa kudumu wa ardhi ya kilimo (mazao)	Utwaaji (Upotevu wa kudumu).	Watumiaji waliothibitishwa lakini ambao siyo wamiliki (Ikijumuisha wapangaji wanaotumia ardhi) ²⁷ . Watu wenye umiliki wa ardhi ²⁸ usio halali)	<ul style="list-style-type: none"> Hakuna stahiki ya ardhi 	<p>G5²⁹</p> <ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi kwa msingi usiozingatia ardhi kama vile Mafunzo ya ujasiriamali na Usimamizi wa fedha na Mafunzo ya Ujasiriamali); na Ambapo wapangaji wa mguswa wamepoteza >AE na wamejitambua na kuwa na uwezo wa kupata mbadala wa ardhi kwa ajili kulima, wanaweza kufanyiwa mpango wa ustawi wa maisha wa kiwango cha kundi

²⁵ Pale inapowezekana, dhamana italipwa kutoka kwenye malipo ya fidia kwenda kwa taasisi ya kukopesha. Kanuni hii inatumika kwa mali yote ambayo imejumuishwa na dhamana.

²⁶ Viwango vya soko la ardhi vilivyofafanuliwa na Mthamini aliyesajiliwa vinawasilishwa kwa Mthamini Mkuu ili kupewa idhini. Viwango vya ardhi tu vilivyoidhinishwa hutumiwa kwenye uthamini

²⁷ Hii inatumika kwa ardhi ya mtu binafsi inayomilikiwa au inayomilikiwa na kukodishwa kwa mtu mwingine. Wapangaji huchukuliwa kuwa na riba, lakini sio umiliki wa ardhi chini ya kanuni za jumla za Uthamini na mthamini, 2018. Kwa ardhi ya jamii na na jamii, tazama H5 na H6.

²⁸ Wakazi wasio rasmi wanayo haki ya mali zao ambazo huchukuliwa kuwa za kudumu au za kipindi kifupi ambazo hazizui maslahi mengine.

²⁹ Wapangaji wa ardhi ambao jumla ya fidia yao ni chini ya T.Shs. 100,000 hawatastahili msaada wa mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha.

Athari		Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki	
				Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵
A6	Upotevu wa kudumu wa ardhi ya kuchungia	Utwaaji (upotevu wa kudumu)	Mmiliki wa kisheria wa ardhi Mmiliki wa kimila wa ardhi.	<ul style="list-style-type: none"> Fidia ya fedha kwa ajili ya thamani ya ardhi iliyopotea katika thamani ya soko kama ilivyobainishwa na mthamini Aliyesajiliwa pamoja na asilimia 10 kwa ajili ya gharama za uhamishaji fedha na posho stahiki 	G4 Mipango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi kwa msingi unaozingatia na usiozingatia ardhi;
	Upotevu wa kudumu wa ardhi ya mashamba tupu/ardhi isiyo na kitu. ³⁰	Utwaaji (upotevu wa kudumu).	Mmiliki wa kisheria wa ardhi Mmiliki wa kimila wa ardhi	<ul style="list-style-type: none"> Fidia ya fedha kwa ajili ya ardhi tupu ya shamba/ ardhi katika thamani ya soko pamoja na asilimia 10 kwa ajili ya gharama ya gharama za manunuzi 	
Upotevu wa Makazi kwa Mmiliki³¹					
B1	Upotevu wa makazi ya msingi na maeneo mengine ya kuishi kwa ajili ya wake au wanafamilia au ndugu (Kulingana na vigezo) nyumba ziwe zinatamika mara kwa mara pia ziwe zimekamilika wakati wa uthamini ³²	Upotevu wa kudumu wa miundo mbinu yote au baadhi inayobakia haiwezi kutumika kwa kuishi	Mmiliki wa majengo na mtumiaji bila kuzingatia umiliki wa makazi kisheria ikiwa ni pamoja na "Hati ya Umiliki"	Fursa ya kuchagua mbadala wa vitu <ul style="list-style-type: none"> Wamiliki wa miundombinu watapokea mbadala wa nyumba (na miundombinu mingine ya nyumbani na iliyo katika usanifu bora uliokubaliwa³³. Usanifu na ubora huu utatakiwa kukidhi kanuni na viwango vya Tanzania na kuwa mbadala sawa au wenye viwango zaidi ya nyumba za awali Gharama za manunuzi Gharama za usafirishaji kwa ajili ya uondoaji wa vitu vya kaya na 	G1 <ul style="list-style-type: none"> Mipango ya kiwango cha kikundi inayozingatia ardhi au isiyozingatia ardhi kwa ajili ya kuboresha ustawi wa maisha; na Mipango wa mtu mmoja mmoja wa kuboresha kiwango cha ustawi wa maisha.

³⁰ Ardhi tupu inamaanisha ardhi ambayo inashikiliwa lakini haijatumika mpaka wakati wa uchunguzi lakini haijatelekezwa.

³¹ Waguswa waliomilikishwa wataruhusiwa kwa kutoa kwanza nafasi ya umiliki kwa Mradi kwa kuondoa nyumba zao, na vifaa vingine ikiwa ni pamoja na mali ambazo si za kudumu.

³² Makazi ya ziada na miundo mbinu saidizi ya makazi isiyoweza kuhamishika itatathiminiwa kwa kuzingatia hali ya utumikaji wake na sababu za kitamaduni - rejea Sura ya 7 kwa ufafanuzi kamili na muktadha.

³³ Mbadala wa nyumba utatolewa sambamba na choo kimoja cha shimo cha kisasa pamoja na jiko moja.

Athari		Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki	
				Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵
				visivyoweza kutumika tena, kuhamishwa kwenda eneo mbadala. <ul style="list-style-type: none"> • Posho ya usumbufu • Na posho zingine husika AU Chaguo la fedha: <ul style="list-style-type: none"> • Gharama mbadala ya miundombinu yote; • Pale inapokusika makato ya deni yatafanyika, na kulipwa taasisi za mikipo. • Posho za usumbufu; na • Posho zingine zinazohusika. 	
B3	Majengo saidizi na majengo ya nje, Mazizi ya mifugo, visima/madimbwi, mifumo ya maji taka, stoo, maghala, uzio, baraza, ngazi, Vizimba, njia za kuingilia zisizo za lami, na pamoja na majengo mengine kama hiyo ya vyoo ambayo haijakamilika	Upotevu wa kudumu wa majengo mingine na majengo ya saidizi	Mmiliki wa majengo – itambulike kuwa, huyu hawezi kuwa sawa na mmiliki wa kiwanja	<ul style="list-style-type: none"> • Gharama mbadala ya majengo yote, kama haifai kabisa tena; • Majengo isiyokamilika itathaminiwa kwa gharama ya Uhamishwaji kwa kuzingatia kiwango cha kukamilika cha majengo. • Posho za usumbufu; na usafiri kwa ajili ya uondoaji wa vitu vya nyumbani na vifaa vya ujenzi vinavyoweza kutumika tena na kusafirishwa kwenda eneo mbadala 	Haihusiki
B4	Miundombinu ya Usafi	Upotevu wa miundo mbinu ya usafi	wamiliki wa majengo ya makazi, biashara na majengo mengine	<ul style="list-style-type: none"> • Gharama mbadala kwa ajili ya miundombinu au majengo • Posho ya usumbufu na • Posho zingine husika 	Haihusiki

Athari		Madhara	Mtu Mwenye Haki	Haki	
				Fidia ya Vitu na /au Fedha	Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha ¹⁴¹⁵
			Vyombo vya serikali kama wamiliki wa miundo mbinu ya jamii	Pale ambapo mguswa atapoteza majengo ya makazi (na anastahiki fidia chini ya kategoria B1) Kila mbadala wa nyumba utapewa choo cha shimo cha kisasa. Pale ambapo mguswa anastahili mbadala wa nyumba zaidi ya moja wanaweza kuchagua ama choo kimoja cha shimo cha kisasa (chenye lango la ukuta wa usiri) kwa kila muundo mbinu mbadala; AU <ul style="list-style-type: none"> Choo kimoja cha kisasa kilichounganiswa kwa kila kaya 	
Upotevu wa rasilimali zinazolingiza mapato fedha taslimu au mbadala wa fedha					
G1	Upotevu wa rasilimali zilizokuwa zinapatikana katika jamii kama vile misitu, ardhi oevu na miti isiyo ya kibiashara.	Upotevu wa kudumu au wa muda lakini haziathiri utwaaji wa ardhi iliyobakia	Watumiaji wa rasilimali au mtu yeyote anayepoteza chanzo cha mapato kinachohusiana na ardhi iliyotengwa ikijumuisha watumiaji wa mali asili za msimu IFC PS	<ul style="list-style-type: none"> Matumizii katika ngazi ya jamii yataendelea Ardhi yoyote ya jamii na mali nyingine zinazosimamiwa na halmashauri za vijiji zilizoguswa moja kwa moja na Mradi zinastahiki kupata fidia ya fedha taslimu ya gharama zote (kulingana na thamani ya soko pamoja na asilimia 10 ya gharama uhamishaji fedha). 	Haihusiki
Upotevu wa miundo mbinu au ardhi inayomilikiwa na jamii au taasisi					
H1	Majengo au ardhi inayomilikiwa na jamii au taasisi. Hii ni pamoja na viwanja vya kijamii, ambavyo havikujengwa na serikali, makanisa, misikiti, na maeneo mengine ya ibada,	Upotevu wa kudumu au wa muda).	Mmiliki wa jengo na miundo mbinu.	Kwa ajili ya upotevu wa kudumu: Fidia ya fedha taslimu ³⁴AU Chaguo la fedha: <ul style="list-style-type: none"> Gharama ya Mbadala wa ardhi na miundo mbinu; Posho ya usumbufu na Posho zingine kama inavyostahili 	Hakuna

³⁴Ardhi ya vijiji na ardhi ya inayomilikiwa na serikali au taasisi binafsi haina sifa ya kupewa fidia ya mbadala wa ardhi, isipokuwa makanisa na shule ambazo zinakaguliwa kwa kutegemea msingi wa kesi na kesi.

	masoko, shule za kibinafsi, vituo vya afya binafsi nk.			Upotevu wa muda wa mali: <ul style="list-style-type: none"> Mradi kusaidia utwaaji wa nafasi au ruhusa kulingana swala lenyewe 	
H2	Majengo yalyojengwa na/ au kumilikiwa na serikali.na ardhi.	Upotevu kudumu	Serikali kama mmiliki	Chaguo la mbadala: <ul style="list-style-type: none"> Mbadala wa miundo mbinu kwa ushauriano na mamlaka ya vyombo vya serikali ³⁵. AU Chaguo la fedha taslim: <ul style="list-style-type: none"> Fidia ya swala kwa swala kama ilivyo katika makubaliano na serikali 	Hakuna
H4	Ardhi inayotengwa kwa matumizi ya jamii hasa ya ufugaji inayotumiwa na wafugaji wote	Upotevu wa kudumu	Umiliki wa kijamii.	<ul style="list-style-type: none"> Fedha taslimu kwa ajili ya thamani ya ardhi iliyotwaliwa kwa kudumu kutegemea bei ya soko na fedha iliyotolewa kwa jamii ya wafugaji (Chombo kitateuliwa na jamii na kama ni ardhi ya kijiji itakuwa halmashauri ya kijiji Posho kama inavyostahiki na Ukanda usio na uzio (fensi) 	Hakuna
H5	Ardhi inayotengwa kwa matumizi ya jamii hasa ya ufugaji inayotumiwa na wafugaji wote.	Upotevu wa muda	Umiliki wa kijamii.	<ul style="list-style-type: none"> Msaada wa Mradi ili kulinda baadhi ya utwaaji au mpango mdadala wakati wa ujenzi na Ukanda au upande ambao haujajengewa uzio 	Hakuna.
H6	Barabara, Njia, mifereji na njia gridi ya umeme	Upotevu wa kudumu wa miundo mbinu	Wilaya na serikali za mitaa, jamii au makampuni shiriki.	Mradi utakuwa na makubaliano ya jumla na mamlaka husika katika mkuza wa bomba kwa ajili ya barabara, umeme na miundo mbinu mingine; Shughuli yoyote ya Mradi inayohitajika kwa ajili ya barabara katika jamii itajadiiwa na	Hakuna.

³⁵Hii ni pamoja na ardhi iliyoathirika katika hifadhi ya Wanyama ya Biharamulo na Hifadhi ya misitu ya Biharamulo. Ardhi iliyoathirika katika hifadhi ya Wanyama ya Biharamulo ni ardhi iliyohifadhiwa chini ya Mamlaka ya Usimamizi wa Wanyama Pori Tanzania (TAWA). Wakala wa Huduma za Misitu Tanzania (TFS) ndiyo mamlaka inayosimamia Hifadhi ya Misitu ya Biharamulo.

				<p>kukubaliwa na mamlaka husika na kufanywa kulinga na viwago vya usalama vya kitaifa vya ujenzi wa barabara ikiwa ni pamoja na mifereji na alama za usalama za barabarani pale inapohitajika.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Michepuko yoyote na miundombinu kulingana na viwango vya kitaifa na • Kuweka njia nyingine za kijamii karibu ikiwa zimezibwa na miundombinu ya Mradi kulinga na tathimini ya upotevu wa njia. 	
Miti na mazao					
11 & 12	Upotevu wa mazao – ya msimu na ya kudumu	Upotevu wa kudumu au uzuiliwaji wa upatikanaji	Mmiliki wa mazao au miti yenye thamani ya biashara	<ul style="list-style-type: none"> • Waguswa waliopoteza mazao na miti yenye thamani kiuchumi kulingana na ilivoorodheshwa siku ya uthamini (mfano: waliopo tarehe ya katazo) wanastahili kulipwa fidia ya mazao yaliyopotea kwa kiwango cha ukomavu wa mazao kwa tarehe ya uthamini wa mazao ya miti nyenye thamani kwa kulinganishwa na thamani inayoakisi mwaka wa uthamini (Mfano: mwaka 2018). • Posho ya Usubumbufu na posho zingine stahiki (kulingana na IFC) mazao na miti yanakuwa na marekebisho yanayoongezwa kwenye IFC vya uthamini. Rejea sehemu ya 6.42. hapo chini 	<p>Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa waguswa ambao ni wamiliki wa ardhi na waliohamishwa kimakazi kama inavyoelezwa hapo katika sehemu A mpaka F</p> <p>Kwa ajili ya wapangaji wa ardhi wanaopoteza mazao na miti ambapo hakuna upotevu wa ardhi au makazi: Thamani ya fidia ikiwa ni Shilingi za Kitanzania 100,000/= au Zaidi, vifuatavyo vitatumika:</p> <p>G6</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa msingi wa ardhi au kwa kuzingatia msingi wa ardhi (Mfano: Usimamizi wa fedha, mafunzo ya ujasiliamili, mpango wa ufugaji wa wanyama, nyuki na • Mpango wa ustawi wa maisha utaenda sanjari na mali iliyopotea.
13	Upotevu wa mazao – Ya msimu na ya kudumu	Upotezaji wa kudumu au uzuiliwaji wa upatikanaji	Mkulima mpangaji		
14 & 15	Upotevu wa miti ya matunda yenye thamini kiuchumi ambayo ni pamoja na miti ya matunda na mbao.	Upotezaji wa kudumu au uzuiliwaji wa upatikanaji	Miliki wa miti, Mtumiaji wa miti/mpangaji mmiliki		
16	Upotevu wa miti ya matunda au mbao ³⁶ .	Upotevu wa kudumu au kuzuiliwa kwa upatikanaji	Umiliki wa kijamii au kijiji		

³⁶ Miti iliyoathiriwa ndani Hifadhi ya Wanyama pori ya Biharamulo na Hifadhi ya Msitu wa Biharamulo inathaminiwa kwa kutumia mbinu ya mirabaha

					<p>Wapangaji wa mguswa amabao watapoteza >AE za mazao / na miti lakini hawakupata fidia ya adhi)</p> <p>• G5</p> <p>Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha kundi unaozingatia msingi wa ardhi na usiozingatia msingi ardhi na (Mfano: Usimamizi wa fedha na mafunzo ya ujasiriamali).</p> <p>Programu za kurejesha ustawi wa jamii katika ngazi za vikundi - Ambapo wapangaji waguswa wamepoteza >AE na wana nafasi ya kupata ardhi mbadala kwa ajili ya kilimo</p>
17	Upotevu wa mali za kilimo	Upotevu wa kudumu.	Mmiliki asiye rasmi wa mazao na miti	<ul style="list-style-type: none"> Kama ilivyo katika 11 na 16, ilivoelezwa kipengele kwa kipengele kuhakikisha Watu Wanaoguswa na Mradi (PAPs) hawabaki katika umasikini kwa sababu ya uhamishaji wa watu na makazi unaotokana na Mradi. 	
Mali za kiutamaduni					
J2	Makaburi	Kudumu	Mtu binafsi au vikundi vilivyowasilisha malalamiko kuhusu makaburi	<ul style="list-style-type: none"> Uhamishaji au ujengeaji wa makaburi kwa mashauriano na walalamikaji au wawakilishi wao. (Mradi umeandaa Utaratibu wa Uhamishaji wa makaburi. Maafisa wa Manispaa / Wilaya na afya husika wanatarajiwa kusimamia uondoaji wa makaburi kulingana kanuni za afya utafuata taratibu za kisheria); na <ul style="list-style-type: none"> Fidia zitaenda sambamba na gharama zilizotumika wakati wa uhamishaji, usafirishaji na kuzika upya na urejeshaji upya wa maandishi na ibada za faraja au sherehe zingine³⁷. 	Haihusiki
Watu na vikundi katika mazingira magumu					

kwa sababu misitu hii ya asili sio ya kuuza.

³⁷ Tazama sehemu ya 6.4.1.

<p>K1</p>	<p>Mpango wa ziada wa msaada wa kijamii kwa watu walio katika hali hatari wenye stahiki ya faida yoyote hapo juu</p>	<p>Upotevu wa kudumu au wa muda</p>	<p>Kaya ambazo zitahamishwa au uchumi wake umezoroteshwa na Mradi. Kaya itatambuliwa kuwa yenye uwezekano kuwa katika mazingira magumu kutegemea vigezo vilivyoelezwa katika sehemu ya 6.4.2</p>	<ul style="list-style-type: none"> Msaada uliotayarishwa kulingana na tathimini kwa msingi wa kila tatizo au swala kuhakikisha kuwa watu wanaoishi katika mazingira hatari wanapata fidia na ulinzi uliokusudiwa kulingana na kanuni za RAP. Msaada wa kisheria, kifedha, na vitu halisi kama ilivoamuliwa kufanyika katika kila swala 	<p>Ushiriki katika mipango husika ya urejeshaji wa ustawi wa maisha kama ilivyoelezwa katika kifungu cha 6.4.2 na 8 hapo chini, mfano: kulingana na umuhimu wa athari za Mradi na sababu za mazingira magumu za waguswa:</p> <p>Kuwekwa kwenye mpango wa urejeshaji wa maisha wa kiwango cha kikundi unaozingatia msingi wa ardhi na usiozingatia msingi wa ardhi (kama inavyofaa) na</p> <p>Mipango ya urejeshaji wa maisha wa kiwango cha mtu binafsi</p>
<p>Mpito wa kiuchumi</p>					
<p>L1</p>	<p>Fedha nyingi za mkupuo</p>	<p>Uwezo mdogo wa kaya wa kutunza hela za mkupuo na matumizi mabaya ya fedha kwa kununua vitu ambavyo havikukusudiwa</p>	<p>Watu wote waliopokea fidia ya fedha walibainishwa kupitia sensa ya mwisho</p>	<ul style="list-style-type: none"> Msaada wa kufungua akaunti za benki³⁸ 	<p>Mafunzo ya usimamizi wa fedha yatatolewa (ambayo yatashabihiana na kiasi cha fedha ya fidia)</p>

³⁸ Kwa malipo ya fidia kidogo sana, Mradi unakagua njia zingine za malipo kwa utoaji salama wa fedha hizo kwa waguswa. Hizi ni pamoja na fidia za waguswa ambazo jumla ya thamani ya fidia ni <Shilingi za Kitanzania 100,000/= lakini, kiwango cha malipo ya 'fidia ndogo sana' kinategemea uchambuzi na mjadala unaoendelea na wadau muhimu wa benki.

6.4 UTHAMINI NA FIDIA

Kama ilivyoielezwa katika sura ya 3, Mradi unatakiwa kukidhi matakwa ya sheria ya Tanzania ya utwaaji wa ardhi, fidia na uhamishaji watu na makazi na viwango husika vya fedha vya Kimataifa - IFS, ikiwa ni pamoja na Viwango vya Utendaji vya namba 5 na Mashirika ya Fedha ya Kimataifa (PS5 IFC) vya utwaaji wa ardhi na uhamishaji watu na makazi usio wa hiari. Kwa kutimiza masharti haya, mchakato wa uthamini umekamilika katika maeneo yafuatayo:

- **Taarifa za Viwango.** Chini ya vifungu vya kanuni za uthamini na wathamini, katika mwongozo wa jumla wa kanuni wa, 2018, Kampuni ya Whiteknights (wathamini waliosajiliwa na Mradi) walifanya utafiti wa bei ya soko katika mkoa wa Geita. Utafiti huo ulilenga kuainisha viwango vya bei vilivyopo sokoni na gharama mbadala ya vitu. Whiteknights waliandaa na kuwasilisha Ripoti ya Viwango (Whiteknights, 2019) kwa Mthamini Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kuidhinisha akielezea kwa muhtasari matokeo ya utafiti ikiwa ni pamoja na viwango vilivyopitishwa na Mradi katika mkoa wa Geita. Viwango vipya vya Ardhi kwa Wilaya ya Chato viliidhinishwa na Wizara ya Ardhi (MLHHSD) tarehe 23 Septemba 2020 kwa ajili ya matumizi ya Uthamini katika Mradi na Ripoti ya Viwango ilirekebisha kulingana na idhini hiyo (Kiambatanisho B).
- **Uthamini na Fidia Chini ya Sheria ya Tanzania.** Ripoti hii inafafanua mambo yanayostahili fidia chini ya mfumo wa sheria ya nchi; inaelezwa kama fidia ya fedha; na imewasilishwa kwa ajili ya kusainiwa na kuidhinishwa na Mthamini Mkuu. Utiaji saini na uidhinishwaji wa Ripoti za Uthamini, na Jedwali la Fidia chini ya Sheria ya Tanzania utazingatia matakwa ya kanuni za uthamini ya mwaka, 2018. Kwa ujumla muhtasari wa mchakato wa uthamini, ni muhimu kwa kuwa ripoti hii ya uthamini inasomwa pamoja na ripoti ya uthamini inayoelezea stahiki za ziada na vitu chini ya Viwango vya Fedha vya Kimataifa (IFS).
- **Uthamini wa Stahiki za Ziada Kulingana na Matakwa ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS).** Ripoti hii imeelezea stahiki na haki kwa fidia mbadala kama vile ardhi mbadala, nyumba mbadala, urejeshaji wa ustawi wa maisha na msaada kwa watu walio katika mazingira magumu. Haya yanahitajika ili kuhakikisha kuwa jedwali la fidia linakidhi mahitaji na matakwa ya ziada ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS). Ripoti hizi zimewasilishwa kwa Mkaguzi Mkuu, kwa lengo la kumfahamisha na sio kuidhinishwa na kwani zina gharama za stahiki na fidia za ziada kulingana na vigezo vya Mradi na matakwa ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS).

6.4.1. Uthamini na Fidha Chini ya Sheria ya Tanzania

Ili kuamua viwango vya fidha Kampuni ya Whiteknights walikamilisha zoezi³⁹ la uthamini na kukokotoa thamani ya vipande vya ardhi iliyoendelezwa/na mali zilizoathiriwa na ukanda wa mkuza katika Mkoa wa Geita na hasa wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe.

Mchakato wa uthamini ulizingatia mambo yafuatayo:

- Viwango vilivyotolewa na Mkaguzi Mkuu⁴⁰;
- Sheria husika
- Taarifa zilizopatikana katika maeneo husika zimeonyeshwa kwa muhtasari katika sehemu ya 4.3 pamoja na viwango vya soko; na
- Mchakato wa uthibitishaji kwa kushirikiana na Mthamini wa Wilaya husika.

Viwango vilivyotolewa na Mthamini Mkuu ni pamoja na viwango vya fidha ya:

- Ardhi⁴¹ ; na
- Mazao ya miti ya biashara ⁴².

Wakati wa mchakato wa uthamini, viwango vilibadilishwa kulingana na maoni ya kitaalamu ya mthamini aliyesajiliwa ambaye alizingatia sababu mahususi za kimaeneo na uchunguzi. Viwango vilivyokubalika hatimaye vilithibitishwa na Mthamini wa Wilaya husika kabla ya kuwasilishwa kwa Mkaguzi Mkuu kwa ajili ya kuidhinishwa.

Mchakato wa kuweka viwango vya fidha za Mradi ulianza mnamo mwaka 2017 wakati viwango vya fidha vilipoamriwa kwa ajili ya maeneo ya awali. Hii ilijumuisha pamoja na kutembelea maeneo husika na warsha zilizohudhuriwa DWC, wathamini wa serikali kutoka Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi MLHSD na wathamini waliosajiliwa (RV) Viwango vya uthamini kwenye Maeneo ya Mradi vilidhinishwa na Mthamini Mkuu (CV) mnamo tarehe 11 Aprili, 2018. Mchakato huu ulilenga katika kutoa

³⁹ Mchakato huu umebainishwa katika Sheria ya bunge ya Ardhi Namba 4 ya 1999, Sheria ya Bunge ya Ardhi ya Vijiji Nambari 5 ya 1999, Sheria ya Bunge ya Utwaaji wa Ardhi ya 1967, Sheria za Ardhi za 2001, Sheria za Ardhi (Madai ya Fidha) 2001, Sheria ya Uthamini na mthamini 2016, Sheria ya Uthamini na mthamini i (Jumla) Kanuni za 2018, na Sheria ya uondoaji makaburi (Utoaji) wa 1969.

⁴⁰ Viwango vya msingi vya ardhi ni ishara, hata hivyo, viwango vya mazao na miti na viwango vya ziada vilivyodhinishwa kwa Mradi ni maagizo ya kanuni

⁴¹ Viwango vya ardhi huchapishwa kila wakati na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (MLHSD) na ni msingi wa uchunguzi wa kitaifa wa viwango vya ardhi ambao unazingatia mambo kama eneo na ufikiaji. Viwango vya msingi wa ardhi ni maalum kwa mikoa, wilaya na kata.

⁴² Viwango vya mazao na miti ya uchumi pia huchapishwa kila mara na MLHSD kwa kushauriana na Wizara ya Kilimo, Chakula na Ushirika.

viwango vya maeneo ya kipaumbele (PA) katika Ripoti ya Uthamini na kutoa taarifa muhimu zinazohusu uthamini wa maeneo ya mkuza wa bomba.

Mchakato wa kuamua viwango vya fidia kwa ukanda wa mkuza ulihusisha uchunguzi wa thamani ya soko katika eneo lote la mkuza. Utafiti huo ulifanywa na wathamini waliothibitishwa kisheria kati ya Mei 16 na 20 Septemba 2018 na ulilenga kuweka viwango vya fidia vinavyolingana na bei ya soko ya:

- Ardhi;
- Gharama za umiliki wa ardhi;
- Majengo na miundombinu;
- Mazao na miti;
- Miti ya asili;
- Posho ya usumbufu;
- Posho ya Malazi (kukodisha);
- Gharama za usafiri;
- Upotevu wa faida; na
- Makaburi.

Timu ya wathamini wakuu kutoka Kampuni ya Whiteknights walitembelea maeneo mbalimbali yaliyoathiriwa na Mradi katika wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe ili kushauriana na kuthibisha viwango vilivyowekwa na Mkaguzi wa Wilaya. Kampuni ya Whiteknights ilifanya majumuisho ya viwango vya fidia katika mkoa wa Geita ambavyo viliwasilishwa na kuidhinishwa na Mthamini Mkuu.

Ardhi⁴³

Seti za Itifaki ya kuamua thamani ya soko la ardhi ambayo iko katika eneo lililoathiriwa na Mradi zilipitishwa. Vizio vya Viwango vya ardhi viliwekwa kwa kutumia Vizio msingi vya Ardhi vya mwaka 2016 kutoka katika ofisi ya Mkaguzi Mkuu na kupitia tafiti zingine mahususi zinazohusiana na Mradi⁴⁴. Viwango vya Ardhi vya mwaka 2016 vinaelezea thamani ya ardhi katika ngazi za kata na vijiji. Baadaye, mashauriano yalifanywa na

⁴³ Gharama za nyongeza za ugawanyaji wa majina ya wamiliki, pamoja na upimaji, kwa sababu ya matokeo ya mchakato wa ununuzi wa ardhi kwa mkuza wa bomba utashughulikiwa wakati wa utekelezaji wa RAP na kwa gharama ya Mradi.

⁴⁴ Utafiti wa Viwango vya Thamani ya Ardhi uliofanywa kando ya mkuza wa bomba ulipitisha njia ya utafiti uliochanganywa kwa kutumia njia ya uchukuzi ambapo hesabu zilifanywa. Mchanganuo huu wa takwimu uliimarishwa kwa njia ya ubora ambayo iliwekwa kwa msingi wa hoja za mtazamo wa kupuza. Kwa habari zaidi angalia Kiambatisho B.

mthamini wa wilaya baada ya kutembelea eneo la Mradi kujua hali halisi ya thamani ya ardhi husika. Taarifa kutoka kwa mthamini wa wilaya ililinganishwa na uchunguzi wa bei ya soko uliofanywa na mamlaka za vijiji kuhusu thamani ya ndani ya ardhi. Utafiti wa soko ulijumuisha taarifa za bei ya ekari moja kwa ardhi ambayo haijaendelezwa na kukagua mauzo halisi ya ardhi kwa ajili ya kilimo yaliyofanyika hivi karibuni katika kijiji husika.

Takwimu juu ya viwango vya ardhi ya vijiji ziliunganishwa ili kupata thamani ya soko kwa kiwango cha kata. Michakato hii ya mashauriano na utafiti wa soko iliwezesha kampuni ya Whiteknights kujua Viwango vya Ardhi vinavyotumika katika Soko kwa kata mbalimbali ambazo zitaathiriwa na mkuza wa bomba na miundombinu ya juu ya ardhi⁴⁵ kwenye Wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe.

Kwa kuzingatia kanuni 8, 9 na 55 (4) ya uthamini, 2018, mbinu linganifu ya uthamini ilitumiwa kupata viwango vya thamani ya ardhi kutokana na shughuli halisi za ardhi zinazofanywa katika vijiji na kata husika katika wilaya ya Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe. Viwango vya Ardhi vilivyowasilishwa kwa Mthamini Mkuu kutoka kata za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe Mwezi Mei 2019 na viliidhinishwa. Viwango vipya vya Ardhi viliidhinishwa tena Septemba 2020 kwa baadhi ya Kata katika Wilaya ya Chato na ripoti ya viwango ilirekebisha pia (Kiambatanisho B). Viwango vya ardhi vilivyoidhinishwa na Wizara ya Ardhi (MLHHS) vilivyotumika katika maandaji wa Ripoti ya Uthamini chini ya Sheria ya Tanzania vimewasilishwa katika Jedwali 6-2.

⁴⁵ Kituo cha kusukuma mafuta namba nne 4 (PS-4) kipo katika Kijiji cha Lubeho, kata ya Nyakafulu, Wilaya ya Mbogwe. Kambi kuu ya ujenzi nae neo la kuhifadha mabomba namba 07 (MCPY-07) ipo ndani ya Kijiji cha Mkungu, katika kata ya Bukombe, Wilaya ya Chato na Kambi kuu ya ujenzi nae neo la kuhifadha mabomba namba 08 (MCPY-08) iko katika Kijiji cha Bukombe, katika kata ya Bukombe, Wilayani Bukombe. MCPY-07 and MCPY-08 zote zitajengwa katika shughuli za Awali zinazohitajika kwa ajili ya ujenzi wa bomba.

Jedwali 6-2: Viwango vya Ardhi kwa Kata Husika za Mkoa wa Geita⁴⁶

Mkoa	Wilaya	Kata	Kiwango kwa mita za mraba kwa Ardhi ya Ujenzi (Shs.)	Kiwango kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (Shs.)
Geita	Chato ⁴⁷	Ichwankima	haihusiki	483, 000
		Nyamirembe	haihusiki	435, 000
		Ilemela	haihusiki	435, 000
		Katende	haihusiki	500, 000
		Bukome	haihusiki	454, 000
		Makurugusi	haihusiki	411, 000
		Bwanga/Mikonto ⁴⁸	haihusiki	604, 000
		Butengorumasa	haihusiki	386, 000
		Iparamasa	haihusiki	459, 000
	Geita	Magenge	haihusiki	700 000
	Mbogwe	Lulembela	haihusiki	1 300 000
		Ikunguigazi	haihusiki	1 000 000
		Ikobe	haihusiki	900 000
		Nyakafulu	haihusiki	1 600 000
		Bukandwe	haihusiki	1 000 000
		Ng'homolwa	haihusiki	1 000 000
	Bukombe	Lyambangongo	haihusiki	650,000
		Bukombe	haihusiki	800,000

⁴⁶ Viwango vya ardhi kulingana na Uchunguzi wa Soko la Ripoti ya Viwango vya Fidia - (Desemba 2018). Hii iliwasilishwa kwa Mthamini Mkuu ili ithibitishwe mnamo Desemba 2018 na Kampuni ya Whiteknights (haya maelezo yametoka wapi) (WK).

⁴⁷ Njia ya Bomba imepita katika Kata ya Bwongera, Wilaya ya Chato kwa urefu wa kilometa 3.43. Kipande hiki kifupi kipo katika eneo la Pori la Hifadhi ya Wanyamapori la Biharamulo ambayo haijafanyiwa uthamini katika ripoti ya uthamini.

⁴⁸ Wakati wa mchakato wa uthamini Kata ya Minkoto Wilayani Chato ilikua imegawanyika katika kata mbili: Kaya ya Bwanga na Minkoto. Taarifa za ushirikishaji na za shughuli katika maeneo husika eneo ambalo mkuza wa bomba unakatisha imejumuishwa katika mipaka mipya ya tawala ya Kata ya Bwanga.

Kipande kidogo kilichobaki katika ardhi iliyoguswa (Ardhi yatima)

Kipande kidogo kilichobaki katika ardhi iliyoguswa (ardhi yatima) ni kipande cha ardhi ambacho hakijakumbwa na athari za Mradi na hivyo inatambulika kuwa ni eneo lisilo na manufaa ya kiuchumi. Ardhi hii ilitambuliwa kwa kutumia vigezo vifuatavyo:

- Ikiwa asilimia 20 au chini ya hapo ya sehemu ya kipande cha ardhi cha mguswa itabaki bila kuathiriwa na Mradi, pendekezo litafanyika la kutwaa ardhi hiyo (iwapo tu mmiliki wa ardhi yupo tayari kuiachia).
- Vipande vya ardhi chini ya nusu ekari (0.5) ambavyo viko nje ya mipaka ya kiutawala ya jiji, manispaa, au miji itachukuliwa kulingana na Sheria ya Bunge ya Utwaaji Ardhi ya mwaka 1967 chini ya kifungu cha 10 ambayo inaainisha kuwa kiasi cha nusu ekari (0.5) ndiyo kiwango cha mwisho cha ukubwa wa ardhi isiyoguswa na Mradi inayoruhusiwa na sheria ya Tanzania.

Majengo na Miundombinu

Mbinu ya uthamini wa gharama mbadala (Contractor's Test Method of Valuation) imetumika katika uthamini wa majengo na miundo mbinu. Hii inaambatana na kanuni ya 55 (3), ambayo inahitaji mthamini, katika kupima viwango vya gharama za ujenzi (muundombinu), azingatie gharama za ufidiaji wa majengo au miundombinu inayofanana na hiyo, ubora wa viwango vya ujenzi wa kukamilisha kazi - inayoendelea, na ukubwa kulingana na bei ya soko la ndani la vifaa na malipo ya kazi.

Katika uthamini wa mali wakati wa ujenzi wa mkuza, aina kuu nne (4) za viwango vya ujenzi /miundombinu zilitambuliwa na kutumika:

Kwanza, aina za Viwango vya ujenzi vya jumla, ya aina za majengo yanayofanana au yenye muundo unaofanana na yaliyojewa kwa kutumia malighafi za ujenzi zinazofanana, ubora, na ustadi wa utenda kazi. Aina saba za majengo ziliondeshwa (kutumia nambari BA hadi BF) kama ilivyoainishwa katika Kiambatisho B). Aina za viwango tofauti vinavyotumika kwa kategoria tofauti za miundombinu na vifaa vya ujenzi ambavyo vinaonyeshwa katika Kiambatisho B hutambuliwa kwa msimbo/alama kama vile BA.1 au BE.4 n.k, vyote kwa pamoja hukamilisha asilimia 100 ya aina za viwango vya bei. Vile vile, kuna miundombinu au uendelezaji mwingine wa ardhi kama vile: uzio, mpaka au ukuta, mitaro, turubai nk, ambapo vizio vyake vipo katika mita na hutumia viwango hivyo hivyo. Kwa aina hii ya miundombinu, pia viwango vya ujenzi vinavyotumika vimekategorishwa na kupewa misimbo kama SI.1 au SJ.2 au SK.3 nk.

Pili, kuna seti ya viwango ambazo kimoja kimoja zimerekebishwa kutoka katika kategoria ya viwango vya ujenzi kwa majengo/miundombinu vilivyoorodheshwa hapo juu. Viwango hivi vinatumika kwa majengo/miundombinu ambayo vinginevyo miundombinu hiyo ingewekwa katika mojawapo ya kategoria ya viwango vya ujenzi vilivyoainishwa hapo juu, lakini miundombinu au majengo hayo yalikuwa katika hali ya kutokamilika wakati uthamini na/au kukosa baadhi ya vitu vya kimuundo. Marekebisho ya viwango hivi yamefikwa kwa ajili ya kupunguza gharama/thamani ili kuweka uhusiano unaofaa na kiwango kamili kilichopendekezwa (msimbo B au S kama ilivyoonyeshwa katika Kiambatisho B), kilichoonyeshwa kama asilimia, ya kategoria ya Kiwango cha ujenzi. Kwa mfano, pale ambapo kiwango kilichorekebishwa ni asilimia 75 ya Bei ya kategoria ya kiwango cha ujenzi BE.4 jengo au muundombinu utakuwa na asilimia 25 pungufu ili kufikia hatua tarajiwa za ukamilishaji kwa kuzingatia thamani ya nguvu kazi iliyotumika wakati wa uthamini, ambao ungekuwa umekamilika kwa asilimia 100.

Tatu, kuna Viwango sambamba vya ujenzi vinavyochukuliwa kama vizio kamili vya gharama, vinavyotumika kwenye miundombinu ambayo ni midogo, rahisi na yenye gharama au thamani ya chini. Viwango hivi vimegawanywa katika makundi mahususi ya gharama au thamani ndogo, kwa ujumla vinagawanywa kulingana na ukubwa, saizi ya kati na ndogo. Kwa kawaida viwango hivi hutumika kwa miundombinu sahili na midogo kama vile majiko, vyoo au vyoo vya shimo, mabanda ya wanyama/boma/zizi, mabanda ya kuku, visima, mabwawa, bafu, nk. Viwango sambamba vya ujenzi huzingatia matumizi au madhumuni ya miundombinu, ni kwa kiasi gani miundombinu husika ni ya muhimu, viwango vya ujenzi, vifaa vilivyotumika na saizi (kubwa, kati au ndogo).

Nne, miundombinu ambayo ni ya kipekee kulingana na vifaa vya ujenzi, umbo au mtindo na kwamba hauhusiani na kategoria nyingine zozote zilizoelzwa hapo awali. Miundombinu hii inahitaji mbinu tofauti ya uthamini, ambayo hupelekea gharama kulingana na vifaa vya ujenzi na nguvu kazi inayotumika, kama inavyoonyeshwa katika saizi ya jengo au muundombinu, mtindo na viwango vya ujenzi. Kwa mtazamo huu, kila jengo au muundombinu unashughulikiwa na kuthaminiwa kipekee kwa kutegemea kiwango cha ujenzi ambacho ni tofauti na mahususi kwa jengo au muundombinu husika.

Viwango vya ujenzi wa majengo na miundombinu vimeonyeshwa katika Kiambatisho B.

Mazao na Miti

Thamani ya soko la mazao na miti inategemea aina ya mazao/miti, umri na hatua ya ukuaji na idadi ya mazao au mti fulani. Timu ya wathamini ilitumia Viwango vya Mazao ya Kanda ya Kaskazini, 2012 iliyotolewa na Mthamini Mkuu.

Awali "mazao na miti" ambayo haikuwa imeorodheshwa (ambayo haiko kwenye Kiwango cha Mazao ya Kanda ya Kaskazini, 2012) inapatikana katika orodha ya viwango vya fidia vilivyoidhinishwa (yasiyotangazwa rasmi kwenye gazeti la serikali) kwa mazao na miti ya ziada iliyotolewa na Mthamini Mkuu kwa Mradi mnamo Agosti, 2018⁴⁹.

Viwango vya fidia kwa mazao na miti kama hiyo inategemea ama: i) viwango vya fidia vilivyopendekezwa ambavyo vilitolewa kwa Kampuni ya Whiteknights na Wathamini wa Wilaya au; ii) makadirio ya viwango vya fidia kwa miti na mazao yaliyofanyika kwa kuzingatia viwango vya fidia vya aina ya mazao na miti inayopatikana katika jedwali la fidia la mwaka 2012 na kusababisha kupanda kwa viwango vya bei kati ya mwaka 2012 na 2018⁵⁰.

Viwango vya mazao ya Kanda ya Kaskazini, 2012 na viwango vilivyopitishwa baadae vimeonyeshwa katika Kiambatisho B.

Posho za Usumbufu

Kifungu cha 15 cha kanuni ya Uthamini na Wathamini (jumla), Kanuni za mwaka 2018 kinaelekeza posho za usumbufu kukokotolewa kwa "kuzidisha thamani ya riba ya ardhi kwa kiwango cha wastani cha asilimia ya riba iliyotolewa na Benki Kuu kwa amana za kudumu kwa miezi 12 kwa wakati wa upotezaji wa riba katika ardhi".

Taarifa iliyotolewa na Benki ya Tanzania ilionyesha kuwa Benki Kuu haitoi riba juu ya akiba ya amana zilizohifadhiwa badala yake hutoa taarifa kuhusiana na viwango vya riba inavyotoza kwa mabanki ya biashara yanapokopa benki kuu au wakati wawekezaji wanapouza hati fungani zao kwa benki kuu. Viwango hivi vinajulikana kama viwango vya

⁴⁹ Rejea Barua Kumbukumbu Nambari: BA.391 / 466/01/58 ya tarehe 15 Agosti 2018.

⁵⁰ Kiwango cha kilimo cha mazao mseto huhesabiwa kwa msingi wa dhana kwamba kilimo cha mseto cha mazao anuwai kimesambazwa kwa usawa katika kipande cha ardhi. Kufikia kiwango cha mazao mseto, kwa kila moja ya zao, kiwango cha fidia kwa mmea mmoja huzidishwa na eneo lililopimwa la mazao na kiwango cha ukomavu wa mmea. Viwango vinavyotokana na zao moja huongezwa baadaye na jumla ya viwango hugawanywa na eneo lililojumuishwa kwa jumla kufikia kiwango cha ekari cha mazao mseto. Pale tu ambapo eneo lililojumuishwa la mazao mseto linapatikana, kiwango cha mazao mseto huhesabiwa kulingana na dhana ya uzani sawa wa maeneo ya mazao mseto

punguzo. Kiwango cha punguzo kilichopo kwa sasa ni asilimia 7 ambacho kilianza kutumika kutoka Agosti 2018.

Kwa kuzingatia tofauti iliopo baina ya Kanuni ya Uthamini na Wathamini (Jumla) ya 2018 na amana zilizotolewa na Benki Kuu, mashauriano yalifanywa na Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi (MLHHSD). Kufuatia mashauriano haya kiwango cha riba cha saba (7%) kilipitishwa kwa ajili ya uthamini wa mkuza wa njia ya bomba na miundombinu ya juu kwa Mradi.

Posho ya Malazi

Posho ya malazi ni malipo ya kodi inayotozwa kwa jengo kwa muda wa miezi 36 kwa mujibu wa kanuni ya 13 ya Nyongeza Na. 11, 2018 Sheria ndogo ya Bunge ya uthamini ya mwaka, 2016. Chini ya kanuni ya 12 (2) ya kanuni za uthamini, 2018, mmiliki wa mali atakuwa na haki ya posho ya malazi, pale tu wakati nyumba iliyojengwa kwenye ardhi yake inatumika wakati wa uthamini. Viwango vya kodi vya kila mwezi vya soko vimetolewa katika Kiambatisho B.

Gharama za Usafiri

Gharama za Usafiri zinakotolewa kwa kuzingatia gharama halisi za kusafirisha tani 12 za mizigo kwa njia ya reli au barabara iliyo ndani ya kilomita 20 kutoka mahali pa kuhamishwa kama ilivyo katika kanuni ya 16 ya Nyongeza ya 11, 2018 Sheria ndogo ya Bunge ya uthamini ya mwaka, 2016. Hii imekokotolewa kwa kiwango cha Shilingi Laki tatu za Kitanzania (Shs 300,000/=). Chini ya kanuni ya 12 (2) ya kanuni ya uthamini, 2018, mmiliki wa mali atakuwa na haki ya posho tu wakati nyumba iliyojengwa kwenye ardhi yake inatumika wakati wa uthamini⁵¹.

Upungufu wa Faida

Upungufu wa Faida unatathiminiwa kwa kukokotoa faida ya jumla kwa mwezi iliyothibitishwa na akaunti zilizokaguliwa pale inapohitajika au faida iliyothibitishwa na Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kwa kuzidisha mara 36 (yaani; Upungufu wa Faida = Faida ya jumla / mwezi x 36). Hakuna upungufu wa stahiki wa biashara au mali inayohusiana na biashara iliyopo katika mkuza wa njia ya bomba au katika maeneo ya miundombinu ya juu ya bomba katika wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe, kwa hivyo, kwa uthamini huu, kipengele hiki hakihusiani.

⁵¹ Kifugu cha 12 (2) cha Kanuni ya Uthamini na Mthamini (Jumla), 2018.

Makaburi

Viwango vya fidia kwa kaburi vilikadiriwa kulingana na mahitaji ya Sheria ya Bunge ya (Kuondoa) Makaburi, 1969. Sehemu ya 9 ya Sheria ya Bunge ambayo inasema:

"Fidia inayolipwa chini ya kifungu hiki itafanyika tu kwa matumizi ya msingi yaliyotumika kwa uondoaji, usafirishaji, kurejesha eneo katika hali ya kawaida, maelezo ya kumbukumbu na uzikaji upya wa kaburi au mwili na ibada zozote za mazishi au sherehe nyingine inayoambatana na kuondolewa na kuzika tena".

Kwa kuzingatia hayo, Kampuni ya Whiteknights iliandaa makisio ya gharama zinazohusiana na kuondolewa kwa kaburi na kuzikwa upya, kwa kutegemea kaburi kama limejengewa au halijajengewa. Kwa ujumla, kiasi kinacholipwa kwa familia kwa ajili ya "ibada za mazishi au gharama za ufariji au sherehe nyingine inayoambatana na kuondoa na kuzika upya" ni T.Shs. 300,000/=. Zaidi ya hapo, kiasi ambacho kingelipwa kwa Mganga Mkuu wa Wilaya (DMO) au Mkandarasi ambaye angeshirikiana na Mganga Mkuu wa Wilaya (DMO) ni T.Shs. 200,000/= kwa kila kaburi kwa kaburi la kawaida. Kwa kaburi lililojengewa nyongeza ya Tshs. 200,000/= inatumika kujenga kaburi, na kufanya bajeti yote ya kuondolewa kwa kaburi kuwa jumla ya Sh. 400,000/=, ukiondoa T.Sh. 300,000/= ambayo hulipwa kwa familia ya marehemu au mwangalizi wa kaburi.

Ardhi na Mali za Serikali

Ardhi na mali zinazohusiana na Vijiji Zinasimamiwa na Halmashauri ya Kijiji / Mtaa.

Ardhi na mali inayohusika na vijiji inasimamiwa na halmashauri ya kijiji/mtaa imekadiriwa kulingana na utaratibu wa uthamini ilivyoainishwa katika sheria za Tanzania na kuorodheshwa tofauti katika Ripoti ya uthamini.

Ardhi na Mali Nyingine zinazohusiana na Serikali.

Ardhi na Mali Nyingine zinazohusiana na Serikali zimethaminiwa kulingana na utaratibu wa uthamini ulivyoainishwa katika Sheria ya Tanzania (mfano ardhi katika viwango vya soko vilivyotafitiwa na wathamini wa Mradi na kukubalika kwa Mthamini Mkuu), na kuorodheshwa tofauti katika Ripoti ya Uthamini, kama kumbukumbu ya ukubwa na thamani ya ardhi na mali zilizoguswa na Mradi.

6.4.2 Uthamini wa Fidia Kwa Haki za Ziada kwa Mujibu wa Viwango vya Kifedha vya Kimataifa – IFS.

Ripoti za Uthamini kwa ajili ya Haki za nyongeza chini ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa-IFS na majedwali mengine ya fidia husiani yanajumuisha uthamini wa haki za ziada, vigezo vya stahiki vya fidia ya vitu (kama urejeshaji wa Ustawi wa Maisha, nyumba mbadala nk) na fursa za fidia ziliendelezwa ili kukidhi viwango hivi. Wakati mambo haya yote yanapozingatiwa na mthamini mkuu, haikusudiwi kwamba yote yataidhinishwa na mthamini mkuu kwa kuwa yanajumuisha haki mahususi za ziada za Mradi na chaguo la fidia, kulingana na matakwa ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa-IFS.

Hii inajumuisha vipengele vifuatavyo ambavyo vimefafanuliwa zaidi

- Asilimia kumi (10%) gharama ya manunuzi kwa thamani ya bei ya ardhi⁵²;
- Kwa Kata zilizoko katika Wilaya ya Chato tu, ongezeko la viwango vya ardhi vilivyoidhinishwa Mwezi Septemba 2020 pamoja na asilimia kumi (10%) ya gharama za manunuzi katika ongezeko vimetumika ili kufanya uwiano katika kupata gharama halisi za urejeshwaji chini ya viwango vya kimataifa vya fedha.
- Kiwango cha mfumuko wa bei wa asilimia 45.44 kwa mazao na miti yenye thamani ya kutumia jedwali la viwango vya mazao⁵³ la mwaka 2012;
- Posho ya usumbufu wa asilimia 7 (7%) kwa vitu vyote vya fidia haki za ziada⁵⁴;
- Kipande kidogo kilichobaki katika ardhi iliyoguswa (ardhi yatima);
- Mali (yaani mazao na miti) yaliyopo ndani ya hifadhi ya barabara, njia ya gridi ya umeme nk. (vilivyothibitika na si vya kufikirika na vinapokidhi vigezo vya stahiki viliyotolewa hapa chini);
- Stahiki za urejeshaji wa ustawi wa maisha;
- Stahiki kwa Watu/Kaya wanaoishi katika hali hatarishi Walioguswa na mradi (hii inahusisha msaada na sio fidia ya nyongeza ya fedha);
- Chaguo la Fidia ya ardhi na nyumba mbadala kwa waguswa wanaostahili; na
- Ardhi na mali mahususi zisizostahiki chini ya sheria ya Tanzania lakini zinazostahiki chini ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa – IFS.

⁵² Gharama ya 10% ya mchakato inatumika kwa thamani ya ardhi kama ilivyoamuliwa chini ya Sheria ya Tanzania.

⁵³ Orodha ya Viwango vya Mazao ya mwaka 2012 hutolewa na Serikali ya Tanzania.

⁵⁴ Kiwango cha (asilimia 7) cha riba kinachotumiwa kwa Idhini ya Usumbufu ni kama ilivyo Ripoti ya Tathimini ya Tanzania. Kama ilivyo kwa Sheria ya Tanzania kiwango hiki cha riba kinatumika kwa ardhi yoyote / mali / vitu vya ziada vilivyotolewa chini ya viwango vya Kampuni ya Kiataifa ya Fedha (IFC).

Ogezeko la Viwango vya Fedha vya Kimataifa na Gharama za Manunuzi Zinzohusishwa na Ardhi

IFC PS5 inaeleza hasara ya mali kulipwa fidia kwa gharama mbadala. PS5 inafafanua gharama mbadala kama "Thamani ya Uuzaji wa mali pamoja na gharama ya manunuzi". Thamani ya soko ni thamani inayohitajika kuziwezesha jamii au watu walioguswa kubadilisha mali zilizopotea na mali zenye thamani sawa. Gharama ya ununuzi wa 10% inayohusiana na ardhi inayopatikana italipwa fidia chini ya IFS na iko ndani ya Ripoti ya Uthamini kwa Haki za ziada chini ya IFS. Vinago vyote vya Ardhi vilivyoishinishwa na kutumika katika Uthamini sehemu ya Tanzania vilihakikiwa na kuthibitishwa kukidhi gharama zote za urejeshwaji. Ogezeko lilitumika katika ripoti za uthamini chini ya Viwango vya Fedha vya Kimataifa kwa baadhi ya Kata ili kukidhi vigezo vya Viwango vya Fedha vya Kimataifa kama ilivyoonyeshwa hapo chini.

Jedwalila 6-3: Viwango vya Ardhi na Gharama za Ununuzi kwa Kata Husika katika mkoa wa Geita⁵⁵

Wilaya	Kata	Kiwango kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (T.Shs.) (Sehemu ya Tanzania)	Ogezeko la IFS kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (T.Shs.) (Sehemu ya IFS)	Viwango pamoja na Ogezeko la IFS kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (T.Shs.)	Asilimia Kumi (10%) ya Gharama za Manunuzi (T.Shs.)	Viwango kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo pamoja na Gharama za Manunuzi (T.Shs.) ⁵⁶
Chato	Ichwankima	483,000	517,000	1,000,000	100,000	1,100,00
	Nyamirembe	435,000	465,000	900,000	90,000	990,000
	Ilemela	435,000	465,000	900,000	90,000	990,000
	Katende	500,000	535,000	1,035,000	103,500	1,138,500
	Bukome	454,000	486,000	940,000	94,000	1,034,000
	Makurugusi	411,000	439,000	850,000	85,000	935,000
	Bwanga/Mikonto ⁵⁷	604,000	646,000	1,250,000	125,000	1,375,000
	Butengorumasa	386,000	414,000	800,000	80,000	880,000
	Iparamasa	459,000	491,000	950,000	95,000	1,045,000
Geita	Magenge	700 000	-	-	70 000	770 000

⁵⁵ Kwa Kata zote za Wilaya ya Chato tu, ongezeko la viwango vipya vya ardhi (Septemba 2020) vimetumika ili kuhakikisha vinawiana na gharama zote za urejeshwaji chini ya viwango vya kifedha vya kimataifa.

⁵⁶ Kiasi hiki kinawakilisha thamani ya urejeshwaji ya ardhi.

⁵⁷ Wakati wa mchakato wa uthamini Kata ya Minkoto Wilayani Chato ilikua imegawanyika katika kata mbili: Kaya ya Bwanga na Minkoto. Taarifa za ushirikishaji na za shughuli katika maeneo husika eneo ambalo mkuza wa bomba unakatisha imejumuishwa katika mipaka mipya ya tawala ya Kata ya Bwanga.

Wilaya	Kata	Kiwango kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (T.Shs.) (Sehemu ya Tanzania)	Ongezeko la IFS kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (T.Shs.) (Sehemu ya IFS)	Viwango pamoja na Ongezeko la IFS kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo (T.Shs.)	Asilimia Kumi (10%) ya Gharama za Manunuzi (T.Shs.)	Viwango kwa Ekari kwa Ardhi ya Kilimo pamoja na Gharama za Manunuzi (T.Shs.) ⁵⁶
Mbogwe	Lulembela	1 300 000	-	-	130 000	1 430 000
	Ikunguigazi	1 000 000	-	-	100 000	1 100 000
	Ikobe	900 000	-	-	90 000	990 000
	Nyakafulu	1 600 000	-	-	160 000	1 760 000
	Bukandwe	1 000 000	-	-	100 000	1 100 000
	Ng'homolwa	1 000 000	-	-	100 000	1 100 000
Bukombe	Lyambamgongo	650 000	-	-	65 000	715 000
	Bukombe	800 000	-	-	80 000	880 000

Marekebisho ya Mfumuko wa Bei mwaka 2012 na Viwango vya Mazao / Miti

Viwango vya Utendaji namba 5 vya Mashirika ya Fedha ya Kimataifa (IFC PS5) – kuhusu Utwaaji wa Ardhi na uhamishaji wa watu na makazi bila hiari yao vinapendekeza mali iliyopotea kulipwa kwa gharama mbadala. Inafafanua Gharama mbadala kama Thamani ya Soko la mali pamoja na gharama ya manunuzi. Thamani ya Soko ni dhamana inayohitajika kuruhusu jamii zilizoguswa, na watu kuweza kufidia mali iliyopotea, kulingana thamani ya mali hiyo. Ili kukidhi viwango hivi na kutoa gharama mbadala kwa upotezaji wa mazao na miti, jedwali la Thamani la Fidia ya mazao la 2012 yameongezwa kwa kutumia viwango vya mfumuko wa bei ulioongezeka kutoka 2013 hadi Oktoba 2018. Viwango vya mfumuko wa bei vinaonyeshwa kwenye Jedwali 6-4. Kiwango cha mfumuko wa bei kwa miaka 2013 hadi Oktoba-2018 ni 45.44%. Marekebisho haya ya mfumuko wa bei hutumiwa katika jedwali la Fidia la Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS Compensation Schedules).

Jedwali 6- 4: Viwango vya Mfumuko wa Bei (2013-2018)⁵⁸

Mwaka	Kiwango cha Mfumuko wa Bei wa kila Mwaka (%)
2013	12.00
2014	5.75
2015	4.75
2016	6.25
2017	6.50
Januari - Octoba 2018	3.6
Mfumuko wa bei uliojumuishwa (2013-2018)	45.44

Posho ya Usumbufu

Posho ya usumbufu (kama ilivyokokotolewa chini ya mfumo wa Bunge la Tanzania) imetumika kwa thamani ya ardhi na mali iliyothaminiwa chini ya stahiki za ziada chini ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS) katika misingi sawa ya ardhi na mali chini ya sheria ya Tanzania. Kiwango cha asilimia saba (7%) kimetumika kwa posho hii.

Kipande kidogo kilichobaki katika ardhi iliyoguswa (ardhi yatima)

Ardhi ambayo haijaguswa na Mradi ni sehemu ya eneo la ardhi ambalo limebaki bila kuguswa na Mradi na hivyo linatambulika kuwa ni eneo lisilo na manufaa ya kiuchumi katika Mradi. Kwa mujibu wa sehemu ya 6.4.1 Vipande vya ardhi chini ya nusu ekari (0.5) ambazo ziko nje ya Jiji, Manispaa, Miji au mipaka ya kiutawala⁵⁹ itachukuliwa kulingana na Sheria ya Bunge ya Upataji Ardhi.

Ardhi isiyoguswa na Mradi nje ya vigezo hivi itafidiwa chini ya Mashirika ya fedha ya Kimataifa (IFC) kama ifuatavyo:

⁵⁸ Viwango vya Mfumuko wa bei vya kila mwezi kwa mwaka wa 2018 ni kama ifuatavyo: Januari (4.0%), Februari (4.1%), Machi (3.9%), Aprili (3.8%), Mei (3.6%), Juni (3.4%), Julai (3.3%), Agosti (3.3%), Septemba (3.4%) na Oktoba (3.2%). Kiwango cha wastani cha mfumuko wa bei kwa kipindi cha Januari hadi Oktoba, 2018 kwa hiyo ni 3.6%. Chanzo: Ofisi ya Takwimu ya kitaifa. Viwango sawa vya mfumuko wa bei kwa mwaka 2013 hadi 2018 ni: 2013 (12.0%), 2014 (5.75%), 2015 (4.75%), 2016 (6.25%) na 2017 (6.5%). Kiasi cha kuongezeka kwa mfumuko wa bei kwa mwaka 2013 hadi Oktoba 2018 ni, kwa hiyo, 45.44%.

⁵⁹ Sheria Bunge ya Utwaaji Ardhi, 1967 sehemu ya 10-2 inaeleza kuwa upatikanaji ardhi wa chini ya nusu ekari hautatumika chini ya kifungu 10-1 ndani ya mji, manispaa au mipaka ya kiutawala ya mji.

- Ikiwa asilimia 20 au chini ya hapo ya sehemu ya kipande cha ardhi cha mguswa itabaki bila kuguswa na Mradi, pendekezo litafanyika la kupata ardhi hiyo (iwapo tu mmiliki wa ardhi atakuwa yupo tayari kuiachia).
- Pale ambapo ardhi isiyoguswa na Mradi inapozidi nusu ekari na/au ipo ndani ya Manispaa au mamlaka ya mipaka ya Mji⁶⁰.

Maeneo Bomba linapokatisha

Mkuza wa njia ya bomba katika wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe utakatisha jumla ya barabara 35 na hifadhi zake, sehemu 14 za Gridi ya umeme na hifadhi yake, nyaya za kebo za Halotel, mito sita (6) ya msimu chini ya bonde la ziwa viktorina na vyanzo vya maji vya ziwa viktorina pamoja na mabomba mawili (2) ya maji. Maeneo haya unapokatisha mkuza hayatageuzwa kuwa ardhi ya jumla, aidha hayatakodishwa kwa ajili ya Mradi bali yatabaki kuwa chini ya umiliki wa mamlaka husika (k.m. TANROADS, TARURA, TANESCO nk.). Mradi unashirikiana na mamlaka husika kufanya makubaliano ya ukatishaji wa mkuza katika miundombinu hii. Mbinu ya uthamini iliyotumika kwa miundo mbinu hii imefafanuliwa kwa muhtasari kama ifuatavyo:

Barabara kuu na Barabara za Mikoa

Inafahamika bayana kuwa upana wa barabara kuu na hifadhi za barabara za mkoa uliongezwa na mamlaka ya barabara kutoka mita 20/22.5 za awali hadi mita 30 pande zote kutokea mstari wa katikati unaoigawa barabara pande mbili zilizo sawa ili kuendana na kanuni zilizopo. Uainishaji wa hadhi ya sehemu ya ardhi ya barabara iliyoathiriwa na upanuzi huu (hata kama sehemu hiyo imethaminiwa na kulipiwa fidia kwa mamlaka husika) ulihitajika wakati wa mchakato wa uthibitishaji na wakala husika.

Barabara zilizopo ambazo zinaathiriwa na ukanda wa mkuza zimechunguzwa ili kufanya uthamini. Kanuni za stahiki zilizo rodheshwa hapo chini zinatoa mwongozo wa uthamini wa ardhi na mali zinazohusiana na barabara zinazokatiza mkuza:

- Ni pale tu ambapo Wakala wa Barabara (TANROADS / TARURA) inawasiliana kwa maandishi ndani ya kipindi cha uthamini, kwamba ardhi ndani ya sehemu yoyote ya hifadhi (yaani, mstari wa katikati unaoigawa barabara pande mbili zilizo sawa kwa sheria ya awali na sasa iliyobadilishwa ya hifadhi za barabara) ambayo haijalipwa fidia inaweza kuwa ardhi stahiki na mali zisizohamishika na kuingizwa katika Ripoti ya Uthamini chini ya Sheria ya Bunge ya Tanzania;

⁶⁰ Katika Sheria Bunge ya Utwaaji Ardhi, 1967, kifungu cha 10 kinasema kwamba eneo lenye ukubwa nusu ekari (0.5) ndiyo ukubwa wa mwisho ardhi nje ya Mji, manispaa usiohitajika na Mradi ambao unaruhusiwa chini ya Sheria za Tanzania.

- Wakati sehemu ya ardhi ya mguswa na mali zingine (mfano mazao) zimo kwenye hifadhi ya barabara na wakala husika hajathibitisha ndani ya kipindi cha uthamini kwamba eneo lote la hifadhi limelipwa fidia basi ardhi (ndani ya mstari /mpaka husika tu), na mali zinaweza kuingizwa kwenye Ripoti ya Uthamini kwa ajili ya stahiki za ziada chini ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS). Hata hivyo, ardhi itaingizwa tu kwenye stahiki za ziada chini ya IFS pale tu ambapo matokeo ya uchunguzi yatathibitisha hili; na
- Pale ambapo Wakala husika (mfano. TANROADS/TARURA) inathibitisha kwa maandishi ndani ya kipindi cha uthamini kwamba hifadhi ya barabara imelipwa fidia basi mali zisizohamishika tu (k.m. mazao na miti) (sio ardhi), itathaminiwa chini stahiki ya ziada chini ya Viwango vya Kifedha ya Kimataifa (IFS). Inatarajiwa kwamba barabara nyingi zitaangukia chini ya kanuni hii.

Barabara zingine – Zinazolingia na Kutoka, na Barabara za Jamii

Pale ambapo mkuza unaingiliana na hifadhi za barabara za kuingia na kutoka na barabara za jamii⁶¹, inafahamika kwamba hifadhi hizi za barabara kwa ujumla zimefanyiwa uchunguzi na/au kulipwa fidia hapo awali na mamlaka husika. Katika hali kama hii, kanuni zilezile zitatumika kama ilivyo katika hifadhi ya ardhi za barabara za mikoa ambazo zimechunguzwa na kulipwa fidia yake, yaani mali isiyohamishika tu (kwa mfano mazao na miti, sio ardhi), ambapo imethibitishwa siyo vya kufikirika, vitathaminiwa chini ya stahiki za ziada chini ya Mashirika ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS). Mali ambazo zimethibitika kwamba ni za kufikirika hazilipwi fidia.

Kanuni za jumla za Barabara zote

Pale ambapo hakuna mwongozo uliopo wazi kutoka katika chombo husika kwenye kipindi cha uthamini juu ya upana wa hifadhi unaotumika, ukubwa wa hifadhi mbili umetumika na tofauti iliyowekwa chini ya stahiki za ziada chini ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS). Kwa hali yoteyote, mali katika hifadhi ya barabara ambazo zimethibitishwa kuwa ni za kufikirika hazitastahili fidia.

Gridi za Umeme

⁶¹Barabara ndogo zinazolingia barabara kuu - hifadhi ya mita 40 (mita 20 kila upande kutoka mstari wa katikati), barabara za hifadhi ya mita 30 (mita 15 kila upande kutoka mstari wa katikati) na barabara za jamii - hifadhi ya mita 25 (mita 12.5 kila upande kutoka mstari wa katikati).

Kuna mashirika mawili (2) yenye jukumu la kutoa huduma za umeme nchini Tanzania, Shirika la Umeme na Usambazaji, Tanzania (TANESCO) na Wakala wa Nishati Vijijini (REA). Ni wazi kuwa, mtandao wa umeme ulio chini ya mamlaka ya TANESCO, kwa ujumla njia zake zote tayari zimelipwa fidia. Kwa mali ambazo haziwezi kuhamishika tu (k.m. mazao na miti) (sio ardhi), ambapo hazijathibitishwa kuwa ni za kufikirika, zimethaminiwa chini ya haki za ziada chini ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS). Mali ambayo imethibitishwa kuwa ya kufikirika hailipwi fidia.

Njia ambazo hazijalipwa fidia, au pale ambapo matokeo ya uchunguzi mahususi yanaonyesha kuwa waguswa wanatoa madai ya fidia ya ardhi ndani ya hifadhi ya njia ya umeme, zimepitiwa moja baada ya nyingine. Katika mazingira haya, iwapo madai hayo yataonekana kuwa ni halali (na sio ya kufikirika) kanuni za mbinu za uthamini zilizotumika kwa Hifadhi ya Barabara kuu zitatumika sanjari na maoni yoyote yaliyopokelewa kutoka kwa wakala husika (kama TANESCO au REA). Viwango tofauti vya ukubwa wa njia za hifadhi za umeme vimetolewa kwa ajili ya Mipango Miji (Viwango vya Nafasi ya Mipango Miji), kanuni, 2018 kama ilivyo kwenye Jedwali 6-5 hapa chini itatumika.

Jedwali 6-5: Haki ya Njia za Ugavi wa Umeme

Aina ya Njia ya Usambazaji wa Umeme katika Kilovoti (KV)	Haki ya Njia katika Mita/ Gridi ya Umeme	Umbali Kutoka Mstari wa Katikati kwa Mita
11	5.0	2.5
33	10.0	5.0
66	20.0	10.0
132	40.0	20.0
220	60.0	30.0
400	60.0	30.0

Hifadhi za Msitu na Maeneo ya Tengefu ya Wanyamapori

Mkuza wa bomba katika wilaya ya Chato umekatisha katika Hifadhi ya Wanyama pori ya Biharamulo na Hifadhi ya msitu ya Biharamulo. Hifadhi ya Wanyama pori ya Biharamulo liko chini

ya Mamlaka ya Wanyama Pori Tanzania (TAWA). Mipaka ya Pori la akiba la Wanyama pori katika hifadhi ya msitu wa mto Ruiga⁶². Katika upande wa kusini-mashariki mwa Hifadhi ya Wanyama pori ya Biharamulo kuna Hifadhi ya msitu wa Biharamulo. Wakala wa huduma za misitu Tanzania (TFS) ni mamlaka inayosimamia Msitu wa akiba wa Biharamulo.

Misitu ya serikali inathaminiwa kwa kutumia mbinu ya mrabaha kwasababu misitu hii ya asili haiko kwa lengo la kuuzwa. Gharama za mrabaha ni mapato yasiyo epukika kwa Serikali kama ikipoteza miti/msitu kwa kutwaliwa. Ripoti inayojitemegea ya misitu imeandaliwa na Mradi kwa ardhi na mali zinazoathiriwa katika eneo la msitu na maeneo tengefufu ya Wanyama pori.

Stahiki za Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha

Mradi utatoa msaada wa urejeshaji wa ustawi wa maisha, kulingana na ukubwa wa athari zinazowapata waguswa/kaya husika, kwa mujibu wa matakwa ya Viwango vya Kifedha vya Kimataifa (IFS). Stahiki za urejeshaji wa ustawi wa maisha zimeunganishwa na waguswa na zitakuwa na thamani ya ongezeko kwa waguswa walio na vipande vingi vya ardhi vilivyoguswa na mradi. Vigezo vya msaada wa urejeshaji wa ustawi wa maisha vimeainishwa katika Jedwali 6-6 na kwa undani katika Sura ya 8.

Jedwali 6-6: Viwango vya Msaada wa Marejesho ya Maisha

Kikundi	Kategoria ya Stahiki ya Ardhi Mbadala ⁶³	Vigezo	Aina ya Msaada ya urejeshaji wa ustawi wa maisha
G1	0	Mtu Aliyeguswa na Mradi (Mguswa atapoteza makazi yake kabisa.	<ul style="list-style-type: none"> Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa vikundi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa mtu binafsi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi
G2	1a	Mtu Aliyeguswa na Mradi atapoteza kabisa ardhi yake na atatambuliwa kama aliye kwenye mazingira magumu.	<ul style="list-style-type: none"> Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa vikundi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi

⁶² Akiba ya Msitu wa Mto Ruiga inapatikana katika Mkoa wa Kagera.

⁶³ Tizama kipengele kifuatacho juu ya ardhi mbadala

			<ul style="list-style-type: none"> Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa mtu binafsi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi (inayendana na sababu ya mazingira magumu kwa mguswa)
G3	2a	Waguswa watapoteza zaidi ya ekari ya ardhi (zaidi ya ekari moja lakini chini wastani wa ukubwa wa shamba (chini ya wastani ya ukubwa wa shamba) katika Wilaya hutambuliwa kama mtu aliye katika mazingira magumu ⁶⁴ ⁶⁵ .	<ul style="list-style-type: none"> Mipango ya urejeshaji wa ustawi Maisha kwa vikundi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa mtu binafsi kulingana na sababu za mazingira magumu ya Waguswa
G4	1 na 2	Mtu Aliyeguswa na Mradi atapoteza kabisa uwezo wa kupata sehemu tu ya ardhi au sehemu nzima	Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa vikundi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi
G5	2b	Mtu Aliyeguswa na Mradi ambaye ni mpangaji wa ardhi atapoteza > Ekari sawa (AE) ya mazao na/ au miti, lakini hatapoteza fidia ya ardhi.	<ul style="list-style-type: none"> Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa vikundi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi (kama vile usimamizi wa fedha na mafunzo ya ujasiliamali) Mipango wa ustawi wa maisha kwa ngazi ya kundi ambapo vibarua wa mguswa wa mradi

⁶⁴ Ekari Uwiano Sawa (AE): kipimo cha uzalishaji mzuri wa ardhi unaofaa katika wilaya iliyoguswa na Mradi. Ni uwiano wa nambari mbili: (a) idadi ya ekari ya ardhi ambayo kaya katika wilaya inahitaji kujiendeleza (kwa kuzingatia mazao makuu na kiwango cha juu cha Wilaya hiyo, na mavuno ya mazao maalum ya wilaya na wastani saizi ya kaya); na (b) idadi ya wastani ya ekari ya ardhi kwa kila kaya kwa wilaya zote zilizoguswa za Mradi (kama ilivyoripotiwa data ya sensa ya kilimo ya 2007/2008). Wastani wa Ukubwa wa Shamba (AFS): Kiwango cha wastani cha kilimo (mazao) cha ardhi kwa kila kaya katika wilaya, kama ilivyoripotiwa sensa ya kilimo ya 2007/2008.

⁶⁵ Ekari Uwiano Sawa (AE) na Wastani wa Ukubwa wa Shamba (AFS) kwa Chato ni ekari 0.51 na ekari 2.72, Geita ekari 1.36 na ekari 2.21, Mbogwe ekari 2.00 na ekari 6.97 na Bukombe ekari 1.31 na 6.97 (tizama kipengele cha 6.4.2 kwa taarifa zaidi)

			atapoteza > ekari sawa na kupata ardhi mbadala kilimo
G6	3	Waguswa waliolipwa fidia ya mazao, miti na mali zingine ikijumuisha miundombinu mingine isiyokuwa ya makazi, yenye thamani ya Shs. 100,000 au zaidi.	<ul style="list-style-type: none"> Mipango ya urejeshaji wa ustawi maisha kwa vikundi unaozingatia na usiozingatia msingi wa ardhi (kama vile usimamizi wa fedha na mafunzo ya ujasiliamali, mipango ya ufugaji wa wanyama, ufugaji wa nyuki na mpango wa kurejesha ustawi wa maisha utafidiwa kulingana na mali zilizopotea). Mipango ya urejeshaji wa ustawi wa maisha itakuwa sawa na mali iliyopotea.
(G7) Waguswa wenye fidia ya fedha zenye thamani chini ya laki moja (T.Sh. 100,000/=) au wanaopokea fidia ya makaburi tu, hawatastahili mipango ya urejeshaji wa ustawi wa maisha.			

Haki za Watu Walio katika Hali Hatarishi

Msaada wa ziada wa uhamishaji watu na makazi utatolewa kwa kaya zilizo katika hali hatarishi ambazo ama zimehamishwa kutoka kwenye makazi yao au zimeyumbishwa kiuchumi na Mradi. Tukitambua kwamba hakuna sababu/kigezo kimoja ambacho moja kwa moja kinaziweka kaya katika hali hatarishi, sababu zifuatazo zilibainika⁶⁶ kuzifanya kaya kushidwa kustahimili athari za mtikisiko na majanga toka nje hivyo kuwafanya kuwa wenye uwezekano mkubwa wa kuwa kwenye mazingira magumu kutokana na athari za kuchukuliwa ardhi zinazohusishwa na Mradi:

- Umri wa mkuu wa kaya (ukijumuisha kaya zinazoongozwa na watoto);
- Jinsia ya mkuu wa kaya;
- Kiwango cha elimu ya mkuu wa kaya;
- Kaya zinazotunza mtu asiyejiweza mmoja au zaidi;⁶⁷

⁶⁶ Shirika la Mpango wa Chakula Duniani, 2012. "Uchambuzi Kabambe wa Upatikanaji wa Chakula na hali hatarishi (CFSVA), Tanzania, 2010" na Shirika la Mpango wa Chakula Duniani, 2012. "Uchambuzi Kabambe wa Upatikanaji wa Chakula na hali hatarishi (CFSVA), Tanzania, 2012.

⁶⁷ Ulemavu ni upotevu au upungufu wa fursa za kushiriki katika maisha ya kawaida ya jamii kwa kiwango sawa na wengine kwa sababu ya mwili, kiakili au kijamii. Ni neno la jumla, linalojumuisha ulemavu,

- Asilimia ya matumizi ya kaya kwenye chakula;
- Idadi ya wategemezi katika kaya na rasilimali zilizopo za kusaidia wategemezi hao;
- Idadi ya watoto kati ya miaka 6-14 ambao hawasomi shule; na
- Majuimuisho ya athari moja au zaidi kati hizo hapo juu.

Kaya zimetengwa kuwa kwenye kundi la kaya zilizo katika mazingira magumu baada ya uchambuzi wa jumla wa sababu zinazopelekea mazingira magumu, kaya hizo zimegundulika kuwa ziko kwenye uwezekano wa kuwa katika mazingira magumu. Uchambuzi wowote wa mazingira magumu unahitaji kutambua kuwa mazingira magumu sio dhahiri bali ni kiwango cha daraja kinachotofautisha kati ya watu maskini na walio katika hali hatarishi.

Ili kujumuisha tofauti hizi, aina tatu za hali hatarishi zimependekezwa:

- **Aina ya 1: (Mazingira magumu)**, Kaya zitawekwa kwenye Orodha ya Kaya zilizo katika hali hatarishi na kukidhi vigezo vya kupewa msaada wa vitu na ustawi wa maisha, kadhalika, msaada stahiki utatolewa kulingana na aina ya hali hatarishi.
- **Aina ya 2 (Wanaoweza kuwa katika hali hatarishi)**, kaya zitastahili msaada wa vitu na ustawi wa maisha lakini zitahitaji uthibitisho zaidi kabla ya kuwekwa kwenye orodha ya kaya zilizo katika hali hatarishi.
- **Aina ya 3 (Zilizo katika hali hatarishi)**, kaya zitawekwa kwenye orodha ya kaya zilizo katika hali hatarishi na inalazimika ziingizwe kwenye kila tathimini au uchunguzi ili kufuatilia waguswa, hazitahesabiwa kama kaya zilizo katika hali hatarishi kwa minajiri ya msaada wa vitu lakini zitakidhi kupewa msaada wa ustawi wa maisha.

Sura ya 9 inaeleza Mpango wa Watu walio katika hali hatarishi (VPP) na maelezo zaidi ya ubainishaji wa watu walio katika hali hatarishi na msaada unaoweza kutolewa kwao.

kushindwa kushiriki katika wa shughuli, na vizuizi vya ushiriki. Sera ya Taifa ya watu wenye ulemavu ya mwaka 2004.

Chaguzi za Fidia

Ili kuendana na Viwango vya Kiutendaji namba 5 vya Mashirika ya Kifedha ya Kimataifa (PS5 IFC), kaya zinazostahiki tu ndizo zitakazopewa fursa ya kuchagua fidia kati ya fedha au vitu (kama vile nyumba au ardhi mbadala).

Pale ambapo waguswa waliostahili watachagua Mbadala wa nyumba au ardhi, kiasi cha fedha cha fidia stahiki kwa miundombinu iliyoguswa na/au ardhi itakayo badilishwa kwa gharama ya Mradi na baadaye itapunguzwa kutoka kwenye fidia ya fedha ya mguswa iliyowasilishwa katika Ripoti ya Uthamini chini ya Sheria ya Tanzania ya Jedwali la Fidia. Haki zingine za ziada chini Jedwali la fidia ya IFC vina dokeza kwa muhtasari "Jumla ya Fidia ya Fedha iliyobaki" ikiwa mguswa atachagua mbadala wa miundoombinu na /au ardhi.

Kanuni ya jumla ya kuisitiza wakati wote wa kufanya chaguzi zilizoainishwa hapa chini na kujumuishwa katika mfumo wa haki, kipaumbele cha Mradi ni kulipa pale inapowezekana kwa sababu ya athari za Mradi kwa masuala yanayohusu ustawi wa maisha yanayotokana na ardhi, kama fidia ya ardhi na mali zilizoguswa kulingana na Viwango vya Kiutendaji namba 5 vya Mashirika ya Kifedha ya Kimataifa (PS5 IFC).

Mbadala wa Ardhi⁶⁸

Utwaaji wa ardhi na matumizi ya ardhi iliyopo pembezoni mwa ukanda wa mkuza yalizingatiwa wakati wa kuamua Stahiki na vigezo vya utoaji ardhi mbadala na katika kufanya tathimini ya mazingira magumu, kutokana na kuwa haya yataathiri eneo la ardhi inayohitajika kuweza kuzalisha chakula cha kutosha kwa mguswa. Katika maeneo yote ambako bomba linapita, eneo hutofautiana katika wilaya na mkoa uliyoguswa, kwa kuzingatia mavuno ya mazao ya chakula kikuu yanayopatikana na idadi ya wastani ya wanafamilia ambao wanahitaji kusaidiwa. Kutokana na uchambuzi wa kiutaalam uliofanywa na DWC ni eneo dogo linalohitajika kusaidia wastani wa kawaida wa kaya katika wilaya ili kuvuka mstari wa ukomo wa umasikini, kama ilivyoamuliwa na Mpango wa Chakula Duniani⁶⁹ (WFP). Hii imetajwa kuwa ni Mgawanyo Sawia wa Ekari katika Wilaya (District Acre Equivalent Coefficient (DAEC) or AE).⁷⁰

⁶⁸ Ardhi ya vijiji na ardhi ya inayomilikiwa na serikali au taasisi binafsi haina sifa ya kupewa fidia ya wa ardhi, isipokuwa makanisa na shule ambazo zinakaguliwa kwa kutegemea msingi wa kesi na kesi.

⁶⁹ World Food Program, 2012. Comprehensive Food Security and Vulnerability Analysis. Tanzania

⁷⁰ Kwa maelezo ya zaidi, rejea notisi ya Kiufundi: Viwango vya Stahiki vya EACOP, Februari 2019.

Uwiano Sawa wa Ekari (AE) na Wastani wa Ukubwa wa Shamba (AFS) katika wilaya za Chato, Geita, Mbogwe na Bukombe ni kama ifuatavyo.

- Chato: Uwiano sawa na Ekari (AE) = 0.51 ekari na Wastani wa ukubwa wa shamba (AFS) = 2.72 ekari.
- Geita: Uwiano sawa na Ekari (AE) = 1.36 ekari na Wastani wa ukubwa wa shamba (AFS) = 2.21 ekari.
- Mbogwe: Uwiano sawa na Ekari (AE) = 2.00 ekari na Wastani wa ukubwa wa shamba (AFS) = 6.97 ekari
- Bukombe: Uwiano sawa na Ekari (AE) = 1.31 ekari na Wastani wa ukubwa wa shamba (AFS) = 6.97 ekari

Vigezo vilivyoorodheshwa katika Jedwali 6-7 vilitumika kuamua Stahiki wa kupewa fursa kuchagua fidia kati ya fedha au ardhi mbadala ya kilimo (Shamba).⁷¹

Jedwali la 6 -7 : Vigezo Stahiki na Haki kwa Ardhi

Aina ya Stahiki ya Ardhi mbadala	Vigezo	Haki ya Ardhi Mbadala	Haki ya Msaada wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha
0	Waguswa waliohamishwa ambao makazi yalioguswa na Mradi na wanastahili mbadala wa nyumba	<ul style="list-style-type: none"> • Watachagua kupewa fidia ya fedha taslimu au fidia ya vitu kama ardhi (ili Mradi tu ardhi ipo katika kata yao) au sivyo mpango wa mbadala wa ustawi wa jamii wa Maisha (fidia ya fedha taslimu) na • Pale ambapo mguswa atachagua nyumba mbadala atapewa katika kiwanja cha makazi ya watu wachache. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mpango wa urejeshaji ustawi wa maisha kwa ngazi ya kundi unaozingatia kiwango cha ardhi na usiozingatia kiwango cha ardhi • Mpango wa Urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha mtu binafsi (G1).

⁷¹ Ardhi inayotumika kwa madhumuni ya jamii, haswa ardhi ya malisho inayotumiwa kwa pamoja italipwa fidia fedha taslimu kwa upotevu wa ardhi iliyochukuliwa kwa kuzingatia viwango vya soko pamoja na 10% ya gharama ya manununuzi na fidia iliyolipwa kwa jamii ya wafugaji (chombo kitateuliwa na jamii au ikiwa ni ardhi ya vijiji itakuwa ni Baraza la Kijiji / Mtaa). Msaada wa Mradi katika kudumisha ufikiaji wa huduma au mpango mbadala katika kipindi cha ujenzi.

Aina ya Stahiki ya Ardhi mbadala	Vigezo	Haki ya Ardhi Mbadala	Haki ya Msaada wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha
1	Mguswa anapoteza <AE ⁷² OR >AFS ⁷³ (AFS).	<ul style="list-style-type: none"> Fedha taslimu ya kwa ajili ya fidia ya ardhi 	<ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha makundi unaozingatia msingi wa ardhi na usiozingatia msingi wa ardhi (G4).
1a	Mguswa wa Mradi atapoteza <AE na amebainishwa kama aliye katika mazingira magumu	<ul style="list-style-type: none"> Fedha taslimu ya kwa ajili ya fidia ya ardhi. 	<ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha makundi unaozingatia msingi ardhi na kutozingatia msingi ardhi na Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha mtu binafsi (kama inavofaa katika sababu mazingira magumu ya mguswa wa Mradi (G2).
2	Mguswa wa Mradi atapoteza >AE lakini <AFS	<ul style="list-style-type: none"> Fedha taslimu ya kwa ajili ya fidia ya ardhi.; and Msaada katika kuhakikisha umiliki sahihi wa ardhi mbadala ndani ya kata (Pale wanapoomba msaada wa ardhi ikishakuwa imetambuliwa na mguswa. 	<ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha makundi unaozingatia misingi ya ardhi na kutozingatia misingi ya ardhi (G4).
2a	Mguswa atapoteza >AE lakini <AFS na anatabulika kama aliye katika mazingira magumu	<ul style="list-style-type: none"> Atachagua kupewa fidia ya fedha taslimu au kupewa fidia mbadala ya ardhi (Ili Mradi tu ardhi inapatikana katika kata), au mpango wa ustawi maisha (kwa fidia ya fedha taslimu). 	<ul style="list-style-type: none"> Mpango wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha makundi, au Mpango wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha mtu binafsi (G3).
2b	Wapangaji wa ardhi ya mguswa ambao watapoteza mazao, miti na mali zingine zenye thamani chini ya Tsh 100,000 isipokuwa ardhi na makazi ya	<ul style="list-style-type: none"> Hawana stahiki ya ardhi 	<ul style="list-style-type: none"> Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha makundi usiozingatia misingi ya ardhi (mf. Matumizi bora ya fedha na mafunzo ya ujasiliamali; na Mpango wa urejeshwaji wa ustawi wa maisha kwa

⁷² Uwiano Sawa wa Ekari (AE), huzingatia uzalishaji wa ardhi katika wilaya na wastani wa idadi ya wanakaya katika katika kaya zote ndani ya wilaya.

⁷³ AFS – Wastani wa ukubwa wa shamba.

Aina ya Stahiki ya Ardhi mbadala	Vigezo	Haki ya Ardhi Mbadala	Haki ya Msaada wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha
	mguswa wa Mradi >AE		makundi ambapo Wapangaji wa ardhi wa waguswa wamepoteza wastani wa ekari >AE na mguswa wa Mradi anaejitambua na kuweza kupata ardhi mbadala (G5).
3	Mtu aliyeguswa na Mradi aliyepewa fidia ya mazao, miti na mali zingine pamoja na mali zote zisizo miundombinu ya makazi yenye thamani ya Tsh 100,000 au zaidi	• Hawana stahiki ya ardhi	<ul style="list-style-type: none"> • Mpango wa urejeshaji wa ustawi wa maisha kwa kiwango cha makundi usiozingatia misingi ya ardhi (mf. Usimamizi wa fedha na mafunzo ya ujasiliamali, ufugaji wanyama, nyuki), na; • Mpango wa Urejeshwaji wa maisha utashabihiana na kiwango cha mali kilichopotea (G6).
3a	Mguswa atapoteza mazao, miti na mali zingine pamoja na mali zote zisizo miundombinu ya makazi na thamani ya fidia itakuwa chini Tsh 100,000	• Hawana stahiki ya ardhi	<ul style="list-style-type: none"> • Hastahili urejeshwaji wa ustawi wa maisha (G7).

Mbadala wa Makazi

Vigezo vifuatavyo vilitumika kubaini Stahiki wa kupewa fursa ya kuchagua fidia kati ya fedha taslimu au makazi mbadala, (rejea sura ya saba kwa maelezo zaidi).

- Kaya itapoteza kabisa makazi yake na vyote vinavyohusiana na makazi.

Aina ya nyumba mbadala itategemea ukubwa wa kiwanja cha makazi yanayobadilishwa. Utaratibu ufuatao utatumika kuchagua aina ya nyumba mbadala:

- Kiwango cha chini cha nyumba inayobadilishwa itakuwa ni Kipimo cha mita za mraba 25 (25m² - Aina A). Vipimo vyote chini ya au sawa na mita za mraba 25 (25 m²), bila kujali idadi ya vyumba, vitabadilishwa na nyumba Aina A. Ikiwa nyumba mbili

zozote za mguswa ni chini au sawa na mita za mraba 25 (25m²), mguswa atapewa fidia ya nyumba hizi mbili, fidia moja ya aina A na fidia ya fedha kwa nyumba ndogo.

- Aina B – mita za mraba 33 (33m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa wa zaidi ya mita za mraba (25m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 33 (33m²);
- Aina C – mita za mraba 39 (39m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa zaidi ya mita za mraba 33 (33m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 39 (39m²);
- Aina D – mita za mraba 47 (47m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa zaidi ya mita za mraba 39 (39m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 47 (47m²);
- Aina E – mita za mraba 58 (58m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa zaidi ya mita za mraba 47 (47m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 58 (58m²);
- Aina F – mita za mraba 75 (75m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa zaidi ya mita za mraba 58 (58m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 75 (75m²);
- Aina G – mita za mraba 105 (105m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa zaidi ya mita za mraba 75 (75m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 105 (105m²); na
- Aina H – mita za mraba 145 (145m²) itakuwa mbadala wa makazi yote yenye ukubwa zaidi ya mita za mraba 105 (105m²) lakini chini ya au sawa na mita za mraba 145 (145m²).

Kumbuka: Eneo la sakafu na eneo la baraza hayakujumuishwa.

Kwa kila nyumba mbadala mguswa atapatiwa choo kimoja cha kisasa na jiko moja.

Pale ambapo mguswa anastahili jengo la nyumba zaidi ya moja, anaweza kuchagua kati ya:

- Nyumba moja nyenye choo cha kisasa na jiko moja kwa kila mbadala au
- Choo cha shimo kilichoboreshwa, jiko na stoo kwa kila nyumba

Miundo mbinu ambayo haitabadilishwa itastahiki fidia ya fedha.

Kumbuka: Makazi ya kuishi lazima yawe majengo yaliyokamilika na yawe yanatumika na sio yaliyotelekezwa na mguswa ili yaweze kustahili kwenye kupewa fursa ya kuchagua mbadala wa makazi.

Ardhi (kiwanja cha makazi) kinachohusishwa na mbadala wa makazi ya watu yaliyopendekezwa na Mradi huo kimefafanuliwa katika kanuni za Mipango miji (viwango vya nafasi vya upangaji miji), kanuni ya 2018, kama ilivyoainishwa katika Jedwali 6-8. Wastani wa ukubwa wa kiwanja unaotumika na Mradi ni mita za mraba 1000 (1000m²) katikati ya maeneo ya makazi ya watu wachache. Ukubwa wa kiwanja utafanyiwa marekebisho kulingana na hali ya makazi ya awali ya nyumba inayobadilishwa. (mfano.

makazi ya watu wengi = mita za mraba 300 hadi 600 (300 – 600m²). Kiwango stahiki cha eneo la makazi kitatengwa sanjari na Sheria ya Mipango Miji ya Tanzania ya 2016, ambapo mguswa anachagua mbadala wa fidia ya vitu au Makazi⁷⁴

Jedwali 6 - 8Error! No text of specified style in document.: Viwango Stahiki vya Maeneo ya Makazi kwa Ajili ya Nyumba Iliyojitenga na Masheni (“Maisonette”)

No.	Aina	Ukubwa wa kiwanja katika mita za mraba (m ²) maeneo ya mjini	Idadi ya juu ya kaya.	Idadi ya juu ya majengo	wastani wa juu viwanja
i.	Eneo maalum na makazi yasiyopangwa (kesi maalum)	90 – 300 m ²	1	1	80
ii.	Makazi ya watu wengi	301 – 600 m ²	1	2	60
iii.	Makazi ya kati	601 - 800m ²	1	2	55
iv.	Makazi ya watu wachache	801 - 1200m ²	1	2	50
v.	Makazi ya watu mahususi	1201 - 2000m ²	1	2	45

6.5 Muhtasari wa Haki

Jedwali la 6-9 hadi 6-13 yanaonyesha mgawanyo wa haki katika Mkoa mzima wa Geita. Hii ni pamoja na stahiki zote za urejeshaji wa ustawi wa maisha na msaada zaidi kwa watu walio katika mazingira magumu.

⁷⁴Hata hivyo, Kiwanja cha makazi kitakuwa kati ya sehemu itakayotengwa ya mbadala wa ardhi wa waguswa wa Mradi (i.e. hakuna nyongeza juu yake). Ambapo mali za mguswa aliyehamishwa atapoteza shamba la ukubwa chini ya ukubwa wa kiwanja cha makazi bado atastahiki kupewa kiwanja cha makazi ya watu.

Jedwali la 6 –9: Muhtasari wa Stahiki za Waguswa wa Mradi katika Wilaya ya Chato

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiiki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi nyingine	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misitu au akiba ya maeneo ya wanyama pori	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la viwango vya mazao & miti na idadi ya miti mingine. 75)	dadi ya makaburi	Hali hatarishi			Urejeshaji wa ustawi wa maisha						
								Makazi	Majengo mengine	Majengo ambayo haya jakamilika					CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Kategoria za stahiki		A1 – A7	H2	G1/ H1, H4, H5		B1 – B5	I1 – I7			J	K			G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7				
Kama katika jedwali la 6-1)																								
CHATO																								
Nyamirembe	Kijiji cha Nyambiti	37	9	0	1	0	0	0	0	0	116	115	0	0	2	9	10	0	4	4	27	1	8	2
Bwongera	-	0	0	0	0	176	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ichwankima	Kijiji cha Busalala	32	0	0	5		1	1	2	0	219	313	82	9	4	10	8	1	2	8	20	0	0	1
Ilemela	Kijiji cha Ilemela	11	4	0	0	0	0	0	1	808	149	28	1	2	5	3	0	1	1	9	2	1	1	

⁷⁵ Hifadhi ya Wanyama Pori ya Biharamulo (iliyo katika kata za Bwongera na Ichwankima Wards). Takwimu katika jedwali hili halijajumuisha miti iliyoguswa katika hifadhi na kuthaminiwa kwa mfumo wa mirabaha.

⁷⁶ Biharamulo Game Reserve (located in both Bwongera and Ichwankima Wards). Figures within this table exclude trees affected within the game reserve and valued using the royalty method.

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiliki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi nyingine	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misitu au akiba ya maeneo ya wanyama pori	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la vivango vya mazao & miti na idadi ya miki majinao. 7E	dadi ya makaburi	Hali hatarishi			Urejeshaji wa ustawi wa maisha						
								Makazi	Majengo mengine	Majengo ambayo hayajakamilika					CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Kategoria za stahiki		A1 – A7		H2	G1/ H1, H4, H5		B1 – B5			I1 – I7			J	CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	
Kama katika jedwali la 6-1)																								
	Kijiji cha Nyambogo	14	0	0	0	0	0	0	0	0	2.13	244	23	0	0	4	5	0	2	1	9	0	0	2
	Kijiji cha Nyagh'omango	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0.00	13	3	0	1	4	5	0	2	3	13	0	0	0
Katende	Kijiji cha Chabulongo	17	5	0	1	0	0	0	0	0	5.28	4	23	0	1	5	3	0	1	4	12	2	3	0
	Kijiji cha Katende	41	8	0	3	0	1	1	6	1	8.22	263	285	0	5	4	6	1	6	1	33	2	4	2
	Kijiji cha Mwabaruhi	27	11	0	1	0	2	2	1	0	11.7	106	125	1	2	8	5	2	2	3	19	7	3	2
Bukome	Kijiji cha Mkungo	38	16	1	10	0	0	0	1	0	9.68	212	243	6	6	9	8	0	3	7	26	1	11	6
Makurugusi	Kijiji cha Makurugusi	26	5	0	8	0	1	1	1	0	11.00	218	29	0	1	5	3	1	0	6	17	1	4	2
	Kijiji cha Kasala	28	2	0	0	0	1	1	1	0	3.28	27	100	0	2	8	7	1	3	5	18	0	1	2
	Kijiji cha Musasa	43	6	0	7	0	1	1	2	0	9.06	193	214	0	7	10	11	1	6	7	28	0	4	3
	Kijiji cha Kamanga	21	2	0	5	0	0	0	0	0	2.01	285	122	3	7	3	3	0	4	1	15	1	0	2

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiliki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi nyingine	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misu au akiba ya maeneo ya wanyama pori	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la viwango vya mazao & miti na idadi ya miti majadano 7E	dadi ya makaburi	Hali hatarishi			Urejeshaji wa ustawi wa maisha						
								Makazi	Majengo mengine	Majengo ambayo hayajakamilika					CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Kategoria za stahiki		A1 – A7		H2	G1/ H1, H4, H5		B1 – B5			I1 – I7			J											
Kama katika jedwali la 6-1)																								
Bwanga	Kijiji cha Minkoto	72	16	0	7	1 ⁷⁷	2	2	1	0	27.65	170	1166	0	11	13	20	2	10	10	47	5	8	6
Iparamasa	Kijiji cha Ilelema	16	3	1	2		3	5	9	1	0.96	359	335	2	3	5	2	3	1	3	10	0	1	1
	Kijiji cha Iparamasa	12	0	0	8	0	0	0	0	1.29	255	217	0	3	1	3	0	1	3	8	0	0	0	
	Kijiji cha Imalabupina	7	0	0	2	0	0	0	1	0.45	239	103	0	1	1	0	0	0	2	5	0	0	0	
JUMLA		460	87	2	60	2	12	14	26	2	133.84	3165	3098	22	58	104	102	12	48	69	316	22	48	32

⁷⁷ Hifadhi ya Msitu wa Biharamulo (iliyo katika kata za Bwanga, Butengorumasa na Iparamasa). Idadi katika jedwali hili haijumuishi miti iliyoathirika katika hifadhi yam situ na kuthaminiwa kwa kutumia mfumo wa mirabaha.

Jedwali la 6 –10: Muhtasari wa Stahiki za Waguswa wa Mradi katika Wilaya ya Geita

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiliki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi zinavyomilikiwa na	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misitu au akiba ya maeneo ya wanyama pori	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la viwango vya mazao & miti na idadi ya miti mingine. ⁷⁸	dadi ya makaburi	Hali hatarishi			Urejeshaji wa ustawi wa maisha						
								Makazi	Majengo mengine	Majengo ambayo hawajikawishi					CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Kategoria za stahiki (Kama katika jedwali la 6-1)		A1 – A7	H2	G1/H1, H4, H5		B1 – B5			I1 – I7			J2	CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7		
GEITA																								
Magenge	Kijiji cha Igando	23	0	0	2	0	1	1	1	0	7.43	226	138	3	3	8	7	1	11	0	10	0	0	1
JUMLA		23	0	0	2	0	1	1	1	0	7.43	226	138	3	3	8	7	1	11	0	10	0	0	1

⁷⁸ Hifadhi ya Wanyama Pori ya Biharamulo (iliyo katika kata za Bwongera na Ichwankima Wards). Takwimu katika jedwali hili halijajumuisha miti iliyoguswa katika hifadhi na kuthaminiwa kwa mfumo wa mirabaha.

Jedwali la 6 –11: Muhtasari wa Stahiki za Waguswa wa Mradi katika Wilaya ya Mbogwe

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiliki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi nyingine inayomilikiwa na	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misitu au akiba ya maeneo ya	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la viwango vya mazao & miti na idadi ya miti mingine.79	dadi ya makaburi	Hali hatarishi			Urejeshaji wa ustawi wa maisha						
								Makazi	Majengo Mengine	Majengo ambayo hayajakamilika					CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Kategoria za stahiki (Kama katika jedwali la 6-1)		A1 – A7	H2	G1/H1, H4, H5		B1 – B5			I1 – I7			J	CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7		
MBOGWE																								
Lulembela	Kijiji cha Nykonga	39	1	0	7	0	1	2	6	0	5.00	98	355	0	6	6	12	1	10	0	27	0	1	2
	Kijiji cha Lulembela	8	6	0	1	0	0	0	0	0	0.42	0	71	1	3	4	1	0	3	1	3	0	0	7
Ikunguigazi	Kijiji cha Ikunguigazi	26	2	0	3	0	5	7	2	4	1.91	124	117	5	2	4	8	4	3	0	16	0	0	5
	Kijiji cha Ibambula	26	2	0	5	0	1	1	5	0	1.88	186	438	5	3	2	7	1	4	0	20	0	0	3
Lulembela	Kijiji cha Kashelo	17	1	0	2	0	0	0	3	0	1.57	81	147	0	3	5	3	0	6	0	9	0	0	2
Ikobe	Kijiji cha Kagongo	22	4	0	0	0	2	4	3	0	3.34	17	172	0	7	7	5	2	11	0	7	0	2	6
	Kijiji cha Ikobe	47	3	0	7	0	0	0	1	0	2.89	372	872	3	11	12	10	0	17	1	23	0	1	8

⁷⁹ Hifadhi ya Wanyama Pori ya Biharamulo (iliyo katika kata za Bwongera na Ichwankima Wards). Takwimu katika jedwali hili halijajumuisha miti iliyoguswa katika hifadhi na kuthaminiwa kwa mfumo wa mirabaha.

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiiki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi nyingine inayomilikiwa na	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misu au akiba ya maeneo ya	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la viwango vya mazao & miti na idadi ya miti mingine.79	dadi ya makaburi	Hali hatarishi	Urejeshaji wa ustawi wa maisha								
								Makazi	Majengo Mengine	IMajengo ambayo hayajakamiliika						A1 – A7	H2	G1/H1, H4, H5	B1 – B5	I1 – I7	N	CAT1	CAT2	CAT3
Kategoria za stahiki (Kama katika jedwali la 6-1)		A1 – A7	H2	G1/H1, H4, H5		B1 – B5	I1 – I7			N	CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7				
	Kijiji cha Ishigamva	51	3	0	10	0	0	0	2	0	1.83	446	266	2	5	11	12	0	14	2	33	0	1	3
Nyakafulu	Kijiji cha Lubeho	60	1	0	16	0	0	0	4	1	1.46	484	1842	5	5	11	12	0	13	2	44	0	0	1
	Kijiji cha Shinyanga B	77	4	0	7	0	3	4	10	5	1.20	366	163	5	2	14	16	3	12	0	44	0	3	20
	Kijiji cha Shinyanga A	77	2	0	11	0	6	6	17	8	0.00	343	939	3	8	8	15	5	14	0	43	0	0	15
Bukandwe	Kijiji cha Bukandwe	34	2	0	6	0	1	1	0	0	0.08	358	131	0	1	9	8	1	8	0	19	0	1	6
	Kijiji cha Kanegere	78	2	2	17	0	1	1	6	1	2.06	381	888	4	7	16	22	1	19	2	53	0	0	4
Nhomolwa	Kijiji cha Kabanga	86	1	0	6	0	2	2	4	0	0.00	84	196	4	21	16	18	2	32	1	44	0	0	8
JUMLA		648	34	2	98	0	22	28	63	19	23.64	3340	6597	37	84	125	149	20	166	9	385	0	9	90

Jedwali la 6 –12: Muhtasari wa Stahiki za Waguswa wa Mradi katika Wilaya ya Bukombe

Kata	Kijiji	Idadi ya wamiliki wa ardhi	Idadi ya wapangaji wa ardhi	Miundombinu mingine na/ au ardhi	Miundombinu inayomilikiwa na Kijiji na/au ardhi	Misitu au akiba ya maeneo ya	Kaya zinazopoteza makazi	Majengo na miundombinu			Ekari za mimea	Miche ya mazao	Miti ya biashara(201. Jedwali la viwango vya mazao & miti na idadi ya miti mingine. ⁸⁰	dadi ya makaburi	Hali hatarishi			Urejeshaji wa ustawi wa maisha						
								Makazi	Majengo mengine	I Majengo ambayo hayajakamilika					CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7
Kategoria za stahiki (Kama katika jedwali la 6-1))		A1 – A7	H2	G1/H1, H4, H5			B1 – B5			I1 – I7			J2	CAT1	CAT2	CAT3	G1	G2	G3	G4	G5	G6	G7	
BUKOMBE																								
Lyambamgongo	Kijiji cha Kagwe	41	0	0	1	0	0	0	0	0	0.00	21	58	0	8	5	14	0	11	1	28	0	0	1
Bukombe	Kijiji cha Kidete	15	0	0	5	0	0	0	1	0	0.81	185	95	3	2	2	4	0	2	2	11	0	0	0
	Kijiji cha Bukombe	44	0	0	2	0	0	0	1	0	1.83	920	252	1	4	8	15	0	10	0	31	0	0	4
	Kijiji cha Ilalwe	24	3	0	13	0	1	1	0	1	0.93	315	254	5	6	8	6	1	10	3	11	0	0	2
	Kijiji cha Nasihukulu	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0.00	0	29	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
JUMLA		125	3	1	22	0	1	1	2	1	3.57	1441	688	9	20	23	39	1	33	6	82	0	0	7

⁸⁰ Hifadhi ya Wanyama Pori ya Biharamulo (iliyo katika kata za Bwongera na Ichwankima Wards). Takwimu katika jedwali hili halijajumuisha miti iliyoguswa katika hifadhi na kuthaminiwa kwa mfumo wa mirabaha.

KIAMBATISHO

Orodha ya Vifupisho

DLO	Afisa Ardhi wa Wilaya
AE	Uwiano Sawa kwa Ekari
PAC	Jamii Iliyoguswa na Mradi
PAH	Kaya Zilizoguswa na Mradi
DWC	Kampuni Tanzu ya Digby Wells
IFC	Mashirika ya Fedha ya Kimataifa
PAs	Maeneo ya Kipaumbele
CV	Mthamini Mkuu
EACOP	Mradi wa Mkuza wa Bomba la Mafuta Ghafi la Afrika Mashariki
IGA	Mkataba Baina ya Serikali Mbili
RPF	Mfumo wa Sera wa Uhamishaji wa Watu na Makazi
RAP	Mpango wa Uhamishaji wa Watu na Makazi
LRP	Mpango wa Urejeshaji wa Ustawi wa Maisha
FGD	Majadiliano ya vikundi Lengwa
NT	Nyaraka za Taarifa
IFC	Shirika la Fedha la Kimataifa
GoT	Serikali ya Mungano wa Tanzania
GoU	Serikali ya Uganda
PS	Viwango vya Utendaji
PAP	Watu Walioguswa na Mradi
MLHSD	Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi
KII	Watoa Taarifa Wakuu
RV	Wathamini Waliosajililwa

EAST AFRICAN
CRUDE OIL
PIPELINE

MRADI WA EACOP - TANZANIA

TEAM - Total East Africa Midstream,
Msasani Peninsula, 429 Barabara ya Mahando D,
S.L.P. 38568, Dar es Salaam - Tanzania.
Simu: 0800 780 068 (Isiyo na Makato) au +255 22 2214100/4102/4103
Barua pepe: EACOP.info@total.com
www.eacop.co.tz

MRADI WA EACOP - UGANDA

TEAM - Total East Africa Midstream,
Kiwanja Namba 2, Barabara ya Yusuf Lule
S.L.P. 34867, Kampala - Uganda.
Simu: 0800 216 000 (Isiyo na Makato) au +256 (0) 204 916 000
Barua pepe: EACOP.info@total.com
www.eacop.com

©2020, Haki zote zimehifadhiwa Haki zote zimehifadhiwa

Ripoti hii au sehemu yoyote ya ripoti hii hairuhusiwi kuchapishwa, kuhaririwa, kuhifadhiwa au kusambazwa kwa namna yoyote ile bila ya kuwa na idhini ya maandishi ya Utawala wa Bomba la Mafuta Ghafi - Afrika Mashariki.